

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM ANA BİLİM DALI
OKUL ÖNCESİ ÖĞRETMENLİĞİ BİLİM DALI

**6 YAŞ GRUBUNDAKİ ÇOCUKLARIN BENLİK ALGILARI
İLE AİLE İŞLEVLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN
İNCELEMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

HALİME İKİZ

İSTANBUL, 2009

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM ANA BİLİM DALI
OKUL ÖNCESİ ÖĞRETMENLİĞİ BİLİM DALI

6 YAŞ GRUBUNDAKİ ÇOCUKLARIN BENLİK ALGILARI İLE
AİLE İŞLEVLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELEMESİ

Yüksek Lisans Tezi

HALİME İKİZ

Danışman: Yrd. Doç. Dr. OYA RAMAZAN

İSTANBUL, 2009

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

6 YAŞ GRUBUNDAKİ ÇOCUKLARIN BENLİK ALGILARI İLE
AİLE İŞLEVLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELEMESİ

HALİME İKİZ

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Oya RAMAZAN

Jüri Üyesi: Doç. Dr. Rengin ZEMBAT

Jüri Üyesi: Yrd. Doç. Dr. Semai Tuzcuoğlu

İlköğretim Anabilim Dalı
Okul Öncesi Öğretmenliği Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

İSTANBUL, 2009

ÖNSÖZ

İnsan davranışları karmaşık ve dinamik bir yapı olan kişilikten önemli ölçüde etkilenir. Kişilik bir bireyi diğerinden ayıran birçok özellikten oluşur. Kişiliği biçimlendiren en temel özelliklerden biri de; kişinin kendisine karşı geliştirdiği olumlu ve olumsuz yargıların tümünü kapsayan benlik algısıdır. Çocuğun kişilik gelişiminde dolayısıyla da benlik algısının oluşmasında çocuğun içinde büyüdüğü aile ortamı büyük önem taşımaktadır. Aile, çocuğun ruhsal gelişiminde en önemli ortam ve toplumsal kurumdur. Ailenin yapısı ve işlevlerini sağlıklı bir şekilde yerine getiriyor olması, çocuğun tüm gelişim alanlarını olumlu yönde destekleyecektir.

Bu görüşler ışığında bu araştırmada 6 yaş grubundaki çocukların benlik algıları ile aile işlevleri arasındaki ilişkiler bazı değişkenlere göre incelenmiş, çocuğun benlik algısının gelişiminde ailenin etkisine dikkat çekilmeye çalışılmıştır.

Çalışmamın bütün aşamalarında değerli önerileri ve destekleriyle katkıda bulunan Sayın Yard. Doç. Dr. Oya Ramazan'a; her zaman yanımda olan ve attığım her adımda beni destekleyen aileme, çalışma arkadaşlarım olan Menekşe Anaokulu personeline, ayrıca manevi desteğiyle her zaman yanımda olan eşim Serkan Salum'a en kalbi duygularıyla teşekkür ederim.

HALİME İKİZ SALUM

ÖZET

Bu araştırmada, 6 yaş grubundaki çocukların benlik algısı düzeyleri ile aile işlevleri arasındaki ilişki bazı değişkenlere göre incelenmiştir.

Araştırmanın örneklemi; İstanbul İli, Küçükçekmece İlçesindeki okulöncesi eğitim kurumlarından basit tesadüf örnekleme yoluyla seçilen 3 okul öncesi eğitim kurumuna devam eden 6 yaş grubu çocukları (n=100) ve onların anne (n=100) ve babalarından (n=100) oluşmaktadır.

Araştırmada; çocukların benlik algısı düzeyleri DSCDS- Demoulin Çocuklar İçin Benlik Algısı Ölçeği-DSCDS (DeMoulin Self-Concept Developmantal Scale) ile, aile işlevleri; Aile Değerlendirme Ölçeği- ADÖ ile, demografik bilgiler ise Aile Bilgi Formu kullanılarak ölçülmüştür.

Elde edilen verilerin istatistiksel analizinde ortalamaların karşılaştırılmasında parametrik testler olan *bağımsız grup t-testi* ve *tek yönlü varyans analizi(ANOVA)*, ölçekler arasındaki ilişkinin araştırılması için *Korelasyon Analizi* kullanılmıştır. Anlam farklılığının çıktığı durumlarda farklılığın kaynağını belirlemek amacıyla Post-Hoc Tamhane's T2 Testi kullanılmıştır.

Analizler sonucunda çocuğun benlik algısı düzeyi ile; annenin öğrenim durumu, babanın öğrenim durumu, annenin çalışıp çalışmama durumu, babanın mesleği, kardeş sayısı, çocuğun doğum sırası, ailenin gelir düzeyi ve çocuğun okul öncesi eğitim alma süresi değişkenleri arasında anlamlı ilişkilerin olduğu saptanmıştır.

Aile Değerlendirme Ölçeğinin alt boyutlarından iletişim ve duygusal tepki verme boyutları ile annenin öğrenim durumu arasındaki farklılık anlamlı çıkmıştır. Babanın öğrenim durumunun ise problem çözme, iletişim ve gereken ilgiyi gösterme aile işlevleri için anlamlı farklılığa neden olduğu belirlenmiştir. Ailenin gelir düzeyi ile aile işlevleri arasındaki ilişkiye bakıldığında, ailenin gelir durumunun yalnızca davranış kontrolü alt boyutunda anlamlı değişikliğe neden olduğu belirlenmiştir.

Çocukların benlik algıları ile aile işlevleri arasında ilişki incelendiğinde; ailedeki davranış kontrolü işlevi ile çocuğun öz yeterlilik, öz saygı ve benlik algısı arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

ABSTRACT

In this study, the relationship between self perception levels of children in 6 years age group with family functions were examined according to some variables.

Sampling of the study consists of children in 6 year age group of (n=100) attending to the preschool education institutions in Province of Istanbul, District of Küçükçekmece, and their mothers (n=100) and their fathers (n=100).

In the study; the self perception level of the children were measured by using Demoulin Self-Perception Scale for Children -DSCDS (DeMoulin Self-Perception Developmental Scale), and family functions were measured by using Family Assessment Scale –FAS, and the demographic information were measured by using Family Information Form.

At statistical analyze of the data obtained from the comparison of averages, independent group t-test and one-way analysis of variance (ANOVA) which are the parametric tests were used and Correlation Analysis was used to investigate the relation between scales. In the case of meaning differences get out, Post-Hoc Tamhane's T2 Test was used in order to determine the source of the difference.

As a result of the analysis, meaningful relationships were found between child's self perception level and the mother's educational status, the father's educational status, the mother's work status, the father's profession, the number of siblings, the child's birth order, the family income level and the child's preschool education period variables.

The difference between the dimensions for communication and emotional response among the lower dimensions of Family Assessment Scale and the mother's educational status was meaningful. It was determined that the father's educational status has caused meaningful differences for the family functions such as problem-solving, communication and showing the needed interest. When we look at the relationship between the family income level and the family functions, it was seen that the family income level has only caused significant difference at the lower dimension of behavior control.

When we examined the relationship between the children's self-perception and the family functions; it was found a meaningful relationship between behavior control function in the family and the child's self-sufficiency, self-esteem and self-perception.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	I
ÖZET.....	II
ABSTRACT	IV
İÇİNDEKİLER.....	VI
TABLOLAR LİSTESİ.....	VIII

BÖLÜM I. GİRİŞ

GİRİŞ.....	1
1.1.Problem.....	5
1.1.1.Alt Problemler	5
1.2.Önem.....	6
1.3.Varsayımlar.....	7
1.4. Sınırlılıklar.....	7
1.5.Tanımlar.....	7

BÖLÜM II. İLGİLİ LİTERATÜR

2.1.Okula Öncesi Dönemde Gelişim.....	9
2.2.Benlik.....	13
2.2.1.Benlik Kavramı Tanımları.....	13
2.2.2.Benlik Kavramının Öğeleri.....	16
2.2.2.1.Benlik Algısı.....	17
2.2.2.2.Benlik Saygısı.....	19
2.2.2.3.Benlik Yeterliliği.....	23
2.2.3.Benlik Algısı Hakkındaki Kuramsal Yaklaşımlar.....	26
2.2.4.Erken Çocukluk Döneminde Benlik Algısının Gelişimi.....	34
2.2.4.1.Sıfır-İki Yaş.....	35
2.2.4.2.Üç-Altı Yaş.....	37
2.2.5.Benlik Algısının Gelişimini Etkileyen Faktörler.....	42
2.3.Aile İşlevleri.....	48
2.3.1.Ailenin Tanımı ve Yapısı.....	48
2.3.2.Aile İşlevlerini Etkileyebilecek Etmenler.....	50
2.3.3.İşlevsellik Açısından Sağlıklı ve Sağlıksız Ailenin Özellikleri	55
2.3.4.Aile İşlevlerinin Çocuğun Psiko-sosyal Gelişimine Etkisi.....	62
2.4.İlgili Araştırmalar.....	68

BÖLÜM III. YÖNTEM

3.1.Araştırma Modeli	77
3.2. Evren ve Örneklem	77
3.2.1.Evren	77
3.2.2. Örneklem.....	77
3.3. Veri Toplama Araçları	77

3.3.1. Aile Bilgi Formu.....	78
3.3.2. Aile Değerlendirme Ölçeği.....	78
3.3.3. Demoulin Çocuklar İçin Benlik Algısı Ölçeği.....	82
3.4. Verilerin Çözümlemesi.....	84

BÖLÜM IV. BULGULAR

4.1. Örneklemin Demografik Özelliklerinin Frekans ve Yüzde Dağılımları.....	85
4.2. Demoulin Çocuklar İçin Benlik Algısına İlişkin Bulgular.....	90
4.3. Aile Değerlendirme Ölçeğine İlişkin Bulgular.....	103

BÖLÜM V. SONUÇ, TARTIŞMA ve ÖNERİLER

5.1. Sonuç ve Tartışma.....	119
5.1.1. Aile Değerlendirme Formuna İlişkin Sonuçlar	119
5.1.2. Demoulin Çocuklar İçin Benlik Algısı Ölçeğine İlişkin Sonuçlar.....	120
5.1.3. Aile Değerlendirme Ölçeğine İlişkin Sonuçlar.....	126
5.1.4. Demoulin Çocuklar İçin Benlik Algısı Ölçeği ile Aile Değerlendirme Ölçeği Arasındaki İlişkiye Ait Sonuçlar.....	130
5.2. Öneriler.....	134
KAYNAKÇA.....	135

EKLER

Ek 1: Aile Bilgi Formu

Ek 2: Aile Değerlendirme Ölçeği (ADÖ)

Ek 3: Demoulin Çocuklar İçin Benlik Algısı Ölçeği (6 yaş)

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Çocukların cinsiyet değişkenine göre dağılımı	85
Tablo 2. Çocukların doğum sırası değişkenine göre dağılımı.....	85
Tablo 3. Çocukların okul öncesi eğitime devam etme süresi değişkenine göre dağılımı.....	85
Tablo 4. Annelerin yaş değişkenine göre dağılımı.....	86
Tablo 5. Babaların yaş değişkenine göre dağılımı	86
Tablo 6. Annelerin öğrenim durumu değişkenine göre dağılımı	86
Tablo 7. Babaların öğrenim durumu değişkenine göre dağılımı	87
Tablo 8. Ebeveynin evlilik süresi değişkenine göre dağılımı	87
Tablo 9. Ailelerin çocuk sayısı değişkenine göre dağılımı	87
Tablo 10. Annelerin çalışma durumu değişkenine göre dağılımı	87
Tablo 11. Babaların meslek değişkenine göre dağılımı	88
Tablo 12. Ailelerin gelir düzeyi değişkenine göre dağılımı	88
Tablo 13. Annelerin kendi annesinin çocuk yetiştirme tutumu değişkenine göre dağılımı	88
Tablo 14. Annelerin kendi babasının çocuk yetiştirme tutumu değişkenine göre dağılımı.....	89
Tablo 15. Babaların kendi annesinin çocuk yetiştirme tutumu değişkenine göre dağılımı	89
Tablo 16. Babaların kendi babasının çocuk yetiştirme tutumu değişkenine göre dağılımı	89
Tablo 17. Çocukların ölçeğin toplamından ve alt boyutlarından aldıkları puanların ortalama ve standart sapma değerleri	90
Tablo 18. Çocukların öz saygı alt boyutu puanlarına göre dağılımı	90
Tablo 19. Çocukların öz yeterlik alt boyutu puanlarına göre dağılımı	91
Tablo 20. Çocukların toplam benlik algısı puanlarına göre dağılımı	91
Tablo 21. Çocukların cinsiyet değişkenine göre DSCDS toplamı ve alt boyutları için yapılan ilişkisiz grup t testi sonuçları	91
Tablo 22a. Ailedeki çocuk sayısı değişkenine göre DSCDS toplamı ve alt boyutları için yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçları	92
Tablo 22b. DSCDS öz yeterlilik alt boyutu ve toplam benlik algısı puanlarının ailedeki çocuk sayısı değişkenine göre hangi alt gruplar arasında farklılaştığını belirlemek üzere yapılan post-hoc Tamhane's T2 testi sonuçları.....	93
Tablo 23a. Doğum sırası değişkenine göre DSCDS toplamı ve alt boyutları için yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçları	93
Tablo 23b. DSCDS öz yeterlilik alt boyutu ve toplam benlik algısı puanlarının doğum sırası değişkenine göre hangi alt gruplar arasında farklılaştığını belirlemek üzere yapılan post-hoc Tamhane's T2 testi sonuçları.....	94
Tablo 24a. Çocuğun okul önce eğitim alma süresi değişkenine göre DSCDS toplamı ve alt boyutları için yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçları	95
Tablo 24b. DSCDS alt boyutları ve toplam benlik algısı puan ortalamalarının çocuğun okul öncesi eğitim alma süresi değişkenine göre hangi alt gruplar arasında farklılaştığını belirlemek üzere	

yapılan post-hoc Tamhane's T2 testi sonuçları.....	96
Tablo 25a. Annenin öğrenim durumu değişkenine göre DSCDS toplamı ve alt boyutları için yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçları	97
Tablo 25b. DSCDS öz yeterlik alt boyutu ve toplam benlik algısı puanlarının annenin öğrenim durumu değişkenine göre hangi alt gruplar arasında farklılaştığını belirlemek üzere yapılan post-hoc Tamhane's T2 testi sonuçları.....	98
Tablo 26a. Babanın öğrenim durumu değişkenine göre DSCDS toplamı ve alt boyutları için yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçları	99
Tablo 26b. DSCDS toplam benlik algısı puanlarının babanın öğrenim durumu değişkenine göre hangi alt gruplar arasında farklılaştığını belirlemek üzere yapılan post-hoc Tamhane's T2 testi sonuçları	99
Tablo 27. Annelerin çalışma durumu değişkenine göre DSCDS toplamı ve alt boyutları için yapılan ilişkisiz grup t testi sonuçları	100
Tablo 28a. Babaları polis olan çocukların DSCDS toplamından ve alt boyutlarından aldıkları puanların ortalama ve standart sapma değerleri	100
Tablo 28b. Babaların mesleği değişkenine göre DSCDS toplamı ve alt boyutları için yapılan ilişkisiz grup t testi sonuçları	101
Tablo 29a. Ailenin aylık geliri değişkenine göre DSCDS toplamı ve alt boyutları için yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçları	101
Tablo 29b. DSCDS alt boyutları ve toplam benlik algısı puan ortalamalarının ailenin gelir düzeyi değişkenine göre hangi alt gruplar arasında farklılaştığını belirlemek üzere yapılan post-hoc Tamhane's T2 testi sonuçları.....	102
Tablo 30. Ailelerin ADÖ alt ölçeklerinden aldıkları puanların ortalama ve standart sapma değerleri	103
Tablo 31a. Annenin öğrenim durumu değişkenine göre ADÖ alt ölçekleri için yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçları	104
Tablo 31b. ADÖ iletişim ve duygusal tepki verebilme alt ölçekleri puanlarının annenin öğrenim durumu değişkenine göre hangi alt gruplar arasında farklılaştığını belirlemek üzere yapılan post-hoc Tamhane's T2 testi sonuçları.....	105
Tablo 32a. Babanın öğrenim durumu değişkenine göre ADÖ alt ölçekleri için yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçları	106
Tablo 32b. ADÖ problem çözme, iletişim ve gereken ilgiyi gösterme alt ölçekleri puanlarının babanın öğrenim durumu değişkenine göre hangi alt gruplar arasında farklılaştığını belirlemek üzere yapılan post-hoc Tamhane's T2 testi sonuçları.....	107
Tablo 33. Annenin çalışma durumu değişkenine göre ADÖ alt ölçekleri için yapılan ilişkisiz grup t testi sonuçları	108
Tablo 34a. Emniyet mensubu ailelerin ADÖ alt ölçeklerinden aldıkları puanların ortalama ve standart sapma değerleri	109
Tablo 34b. Babanın mesleği değişkenine göre ADÖ alt ölçekleri için yapılan ilişkisiz grup t testi sonuçları	110
Tablo 35a. Ailenin gelir düzeyi değişkenine göre ADÖ alt ölçekleri için yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçları	111

Tablo 35b. ADÖ davranış kontrolü alt ölçeği puanlarının ailenin gelir düzeyi değişkenine göre hangi alt gruplar arasında farklılaştığını belirlemek üzere yapılan post-hoc Tamhane testi sonuçları.....	112
Tablo 36a. Annenin kendi babası tarafından yetiştirilme tutumu değişkenine göre ADÖ alt ölçekleri için yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçları	114
Tablo 36b. ADÖ problem çözme,genel fonksiyonlar alt ölçekleri puanlarının,kendi babası tarafından yetiştirilme tutumudeğişkenine göre hangi alt gruplar arasında farklılaştığını belirlemek üzere yapılan post-hoc Tamhane's T2 testi sonuçları.....	115
Tablo 37. Aile Değerlendirme Ölçeği (ADÖ) alt ölçekleri ile Demoulin Çocuklar İçin Benlik Algısı Ölçeği (DSCDS) ve alt boyutları korelasyon analizi sonuçları	117

BÖLÜM I

GİRİŞ

Toplumun temelini oluşturan ve toplumsal bir kurum olarak varlığını sürdüren kurumların başında aile gelmektedir. Aile; çocuğun dünyaya geldiği andan itibaren içerisinde yer aldığı, yaşamını devam ettirebilmesi, beden ve ruh sağlığı yerinde bir birey olabilmesi için ona gerekli bakım ve desteğin, sevgi ve şefkatin sunulduğu sosyal ve doğal bir ortamdır. Aile, çocuğun doğum öncesi ve sonrası tüm yaşamını etkileyen toplumsal bir kurumdur. Çocuğu fizyolojik, bilişsel, sosyal, ruhsal gelişimi, davranışları ve diğer bazı özellikleri açısından biçimlendirip, yönlendiren bir kurum olan aile, hiçbir toplum düzeni ve biçiminde tümüyle önemini yitirmemiştir.

Aile; biyolojik, sosyolojik ve psikolojik yapısı dolayısıyla birey ve toplumun ihtiyacı olan cinsellik, üreme, korunma ve barınma, sevmeye ve sevilme, sevgiyi paylaşma, bağımlı ve bağımsız olma, ait olma, statü edinme, güven duyma, kendini gerçekleştirme, çocukların bakımı ve eğitimi, toplumsal töre ve ideallerin, kazanılan mal ve bilgilerin yeni nesillere aktarımı gibi pek çok görevi yerine getirmektedir. Aileler toplumdan topluma ve aynı toplum içerisinde farklılık gösterse de işlevleri; üreme yoluyla neslin devamlılığını, üyelerinin sosyal, psikolojik, ekonomik ve eğitimsel doyumlarını sağlamak şeklinde evrenselleşmiştir (Özgüven, 2001:2; Çakıcı, 2006:25).

Aile kavramı ve psikolojik düzeyde aile; ‘aile yapıları’, ‘ailedeki etkileşim’ ve ‘ailedeki yaşam döngüsü’ açılarından incelenebilir. Genel olarak bakıldığında, aile işlevlerinde aile içi iletişime, karşılıklı saygı ve işbirliğine büyük önem verilmektedir. Aile içi ilişkiler yapısı, ailenin işlevlerini sağlıklı bir biçimde yerine getirip getirememesinde önemli bir belirleyicidir (Bulut, 1990:4). Sağlıklı işlevlere sahip aile; sorunlarını bir araya gelerek çözeabilen, birbirlerine duygusal olarak bağlı ve özgürlüklerini kısıtlamayacak şekilde birbirleri ile ilgili, kendilerinden beklenen rolleri etkili biçimde yerine getirebilen, davranışlarını aşırıya kaçmayacak şekilde kontrol edebilen, açık ve dolaysız bir iletişime sahip olan bireylerden oluşmaktadır (Dönmezler, 1999:11-13).

Her işlev, aile sisteminin bir parçasını oluşturmaktadır. Bu nedenle, sadece tek bir işlevin anlaşılması ailenin tümü hakkında bilgi veremez ve hiçbir işlev de sistemin bütününden ayrıştırılamaz. Yani ailede tüm işlevler birbirine bağlıdır. Örneğin; aile içi iletişim açık ve dolaysız değilse, diğer işlevlerin de beklenen düzeyde yerine getirilmesi olanaksızdır. O halde, herhangi bir işlevde meydana gelebilecek bozulma, diğerlerini de etkileyecektir (Epstein ve Bishop, 1983; akt. Bulut, 1990:4).

İşlevlerini sağlıklı bir beraberlik içinde yerine getirmeyen aileler sağlıklı ailelerdir. Bu tür ailelerin önemli özelliği, iletişim işlevlerinin ve kişiler arası işlevlerinin bozuk olması ve kurallara aşırı bağlı olmalarıdır. Belirli roller, kişilerin üzerine zorla yüklenmiştir ve bunları değiştirmek zordur. Üyeleri birbirleriyle az konuşan ve açık bir iletişim içinde olmayan, aileyi ilgilendiren konulara birlikte çözüm aramayan, üyeleri birbirlerine gerçek bir yakınlık duymayan ve olumsuz duygular besleyen aileler sağlıklıdır (Bulut, 1993:11).

Ailenin yapısı ve işlevlerini sağlıklı bir şekilde yerine getiriyor olması, çocuğun tüm gelişim alanlarını olumlu yönde destekleyecektir. Ailenin gerek çocuğun eğitimine, gerekse sosyal ve duygusal gelişimine olan katkısı, farklı aile üyeleriyle çocuk arasındaki ilişkilerden kaynaklanmaktadır. Bu ilişkiler, başta aile üyelerinin çocuklarına karşı takındıkları tavır ve davranış biçimleri olmak üzere ailedeki tüm yaşam biçiminin etkisi altındadır.

Anne, baba ve ailedeki diğer bireylerin çocukla olan etkileşimi, çocuğun aile içindeki yerini belirler. Aile çocuğun ilk sosyal deneyimlerini edindiği yerdir. Çocuğa yöneltilen davranışlar ve ona karşı takınılan tavır, bu ilk yaşantıların örülmesinde büyük önem taşır. Çocuk sosyal bir birey olmayı öğrenirken, aynı zamanda en küçük ayrıntısına kadar kopya edeceği bir modele gereksinim duyar. Kişiliğinin oluşumu için gerekli olan özdeşleştirme, aile içindeki yakın üyelerle gerçekleştirilebilir (Yavuzer, 1994:135).

Aile bireylerinden öğrenilen ve yaşamın ilk yıllarında atılan sağlam temeller ve kurulan güvenli ilişkiler önemini yaşam boyu korumaktadır. Çocuğun bilişsel gelişiminden, cinsel gelişimine kadar tüm alanlar açısından tam ve sağlıklı bir birey olmasında ailenin etkisi inkar edilemez. Aile içi ilişkilerin olumlu olması, anne-baba

tutumları, özellikle temel güven duygusu açısından anne ile ilişkileri ve diğer aile bireylerinin özellikleri çocuğun psikolojik gelişimi için çok önem taşımaktadır. Anne-babaların çocuklarıyla ilişkileri dünyayı ya güvenli ve yaşamaya değer ya da korkulacak, güvensiz bir yer olarak algılamalarına neden olmaktadır (Yörükoğlu, 1990).

Aile, çocuğa sevgi ve şefkat göstermesi bakımından çok önemli bir işlevi yerine getirirken, çocuğun yetiştiği ailenin yapısı, genişliği, sosyoekonomik ve kültürel düzeyi de onun ilk sosyal deneyimlerini, dolayısıyla duygusal ve toplumsal gelişimini etkilemektedir (Yavuzer, 1994:136). Aynı zamanda başkalarıyla olan ilişkilerde davranış modellerini benimsemek, kendilik duygusu ve değerlilik duygusu kazanmak, sorumluluğu ve uyumlu olmayı öğrenmek ailenin etkisiyle gerçekleşir. Bu bağlamda aile yalnızca bakım ve büyüme görevini üstlenen basit bir sosyal yapı olmaktan çok, çocuğun kişilik gelişimi için gerekli sevgi, ilgi, güven ve desteği sağlayan sosyal bir birimdir (Aydın, 1986; Yıldırım, 1997).

Çocuğun, psiko-sosyal alanda kişilik gelişiminin önemli bir parçası da benlik algısının gelişimidir. Benlik, kendi kişiliğimize ilişkin kanılarımız ve kendi kendimizi görüş, düşünüş tarzımızdan oluşur. Bu bakımdan benlik, kişiliğin özel yanı olarak tanımlanabilir (Baymur, 1994). Benlik, bireyi oluşturan tüm özelliklerin karmaşık bir örüntüsü iken, benlik kavramı, kişinin kendisi hakkındaki görüşünü ifade etmektedir. Benlik kavramı, bireyin kendini algılamasına ve değerlendirmesine ilişkin geliştirdiği görüşler olarak tanımlanabilir. Benlik kavramı, insanın benliğini algılayış ve kavrayış biçimidir. Kişinin kendisini nasıl görüp, nasıl değer biçtiğini anlatır. Bireyin kendisine ilişkin doğru bulduğu dinamik ve karmaşık inançların tümüdür. Bir başka tanımla, çocuğun kendisi ile ilgili olarak kafasında çizdiği görünümdür. Bu görünüm, kendine güvenli olup olmayacağını, içe ya da dışa dönük olacağını belirler. Çocuğun benlik kavramı, dünyayı seyrettiği bir gözlük gibidir (Yavuzer, 1994:40).

Benlik algısı ise hayat boyunca bireyin yaşadığı tüm deneyimler ile bunlara bağlı olarak kişinin kendisine karşı geliştirdiği olumlu ve olumsuz yargıların tümüdür (Demoulin, 1999; akt. Turaşlı, 2006:13).

Hiçbir çocuk benlik kavramına sahip olarak dünyaya gelmez. Çocuk çevresiyle olan etkileşimi sonunda kendisi hakkında olumlu ya da olumsuz kanılar, düşünceler geliştirir. Çocuğun olumlu bir benlik kavramına sahip olması, kendisiyle ilgili düşünce ve duyguların olumlu olduğunu göstermektedir (Kuzgun, 2002).

Başlangıçta çocuk kendi varlığının bilincinde değildir. ‘Ben’ ile ‘ben olmayanı’ ayırt edemez; uyarıların içten mi dıştan mı geldiğini bilemez. Çocuğun kendi benliğinde olanla olmayanı ayırt etmesi ancak üç yaşından sonra başlar. Benliğin gelişmesinde içe yansıtma, birleştirme ve özdeşleşme düzenleri önemli rol oynar. Çocukluktan itibaren tüm yaşam boyu çevredeki insanlarla kurulan ilişkiler, iletişim ve etkileşim bu gelişmede bir yandan insanın toplumsallaşmasını, öte yandan kendi benliğini tanımasını sağlar. İnsanın başkaları tarafından değerlendirilişi ve bu değerlendirmenin kişi tarafından algılanışı ve benimsenmesi, benlik kavramının değer sistemini kapsar. Tüm bu unsurlar insanın çevresindeki olaylara, nesnelere, kişilere karşı oluşturduğu tutumu, davranışı, eylemi biçimlendirir ve renklendirir (Köknel, 1982:77-79).

Çocuk büyüyüp geliştikçe, yaşantıları arasında ayırım yapmaya başlar. Kendi varlığına ait olan yaşantıları benimser, diğerlerini çevresindeki insanlara ve nesnelere mal eder. Kendi varlığının bilincine vardıkça, yaşadığı çevre içindeki varlığından ve işlevlerinden oluşan bir benlik geliştirmeye başlar. Bu, onun gelişmeye başlayan benlik kavramıdır. Benlik kavramının gelişimi, bireyin çevresiyle olan yaşantılarını algılayış biçimlerine göre oluşan dinamik bir süreçtir (Gençtan, 1998).

Wardle (1988), okul öncesi dönemde çocukların benlik algılarının desteklenmesi konusunda çocuğun yakın çevresine ve ailesine oldukça önemli görevler düştüğünü belirtmektedir, çünkü çocuğun kendisi ile ilgili algı ve düşüncelerinin gelişiminde aile ve yakın çevrenin rolü büyüktür. Çocuğun aile bireyleri ve yakın çevresiyle kuracağı güvenli ve sıcak ilişki, onun sonraki yaşamında karşılaşacağı tüm insanlara ve olaylara karşı güven duygusunun gelişmesinde yardımcı olacak ve uyumlu bir birey olmasını sağlayacaktır (akt. Turaşlı, 2006:4).

Çocuklardaki benlik değerinin gelişmesi ile ilgili olan görüşlerin çoğu, bu kavramın gelişmesinde çocuğun içinde bulunduğu çevrenin rolünün önemine işaret

eder. Çocuğun çevresi ile olan iletişimi kendisi ile ilgili bilgilerinin kaynağını oluşturur (Piaget, 1960; Cüceloğlu, 1992; Yavuzer, 1994).

Dengeli, duygusal ve toplumsal etkileşimin güçlü olduğu aile ortamında yeterli güven, sevgi ve sevecenlik içinde büyüyen çocuklar, gelişimleri için gerekli deneyimleri elde edebilirler. Bu tür aile ortamlarında, aile üyelerinin kendilerine düşen sorumlulukların bilincinde olması ve çocuğa bağımsızlık yolunda yeterli olanakların hazırlanması, onun sağlam bir kişilik yapısına sahip olmasını sağlar (Örgün; 2000:2).

Horney'e göre çocuk, ailesinin ona yüklediği değerler oranında kendisini tanır. İletişim sırasında verilen değerler ölçüsünde kendisini önemli ve değerli olarak algılar. Çocuğa yüklenen olumlu değerler, kendilik değerinin ve duygusal kimliğinin oluşmasında önemli role sahiptir (akt. Yanbastı, 1996).

1.1.Problem

Bütün bu açıklamalardan, benlik kavramının doğuştan getirilen birtakım özelliklerin ve çevre etkilerinin bir sentezi olduğu anlaşılmaktadır. Çevre etkilerinin birinci ve en önemli basamağını aile oluşturmaktadır. Aile, çocuğun kendisini algılamasında, kendisi ile ilgili düşüncelerinin oluşumunda çok önemli bir etkindir. Dolayısıyla çocuğun içinde büyüdüğü aile ortamının ve ailenin işlevsel yapısının çocuğun benlik algısının gelişiminde etkili olabileceği düşünülmüştür. 6 yaş çocuklarının benlik algıları ile aile işlevleri arasındaki ilişki araştırmanın problemini oluşturmuştur.

1.1.1.Alt Problemler

Araştırmanın problemi çerçevesinde aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1- Örnekleme yer alan 6 yaş çocuklarının (n=100) demografik özellikleri (cinsiyet, doğum sırası, okul öncesi eğitim alma süresi) nelerdir?

2- Örnekleme yer alan 6 yaş çocuklarının anne-babalarının demografik özellikleri (yaş, öğrenim durumu, evlilik süresi, çocuk sayısı, annenin çalışma durumu, babanın mesleği, gelir düzeyi, annenin kendi anne ve babasının çocuk yetiştirme tutumu, babanın kendi babasının çocuk yetiştirme tutumu) nelerdir?

3- Çocukların benlik algısı, öz saygı (benlik saygısı) ve öz yeterlikleri ne düzeydedir?

4- Çocukların benlik algısı, öz saygı ve öz yeterlik düzeyleri cinsiyet, ailedeki çocuk sayısı, çocuğun doğum sırası, okul öncesi eğitim alma süresi, annenin ve babanın yaşı, anne ve babanın öğrenim durumu, annenin çalışma durumu, babanın mesleği, gelir düzeyi değişkenlerine göre anlamlı farklılık göstermekte midir?

5- Örnekleme yer alan anne-babaların aile işlevleri (problem çözme, iletişim, roller, duygusal tepki verebilme, gereken ilgiyi gösterme, davranış kontrolü, genel fonksiyonlar) sağlıklı mıdır, sağlıklı mıdır?

6- Anne-babaların aile işlevleri annenin ve babanın yaşı, anne ve babanın öğrenim durumu, evlilik süresi, ailedeki çocuk sayısı, annenin çalışma durumu, babanın mesleği, gelir düzeyi, annenin kendi anne ve babası ile babanın kendi anne ve babasının çocuk yetiştirme tutumları değişkenlerine göre anlamlı farklılık göstermekte midir?

7- Çocuğun benlik algısı ile aile işlevleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

1.2.Önem

Yirmi birinci yüzyıl toplumlarında olumlu benlik algısı ve benlik saygısına sahip, kendine ve çevresindeki insanlara güvenen çocuklar yetiştirmek giderek daha önem kazanmaktadır. Bireyin kendi geleceğini yönlendirme, çevreyle olan iletişimini belirlemede etkili olan, çocukluktan itibaren oluşan ve gelişmeye başlayan benlik kavramını olumlu ya da olumsuz şekilde etkileyen değişkenlerin saptanması, benlik kavramının istenildiği gibi oluşmasına katkıda bulunacaktır.

Erken çocukluk döneminde çocuğun benlik gelişimi üzerinde etkili olan değişkenlerin belirlenmesi, olumlu bir benlik gelişiminin sağlanması için çocuğa nasıl bir aile ortamı sunulması konusunda da bilgi sağlayıcı olabilecektir.

Erken çocukluk döneminde benlik algısı konusunda ülkemizde kısıtlı sayıda çalışma gerçekleştirilmiştir. Oysaki erken çocukluk dönemi tüm gelişim alanlarında olduğu gibi benlik algısının gelişiminde de kritik bir dönemdir. Bu çalışma, çocuğun

benlik gelişiminde ailenin etkilerinin belirlenmesi konusunda yapılacak yeni çalışmalara yol gösterici olabilecektir.

1.3.Varsayımlar

Bu araştırmada

- Örneklemedeki anne-babaların, kendilerine uygulanan veri toplama araçlarındaki soruları gerçeğe uygun ve içtenlikle yanıtladıkları,
- Katılımcılardan ya da uygulama ortamından kaynaklanan kontrol dışı faktörlerin araştırmanın sonuçlarına düşük düzeyde de olsa etki etmiş olabileceği varsayılmıştır.

1.4.Sınırlılıklar

Bu araştırmanın

- Örnekleme, İstanbul'un Küçükçekmece ilçesinde bulunan MEB'na bağlı resmi 3 anaokulu ve 1 anasınıfına devam eden 6 yaş grubundaki 100 çocuk ve bunların anne-babaları,
- Bağımlı değişkenlerinden 'aile işlevleri' Aile Değerlendirme Ölçeği (ADÖ), 'çocukların benlik algısı düzeyi' Demoulin Çocuklar İçin Benlik Algısı Ölçeği (DSCDS), 'ailenin demografik özellikleri' Aile Bilgi Formu'ndan toplanan verilerle sınırlıdır.

1.5.Tanımlar

Benlik Kavramı (Self-Concept): Benlik, bireyi oluşturan tüm özelliklerin karmaşık bir örüntüsü iken; benlik kavramı, kişinin kendisi hakkındaki görüşünü ifade etmektedir (Yavuzer, 1994:40).

Benlik Algısı (Self-Perception): Bireyin hayat boyu yaşadığı tüm deneyimlerine bağlı olarak kendisine karşı geliştirdiği olumlu ve olumsuz yargıların tümüdür (Demoulin, 1999; akt. Turaşlı, 2006).

Benlik Saygısı/Öz Saygı (Self-Esteem): Bireyin benliğini beğenme derecesi; benliğin duygusal yanıdır (Kulaksızoğlu, 1998:100). Rosenberg (1965) benlik saygısını, kişinin kendine karşı pozitif veya negatif tavrı olarak ele alır. Kişi kendini

değerlendirmede olumlu bir tutum içindeyse benlik saygısı yüksek, olumsuz bir tutum içindeyse benlik saygısı düşük olmaktadır (akt. Örgün, 2000:7).

Benlik Yeterliği/Öz Yeterlik (Self-Efficacy): Bireyin farklı durumlarla baş etme, belli bir etkinliği başarma yeteneğine, kapasitesine ilkin kendini algılayışıdır, inancıdır, kendi yargısıdır (Senemoğlu, 1997:236).

Aile İşlevleri: Aile içi ilişkiler yapısı, ailenin işlevlerini sağlıklı bir biçimde yerine getirip getirmemesinde önemli bir belirleyici olarak görülmektedir. Bu ilişkiler, aile içi roller ile norm ve değerlere bağlı olarak davranışların kontrol edilme biçiminden ortaya çıkmaktadır (Bulut, 1990:5). Aile işlevlerinin neler olduğu birçok yazar tarafından farklı şekilde ele alınmıştır. Bu araştırmada aile işlevleri, veri toplamada kullanılan Aile Değerlendirme Ölçeği'ne uygun olarak aşağıdaki başlıklar altında incelenmiştir.

- Problem Çözme (Problem Solving)
- İletişim (Communication)
- Roller (Roles)
- Duygusal Tepki Verebilme (Affective Responsiveness)
- Gereken İlgiyi Gösterme (Affective Involvement)
- Davranış Kontrolü (Behavior Control)
- Genel Fonksiyonlar (General Functions)

BÖLÜM II

İLGİLİ LİTERATÜR

2.1.Okul Öncesi Dönemde Gelişim

Gelişim; organizmanın döllenmeden başlayarak bedensel, bilişsel, duyuşsal, sosyal yönden belli koşulları olan, en son aşamasına ulaşınca kadar sürekli ilerleme kaydeden değişimdir. Bireyin gelişimini etkileyen faktörler ‘kalıtım’ ve ‘çevre’ olarak iki grupta toplanmaktadır. Gelişimde kalıtımın mı yoksa çevrenin mi daha ağırlıklı bir role sahip olduğu konusunda kesinlik kazanmış bir görüş olmamakla birlikte, çevre daha etkili gibi görünmektedir. Kalıtım yoluyla getirilen saç rengi, göz rengi, cinsiyet, beden biçimi gibi ana yapının bazı özellikleri doğrudan gözlelenebilirken, bazı özellikler çevre ile etkileşimlerin bir ürünü olarak ortaya çıkmaktadır. Örneğin; kalıtım yoluyla getirilen zeka kapasitesinin tam olarak kullanılabilmesi için bireyin, bilişsel gelişimini besleyen bir çevre içinde etkileşimde bulunması, zengin yaşantılar kazanması gerekmektedir (Senemoğlu, 1997:15).

Gelişim, kalıtım ve çevre etkileşiminin bir ürünüdür. Aileden kalıtım yoluyla alınan temel özellikler, bireye sunulan çevre şartları içinde gelişir ya da sınırlandırılır. Çocuğun içinde yaşadığı ailenin yapısı, bireyleri arasındaki ilişkilerin niteliği, ailenin sosyo-kültürel statüsü, daha ileriki yaşlarda arkadaş grupları, okul ve toplumdaki diğer kurumlar, bireyler, toplumun değerleri ve normları çocuğun gelişimini etkileyen çevresel faktörlerdir (Senemoğlu, 1997:12-15).

Çocuğun gelişiminde bazı dönemler çok önemlidir. Bu dönemlerden biri 0-6 yaş arasını kapsayan ‘okul öncesi dönem’dir. Bu dönem; çocuğun dış etkilere en fazla açık olduğu ve korunmaya en fazla gereksinim duyduğu, gelişmenin ve büyümenin en hızlı olduğu, yaşamın en kritik dönemlerinden biridir. Erken yaşlarda oluşturulacak temel, kişinin tüm hayatı boyunca etkili olacaktır, çünkü 7 yaşına gelen bir çocuğun zihinsel yetenekleri, davranış alışkanlıkları, dil kabiliyeti, duygusal denetimi, kavrayışı ve bazı fiziksel özellikleri şekillenmiş durumdadır (www.7cokgec.org). Araştırmalar, çocukluk yıllarında kazanılan davranışların bireyin yetişkinlikteki kişilik yapısını, tavır, alışkanlık, inanç ve değer yargılarını

büyük ölçüde biçimlendirdiğini ortaya koymaktadır (Aral, Kandır ve Can Yaşar, 2000:50). Ayrıca, beynin erken yaştaki deneyimlere yanıt verdiği ve çevrenin beyin gelişimi üstünde önemli etkisinin olduğu araştırmalarla ortaya konmaktadır (Kartal, 2005).

Okul öncesi dönem diğer yaşam dönemleriyle kıyaslandığında, gelişimin farklı yönlerinin birbirleri ile ilişkisinin de en fazla olduğu dönemdir. Hareket gelişiminin en dikkati çeken gelişim yüzü olarak öne çıktığı bu dönemde, zihinsel gelişim de başlangıçta adeta hareket gelişiminin içinde gibi görünür. Duygusal gelişim ve sosyal gelişim sıkı sıkıya bağlıdır. Dil gelişimi hem konuşma organlarının gelişmesi hem de çocuğun içinde yaşadığı sosyal çevre ve bu çevrede yaşanan etkileşimlerle ilgilidir (Oktaç, 2000:111). Bu dönemde çocuğa tüm gelişim alanlarını destekleyici çevre şartları sunmak gerekmektedir.

Doğumdan sonraki ilk bir yılda çocuğun beslenme, uyku, temizlik gibi temel yaşam faaliyetlerinin belirli bir düzene girmesi söz konusudur. Bunu izleyen yıllarda ise bu yaşamsal faaliyetlerin karşılanması ile ilgili alışkanlıklar kazanılır. Başlangıçta dış dünyayı annesine göre algılayan bebek giderek kendi bedenini annesinininkinden ayırmayı başarabilir. Birinci yaşı sonunda yürüme, ikinci yaşta konuşma yeteneği işlevsel hale gelir ve böylece çocuk, yaşamı başkalarına bağımlı, her türlü ihtiyacı çevresindekilerce karşılanan bir canlıdan çevresi ile ilgili, kendisine ilgi ve sevgi gösterilmesini bekleyen, giderek kendisine ait işleri başarma konusunda gelişme kaydeden bir çocuğa dönüşür. Beş-altı yaşlarında ise artık başkalarının farkında olan, yetişkinlerle olduğu kadar yaşlılarıyla da bir arada olmaktan hoşlanan bir bireydir (Aral, Kandır ve Can Yaşar; 2000:50).

Gelişimin iyi olması için çocukların temel gereksinimlerinin karşılanması gerekir. Çocuklar çok dayanıklı ve güçlüdürler. Genellikle ciddi ve uzun süreli sorunlar, ancak olağanüstü stres ve yoksunluk halinde ortaya çıkar. Çocuğun yedi temel gereksiniminden herhangi birinin yeterince giderilememesi sonucunda bir gelişim gecikmesi görülebilir. Bu temel gereksinimler şunlardır (Aydın ve Aydın, 1999:12):

- Fiziksel, ruhsal ve ahlaki tehlikelerden korunma
- Sağlıklı beslenebilme ve kötü hava şartlarından korunma

- Tutarlı sevgi ve ilgi görme
- Yaşına uygun sosyal eğitim
- Gelişmenin değişik aşamalarındaki gereksinimlerine duyarlı olunması
- İleride bağımsızlığını kazanmasına yardımcı olunması
- Davranışlarına adil ve net sınırlar konulması

Tüm bu gereksinimler, çocuğun içinde doğduğu ve büyüdüğü aile ortamında karşılanacağı için okul öncesi dönemde çocuğun gelişimini etkileyen çevre etmenlerinin en önemlisi ‘aile’dir diyebiliriz. Aile, yalnızca bakım ve büyütmeye görevini üstlenen bir sosyal yapı olmaktan çok, çocuğun kişilik gelişimi için gerekli olan sevgi, ilgi, güven ve desteği de sağlayan sosyal bir birimdir.

İnsan yaşamında başarının anahtarı ve en kritik dönem olarak kabul edilen ilk çocukluk yıllarında çocuğun ihtiyaçlarının bir yetişkin tarafından düzenli ve tutarlı olarak karşılanması kadar ailesi tarafından sevilip, kabul görmesi de gelişiminde aynı derecede etkilidir. Bu nedenle de, bu dönemde sağlanan zengin uyarınlı bir çevre, ebeveyn-çocuk ilişkisi, fiziksel olduğu kadar psikolojik gereksinimlerinin de (saygı duyulması, sevilmesi, değer verilmesi, takdir edilmesi ve özgüven duygusunun geliştirilmesi gibi) giderilmesi çocuğun gelişimini etkileyen en önemli faktörlerdir. Çocuğun ilk öğretmenleri olan ebeveynlerin onun gelişiminde olduğu gibi eğitiminde de önemli bir rolü vardır. Aileler çocuğun gelişim özelliklerini ve ihtiyaçlarını bildiği takdirde çocuğun bu dönemden en üst düzeyden yararlanmasını sağlayabilir (Kartal, 2005:3).

Erken yaşlarda çocuğun içinde bulunduğu çevre ve çocuğa sağlanan eğitimin niteliği, onun gelecekteki başarılarını, dolayısıyla da yaşam kalitesini büyük ölçüde belirlemektedir. Yapılan araştırmalar; ilk çocukluk yıllarındaki uyarıcı ortam ve yaşantı yetersizliklerinin daha sonraki yıllarda öğrenme ve gelişim düzeyini sınırlandırdığını; zengin uyarıcı çevrenin ise okul öğrenmelerinin temelini oluşturan anadili kullanma yeterliğini, sayısal ve uzamsal yetenekleri, başarıya güdüsünü, verimli çalışma alışkanlıklarını, sonuç olarak öğrenme düzeyini arttırdığını göstermektedir (Senemoğlu, 2004:9).

Bunların yanı sıra çocuğun yetiştiği ailenin yapısı, genişliği, sosyoekonomik ve kültürel düzeyi de onun ilk sosyal deneyimlerini, dolayısıyla duygusal ve toplumsal

gelişimini etkilemektedir (Yavuzer, 1994:136). Yapılan araştırmalar sosyal ve ekonomik yönden olumsuz koşullarda yetişen çocukların bilişsel, sosyal, duygusal ve bedensel yönlerden gelişimlerinin eksik kalabildiğini, bundan dolayı okul başarılarının ve özellikle okula devam etme oranlarının düşük olabildiğini göstermektedir. Ancak, yine araştırmalar gösteriyor ki; çocuğun yakın çevresinin çocuk eğitimi ve gelişimi hakkında eğitilmesi bu olumsuz koşulları ortadan kaldırabilmektedir (Kartal; 2005:6).

2.2.Benlik

2.2.1.Benlik Kavramı (Self-Concept) Tanımları

Gelişim, birbiriyle etkileşim halinde olan çok yönlü özellikleri içine alır. Bireyin sosyal ve duygusal gelişiminin bir bölümünü oluşturan benlik kavramı, insanın yaşam döngüsünde önemli bir yer oluşturmaktadır. Benlik kavramı, 70’li yıllardan bu yana gelişim psikolojisi, sosyal psikoloji, bilişsel psikoloji, klinik psikoloji, eğitim psikolojisi, sosyoloji ve psikiyatri gibi pek çok bilim dalında ilgi gören bir çalışma konusu olmuştur. Benlik kavramı terimine eş anlamlı olarak literatürde ‘kendilik kavramı’ ve ‘öz-kavram’ terimleri de kullanılmaktadır.

Benlik kavramının psikoloji biliminde ilk olarak kullanılması, William James’in ‘Psikolojinin İlkeleri (The Principles of Psychology)’ adlı kitabında (1891) bu kavrama yer vermesiyle başlar. James, benlik kavramını en geniş anlamıyla “kişinin kendi olarak isimlendirebildiği her şeyin toplamı” olarak tanımlamış ve benlik kavramını ‘öğeleri’, ‘açığa çıkarılan hisler ve duygular’, ‘sergilendikleri hareketler’ olarak üç bölümde incelemiştir. James ayrıca, kişiliğin açıklanmasıyla ilgili iki terim kullanmıştır: ‘Bilen ben (I)’ ve ‘bilinen ben (me)’. James (1892)’e göre bilinen benliğin ‘materyal’, ‘sosyal’ ve ‘psikolojik’ olmak üzere üç yönü vardır. Materyal yönü; bu benim vücudumdur, benim ailemdir, benim işimdir, benim mülkümdür gibi öğeleri içerir. Sosyal yönü, kişinin çevresinden algıladığı benliğidir. Psikolojik yönü ise duygularımız ve tutkularımızdan oluşan ve tüm bilinçlilik durumlarımızı etkileyen benlik kısmıdır (Cremeans, 1988:7).

Benlik kavramı, yaklaşık son yarım asırdır üzerinde en çok tartışmanın yürütüldüğü psikoloji kavramlarından biridir. Bu kavram; gelişimi, tek veya çok boyutluluğu, ilişkisi kurulan diğer kavram ve alanlar gibi bir çok yönden inceleme konusu olmuş ve farklı tanımlar getirilmiştir. Markus ve Zajonc (1985), psikoloji açısından benlik kavramının bireyin bilişinin temel bileşeni olduğunu ileri sürmüşlerdir. Erikson (1968), benlik kavramının psikolojik stres ve çatışmanın kaynağı olduğunu belirtmiştir. Sosyoloji açısından ise Kaplan (1986), benlik kavramının hem bir sosyal ürün hem de sosyal bir güç olduğunu iddia etmiştir (Rosenberg, 1989:34).

Ben, benlik, kendilik algısı, benlik algısı gibi kavramları farklı şekillerde tanımlayan araştırmacılardan bazıları benlik kavramına, sosyal çevrenin etkilerine ağırlık vererek yaklaşırken; bazıları da fenomenolojik, yani bireyin kendini nasıl algılayıp tanımladığı hususu üzerinde durmaktadır (Kazaz, 1993:45).

Benlik, kendi kişiliğimize ilişkin kanılarımız ve kendi kendimizi görüş, düşünüş tarzımızdan oluşur. Bu bakımdan benlik, kişiliğin özel yanı olarak tanımlanabilir (Baymur, 1994:267). Benlik, bireyin fiziksel ve sosyal çevresiyle olan etkileşimleri sonucu kazandığı bir takım kişisel duygu, değer ve kavramlar sistemidir (Yavuzer, 2002).

Benlik, bireyi oluşturan tüm özelliklerin karmaşık bir örüntüsü; benlik kavramı ise bir insanın tavırlarına, duygularına ve kişisel özelliklerine, yetenek, beceri, görünüm ve toplumsal kabul edilirliliğine dair algılardır. Benlik kavramı; kişinin kendisi ile ilgili algılarının, yüklemelerinin, geçmiş yaşantılarının, gelecekle ilgili amaçlarının ve sosyal rollerinin zihinde temsil edilişi, kavramsal olarak odaklaşmasıdır (Martin & Greenwood, 2000; akt. Albukrek, 2002:65).

Shavelson'a göre benlik kavramı, bireyin çevresi ve kendi için önemli olan kişilerle kurduğu etkileşim ile kendi davranışının niteliksel özelliklerini içeren deneyimleri aracılığıyla oluşan bir şekillendirme algısıdır. Coopersmith (1967), benlik kavramını "bireyin kendisine karşı takındığı tutumlarla ifade edilen, kişisel bir değer yargısı" şeklinde tanımlamıştır. Epstein (1973) ise benlik kavramını, "bir bireyin benlik sistemindeki tutarlılığını koruyan, kalıcı bir karakteristik veya özellik" olarak ele almıştır. Buna karşılık Gergen (1981), benlik kavramını "sürekli sosyal etkileşimin bir ürünü" olarak tanımlamıştır (akt. Tanju, 1995:11). Mc Candless ve arkadaşlarına göre kişiliğin merkezi olarak kabul edilen benlik kavramı, kişinin fiziksel, ruhsal, sosyal ve duygusal özellikleri, istekleri ve başarıları hakkındaki inançlarının toplamı olarak kabul edilir (Martin & Greenwood, 2000; akt. Albukrek, 2002: 65).

Kulaksızoğlu (2000) benlik kavramını, bireyin kendini algılamasına ve değerlendirmesine ilişkin geliştirdiği görüşler olarak tanımlamaktadır. Benlik, bireyin kendine bakışından oluşmakta ve bireyin davranışını tespit eden değerlerin, amaçların ve ideallerin bir organizasyonu olarak da tanımlanabilmektedir. Benlik,

psikolojik bakımdan bireyin çevresini algılamasında, değerlendirmesinde, yapılandırmasında ve çevresine tepkide bulunmasında en önemli dayanaktır. Kişilik, benlik ve kimlik kavramlarını da içinde taşıyan, bireye ait bütün ayırım özellikleridir.

Benlik kavramı, bireyin zihinsel ve fiziksel özelliklerinin toplamı ve bireyin sahip olduğu bütün bu özelliklere ilişkin kendini değerlendirmesi olarak tanımlanabilir. Benlik kavramının ‘bilişsel’, ‘duyuşsal’ ve ‘davranışsal’ olmak üzere üç boyutu vardır; ayrıca ‘benlik imgesi’, ‘ideal benlik’ ve ‘özsaygı’ olmak üzere üç alanda gelişme göstermektedir. Benlik kavramı bir bakıma bu üç kavramı içine alan şemsiye bir kavram olarak görülebilir (Kuzgun, 2002:97).

Strong (1957), dört temel benlik kavramından bahsetmiştir. Bunlar:

- Bireyin benlik değeri, rolleri ve yeteneklerinin algısı olarak ‘bütünsel benlik kavramı’
- Başarı ya da başarısızlık gibi düzensiz ve geçici olaylardan etkilenen, duruma bağlı olarak değişen ‘değişken benlik kavramı’
- Başka insanların bireyi kabul etmesi ve bireyin sosyal yeterliliğine bağlı olan ‘sosyal benlik kavramı’
- Bireyin idealinde olmak istediği benlik yapısı olan ‘ideal benlik kavramı’ (akt. Kazaz, 1993:46; Örgün, 2000:5).

Bireyin kendini ayrı bir varlık olarak algıladığı an, benlik kavramı gelişmeye başlamaktadır. Bireyin yaşantılarını algılayış biçimi, diğer insanlar tarafından olumlu olarak değerlendirilme ve kabul edilme gereksiniminden önemli ölçüde etkilenmektedir. Bu yaşantılar sonucu birey, kendine değer verme duygusunu geliştirmektedir. Bir kez oluştuktan sonra diğer insanların kendisini gerçekten nasıl değerlendirdiklerinden bağımsız olarak varlığını sürdürmekte ve bu durum tüm davranışlarını etkilemektedir (Gençtan, 1998).

Rogers’a (1965) göre bireyin kendisi ile ilgili düşüncelerini etkileyen iki faktör vardır; bunlardan biri ‘bireyin kendisine bakış açısı’, bir diğeri ise ‘çevresi’dir. Rogers, bireyin olumlu ve güçlü bir benlik kavramı geliştirebilmesinin ancak koşulsuz bir sevgi ortamında yetişmesiyle mümkün olabileceğini ifade etmiştir.

Benliğin, her biri davranışı etkileyen görevlerinden önemli olanları şöyle sıralanabilir:

- İçgüdülerden ve dürtülerden kaynaklanan güdülerini engellemek, denetlemek ve düzenlemek
- Çevredeki nesne ve kişilerle bağlantı kurmak
- Gerçeği tanımak, denemek, anlamak
- Gerçeğe uyum sağlamak
- Çevreden gelen uyarımları sınırlamak, sıralamak, zamanlamak
- Algılamak, saklamak, anımsamak, düşünmek, karşılaştırmak, çıkarımlar yapmak, yargıya varmak
- Kavramları birleştirmek ve bütünleştirmek
- Kişinin karşılaştığı engelleri aşabilecek güçleri toplamak
- Geleceğe ilişkin beklenti ve amaçları saptamak
- Kişiliği kaygıdan kurtaran savunma düzenlerini kullanmak (Oblowitz, 1991; akt. Tanju, 1995:14).

Güçlü bir benlik geliştirebilmek için birey; bebeklik, çocukluk ve ergenlik dönemlerinin her birinde duyduğu gereksinimlerini doyurucu düzeyde ve dengeli bir biçimde gidermiş, bu döneme ilişkin sorunlarını başarıyla çözmüş olmalıdır. Kişi, çevre olanaklarından yararlanıp gizli güçlerini geliştirebildiği ve kendini gerçekleştirdiği oranda benliğini güçlendirmiş olabilir (Bakırcıoğlu, 1994:69).

Kısacası benlik kavramı; kişinin kendi kimliği, değeri, yetenekleri, sınırları, değer yargıları, amaçları vb. gibi kendisi hakkında algılayabildiği görüşlerinin, duygularının ve tutumlarının tamamı; bireyin kendi benliğine ilişkin tanımı; kendine ilişkin zihinsel tablosudur (Gander ve Gardiner, 1995:492).

2.2.2.Benlik Kavramının Öğeleri

Benlik kavramının içeriğinden hareketle gerçekleştirilen çok sayıdaki araştırma, benlik kavramının farklı yönleri olan, çok boyutlu bir kavram olduğunu göstermiştir. İlgili literatür incelendiğinde karşımıza benlik ile ilgili pek çok terim (alt kavram) çıkmaktadır: Benlik algısı (self-perception), benlik saygısı/öz saygı (self-esteem), benliğin farkındalığı (self-awareness), benlik imgesi (self-image), benlik kontrolü (self-control), benlik tasarımı (self-representation), benlik bilinci (self-

consciousness), benlik kurgusu (self-construal), benlik yeterliği/öz yeterlilik (self-efficacy), benlik sunumu (self-presentation), kendini kabullenme (self-acceptance), kendini gerçekleştirme (self-actualization), kendini açma (self-disclosure), benlik ayarlaması/kendini ayarlama (self-monitoring) gibi. Bu terimlerden aralarında çok küçük farklar olan bazılarının zaman zaman birbiri yerine veya eş anlamlı kullanıldığı görülmektedir.

Bu çalışmada, benlik kavramının alt kavramlarından ‘benlik algısı’, ‘benlik saygısı/öz saygı’ ve ‘benlik yeterliği/öz yeterlik’ terimleri incelenecek ve ayrıntılı olarak açıklanacaktır.

2.2.2.1. Benlik Algısı (Self-Perception)

Benlik algısı; kişinin kendisi hakkında bildikleri, başkalarının kişiye ilişkin görüşlerinden kişiye yansıyanlar ve kişinin kendisine ilişkin değerlendirmelerinden elde edilir. Kişi kendisi hakkında sıklıkla söylenen şeyleri benliğinin parçaları olarak görür ve ifade eder (Cüceloğlu, 1997:143).

Psikolojide benlik algısı genel olarak, “kişilerin kendileri hakkındaki düşüncelerinin, duygularının, tutumlarının bir bütünü” olarak ifade edilmektedir. Bununla beraber benlik algısı, kendimizi kendimize açıklama ya da kendimizle ilgili izlenimlerimizi, duygularımızı ve tutumlarımızı organize edecek, düzenleyecek bir tasarı, şema inşa etme girişimi olarak düşünülebilir. Ancak bu model ya da şema kalıcı, değişmez ya da tek biçimli değildir. Benlik algımız, duruma ve yaşamızın değişik evrelerine göre değişmektedir (Wollfolk, 1997; akt. Turaşlı, 2006:20).

Demoulin’e (1999) göre benlik algısı; bireyin hayatı boyunca yaşadığı tüm deneyimler ile bunlara bağlı olarak kendisine karşı geliştirdiği olumlu ve olumsuz yargıların tümüdür. Benlik algısı iki alt bölümden oluşur: benlik özyeterliliği/özyeterlik ve benlik saygısı/öz saygı (akt. Turaşlı, 2006:13). Eisenberg ve Delaney’e (1998) göre benlik algısı, kişinin kendi hakkında neye inandığına ve ne bildiğine dayanır; kişinin kendi hakkındaki belirli görüşleri, duyguları, arzuları, yetenek ve sınırlılıkları, ilgi ve ilgisizlikleri ile hakim davranış biçimlerine ilişkin

algılaması ve yorumudur. Bu yorum, şu andaki görüşlerin yanında gelecekle ilgili umut ve beklentileri de içerir (akt. Budak, 2000:444).

Benlik algısının oluşumunda en önemli devre çocukluktur. Bu dönemde yaşanan olaylar, kişinin kendi hakkındaki yargı ve değerlerini oluşturur. Benlik algısının sağlıklı bir biçimde gelişmesi yolunda destek görmeyen bir çocukluk dönemi, ergenlik başlangıcından itibaren benlik algısında büyük olumsuzlukların ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Demoulin, 2000; akt. Turaşlı, 2006:3).

Humphreys (1996), kendi yeteneklerine güvenen ve olumlu benlik algısına sahip çocuklarda gözlenen özellikleri şöyle sıralamaktadır (akt. Argun, 2006:38-39):

- Açık ve içten geldiği gibi davranmak
- Esnek olmak
- Yakın çevresine karşı duygusal yönden yakın olmak
- Eleştiri ve geribildirimleri kabul etmek
- Kendini fiziksel olarak yeterli hissetmek
- Yeteneklerini sergilemek için fırsatları değerlendirmek
- Gerekğinde destek ve yardım istemek
- Farklılıklara karşı duyarlı olmak
- Kendine güvenmek ve kendini olumlu değerlendirmek
- Çevresiyle ilgili olmak
- Öğrenmeye açık olmak
- İletişime açık olmak
- Kendini ifade etmeye istekli olmak

Olumlu benlik algısına sahip bireyler, değerli olma ve kendine güven duyguları taşırlar. Olumsuz benlik algısına sahip bireyler ise bedensel kimliklerini reddetme ve kendilerini istenmeyen, değersiz kişiler olarak görme eğilimindedirler (Gander ve Gardiner, 2001; akt. Argun, 2006:40). Diğer yandan sağlıklı benlik algısı olan çocuklar, kendilerinden emin değillerdir, kendilerini istenmeyen, sevilmeyen, reddedilmiş kişiler olarak görürler. Bu nedenle dünyanın yaşanacak kadar keyifli bir yer olmadığını düşünürler ve kendilerini gerçeklikten uzak hissederler. Bu hisler, çocukta güvende olmadığı ve başkalarına bağımlı olduğu düşüncelerine yol açar. Yetersizlik ve başarısızlık korkusu nedeniyle sorumlulukları kabul etmede sık sık

zorluk yaşarlar; kayıtsızlık ve kaygı işaretleri gösterirler; genelde akademik başarısızlığa meyillidirler. Tüm bunlar, çocuk suçlarına neden olabilir (Demoulin, 1998; akt. Turaşlı, 2006:4).

2.2.2.2.Benlik Saygısı/Öz Saygı (Self-Esteem)

Benlik saygısı, benlik kavramı ile iç içedir, ancak benlik saygısı kavramı, benlik kavramının içermediği ‘değer biçici’ bir unsura sahiptir. “Ben kimim?” şeklindeki bir soru benlik kavramı ile ilgiliyken, “ben iyi miyim yoksa kötü müyüm?” şeklindeki soruya verilen cevaplar ise benlik ile ilgilidir (Coopersmith, 1967; akt. Örgün, 2000:7).

Benlik saygısı/öz saygı; kişinin kendisini değerli ya da değersiz hissetmesi, onaylama ya da onaylamamayı içeren kendine ilişkin tutumlarını açıklamasıyla ilişkilidir. Bu yüzden öz saygısı yüksek olan kişiler, kendilerini değerli ve önemli kişiler olarak görürler (Wall, 1986:55). Rosenberg’e (1965) göre özsaygı, benliğe ilişkin olumlu ya da olumsuz tutumları kapsayan kişisel bir değerlendirmedir. Özsaygı kavramına çeşitli anlamlar yüklenir. Bu anlamlar kapsamında özsaygının genel olarak üç anlam taşıdığı görülmektedir: ‘Kendini sevme’, ‘kendini kabul’ ve ‘yeterlilik’ (Wells & Marwell, 1976; akt. Tarhan, 1995:22).

Benlik saygısı; bir kişinin yetenekleri, kendine ve diğer kişilere verdiği değer, kendine güvenme, güçlüklerin üstesinden gelebilme ve başkalarına saygı gibi konularda hissettikleri ve düşündüklerinin toplamı; kendini olduğundan aşağı ya da olduğundan üstün görmeksizin, kendinden memnun olma durumudur. Kendini değerli, olumlu, beğenilme ve sevmeye değer bulmaktır. Bu öznel bir olgudur ve statik değildir; koşullara, konuma ve gelişmelere göre değişebilir (Yörükoğlu, 1990:108).

Coopersmith (1967) benlik saygısını, “bireyin kendini yetenekli, önemli, başarılı ve değerli hissetmesi” olarak tanımlamıştır. Coopersmith, benlik saygısının ilişkili olduğu değişkenlerin neler olduğunu, benlik saygısının sonuçlarını ve nasıl yükseltilebileceğini ele aldığı çalışmasında benlik saygısının kişinin çevresine uyum sağlama biçimi ile yakından ilişkili olduğunu, benlik saygısı düşük olan gençlerin kaygı düzeylerinin daha yüksek olduğunu belirtmiştir. Ayrıca, kendilerini ‘sosyal ilişkilerde, arkadaşlık kurmada güçlüğü olan’ biri olarak algılayan gençlerin benlik

saygıları, güçlük çekmediklerini algılayanlara göre daha düşük bulunmuştur (akt.Albükre, 2002:70).

Coopersmith, benlik saygısının gelişiminde önemli gördüğü dört etkeni su şekilde sıralamaktadır:

- Bireyin yaşamında önemli bir yere sahip olan kişilerden gördüğü ilgili, kabul edici ve saygılı muamelelerin derecesi
- Bireyin başarıları, içinde bulunduğu durum ve sahip olduğu konum
- Bireyin başkaları tarafından kendisi için yapılan değerlendirmelere nasıl karşılık verdiği
- Bireyin başkaları tarafından kendisi için konulan ve/veya kendi istediği amaçlara ulaşip ulaşamaması (Bilgin, 2001:24).

Benlik saygısının, bireyin gerçek benliği ile ideal benliği arasındaki farka eşit olduğu düşünülmektedir. Gerçek benlik ile ideal benlik arasındaki fark ne kadar büyükse benlik saygısı o derece düşüktür, fark ne kadar az ise benlik saygısı da o derece fazladır. Bu nedenle bireyin idealindeki benliğine ulaşması çok önemlidir; bu gerçekleşmezse birey yaşamı boyunca mutsuz, verimsiz, kendine karşı güveni ve saygısı azalmış şekilde yaşar (King, 1997:68). Çocuğun benlik saygısının gelişimi, çocuğun bütünsel gelişimi ve eğitimindeki önemli parçalardan biridir (Silvernail, 1979; Demoulin, 1998a). Yapılan birçok çalışma göstermiştir ki, çocuğun büyürken çevresi tarafından destek alamaması, benlik algısının azalmasına neden olacaktır (Demoulin, 1998a).

Bireyin bebekken annesiyle olan iletişimi, öz saygısının gelişimi için önemlidir. Özellikle doğumdan sonraki ilk bir yılda temel güven duygusu gelişmektedir. Bebeğin bu dönemde ihtiyaçlarının giderilmesi, sevgi ve ilgi görmesi güven duygusunu geliştirir. Bir-üç yaş döneminde ise çocuk, kendi vücudunu kontrol edebilmenin hazzını yaşar. Daha sonraki dönemlerde çocuk dil gelişimi ile sosyalleşip toplum içinde kendisini göstermeye başlar, okula başlama ile sosyalleşme hız kazanır. Bu dönemde annenin yanı sıra öğretmen, arkadaşlar gibi çevresindeki bireylerle ilişkiler önem kazanır (Özdağ, 1999:28).

Benlik saygısını ‘sosyal’, ‘akademik’, ‘aile’, ‘beden imajı’ ve ‘evrensel öz saygı’ olmak üzere beş alanda incelemek mümkündür:

- Sosyal alan: Çocuğun arkadaşları ve diğer kişilerle olan ilişkileri konusunda kendi ile ilgili görüşleri yer almaktadır. Çevresinde ki kişiler onu seviyor mu? Onun görüşlerine saygı duyuyor mu? gibi.
- Akademik alan: Çocuğun kendisini bir öğrenci olarak değerlendirmesidir. Bu değerlendirmeye aileler, arkadaşlar ve öğretmenler şekil vermektedir. Eğer çocuk kendinden beklenen başarıyı sağlıyorsa, benlik saygısı yükselir.
- Aile: Çocuk kendini bir ailenin bireyi olarak değerli görüyorsa ve kendini aile bireyleri tarafından sevilen bir birey olarak hissediyorsa benlik saygısı yüksektir.
- Beden imajı: Fiziksel özelliklerin ve yeteneklerin kombinasyonudur. Çocuğun benlik saygısı, fiziksel görünüşü ve performansı ile şekillenir. Genel olarak kız çocukları fiziksel görüntüleriyle, erkek çocuklar atletik yetenekleriyle ilgilenmektedirler, ancak bu durum kültüre göre değişiklik göstermektedir.
- Evrensel öz saygı: Bireyin benliği ve kişiliği ile ilgili genel düşüncesidir. Çocuğun “ben iyi bir insanım” şeklindeki kendisi ile ilgili düşüncesi, evrensel öz saygısının yüksek olduğunu gösterir (Papalia, Olds & Feldman, 2002; akt. Işıtan, 2005:38).

Pek çok anne-baba, yüksek benlik saygısının çocuklarına kazandıracakları en önemli nitelik olduğunu düşünür. Bu amaca ulaşmak için de pek çok aile çocuklarına pozitif ve destekleyici mesajlar verir. Küçük çocuklar, öz-saygılarını çevresindekilerin kendilerini değerlendirmesi üzerine kurarlar. Bir çocuğun kendisini değerlendirmesi çocuğun ailesi tarafından sevilmesi ve değer verilmesiyle ilişkilidir (Klein, 2000).

Okul çağı çocuğu, bedensel özelliklerinin sosyal özelliklerinden farklı olduğunu bilir. Bireyin kendini olumlu değerlendirmesi yüksek benlik saygısının oluşması için önemli bir adımdır. Ancak bu tek başına yeterli değildir. Çocuklar yeterli bir benlik algısının gelişmesinde çevrelerinin yardımına ihtiyaç duyarlar. Anne babalar

çocuklarına bir birey olarak yapabilecekleri ve yapacakları işlerin sınırları konusunda bilgi vermelidirler (Klein, 2000).

Demoulin (1998), risk altında bulunan ilköğretim çağı çocuklarının disiplin ve yaşlıları ile olan problemleri nedeniyle düşük benlik saygıları olduğunu ileri sürmüştür. Çocukların olumlu benlik oluşturmalarını sağlamak amacıyla 'kendimi seviyorum (I like me)' adlı okuma programı geliştirilmiştir. Çocukların olumlu benlik geliştirmelerine odaklanan ve dünyadaki tek okuma programı olan bu programda olumlu davranışları konu alan öykü kitapları çocuklara okunarak çocukların olumlu davranışlar (öz denetim, öğrenme, yaratıcılık, sorumluluk, çaba gösterme, kabul görme gibi) kazanmaları desteklenmeye çalışılmaktadır. Demoulin (1999)'e göre sağlıklı benlik saygısı geliştiren çocuk, öğrenmeye daha fazla isteklidir, böylelikle okulda daha başarılı, üretken ve sorumluluk sahibi bir birey olur.

Öz saygı, özellikle sosyal-duygusal gelişim olmak üzere çocuğun bütün gelişim alanlarını etkilemektedir. Ruhsal sağlık, akademik performans, kişiler arası ilişkiler öz saygıyla ilişkilidir. Öz saygı bu alandaki ilişkileri düzenlemede sebep ve etken olmaktadır. Öz saygı düzeyi yüksek olan bireyler, kendilerini saygıya ve kabul edilmeye değer, önemli ve yararlı kişiler olarak algılama eğilimindedirler. Diğer taraftan kendilerine olumsuz bir açıdan bakanlar ya da benlik saygıları düşük olanlar, kendilerini pek önemli olmayan, sevilebilir özelliklerden yoksun, kendilerine ve yeteneklerine güvenemeyen kişiler olarak görme eğilimindedirler. Benlik saygısı; özgüven, benliği kabul, değerlilik ve eşitlik duygularının toplamını oluşturmaktadır. Değersizlik, güvensizlik, şüphe ve eşitsizlik duygularının ortaya çıkması, ergenlerde benlik saygısının düşmesine neden olmaktadır (Temel ve Aksoy, 2001:22-24).

Özsaygının olumlu yönde gelişmesinin önemi düşünüldüğünde, erken çocukluk döneminden itibaren çocukların bu yönde desteklenmesinin gerekliliği de ortaya çıkmaktadır.

Klein'a (2000) göre; aileler çocuklarının öz saygılarını desteklemekte aşağıdaki yöntemleri kullanabilirler.

- Çocuğunuzu yeterliliklerinin geniş değerleri konusunda cesaretlendirin

- Çocuğunuza zayıf olduğu konular ve sınırlı olduğu durumlar hakkında bilgi verin
- Çocuğunuza deneme şansı verin
- Çocuğunuz çok yoğun çalıştığında onu destekleyin
- Çocuğunuzun gerçek başarılarını takdir edin
- Çocuğunuzun farklı alanlarda üstün olma isteğine saygı gösterin

2.2.2.3.Benlik Yeterliği/Öz Yeterlik (Self-Efficacy)

Bandura öz yeterlik kavramını yaklaşık otuz yıl önce bilim dünyasına kazandırmıştır. Bandura'nın ortaya koyduğu öz yeterlik kavramı sosyal, gelişimsel ve klinik psikolojinin yanında sosyoloji ve politik bilimler de dahil olmak üzere birçok bilim dalında bilimsel olarak değer kazanmıştır (Coleman & Karraker; 1997).

Öz yeterlik; kişilerin sahip oldukları becerileri etkin şekilde kullanabilmeleri için öncelikle ilgili alanda özgüven duymaları gerektiğini savunan Bandura tarafından geliştirilmiş olan Sosyal Öğrenme Kuramının (Social Learning Theory) anahtar kavramıdır (Pajares, 2002). Bandura, teorisinde öz yeterliği özsaygıdan ayırır; kişinin öz yeterlikte gösterdiği performansın öz saygıdan daha önemli olduğunu kabul eder (Demoulin, 1999a).

1977'de Bandura tarafından ortaya atılmasından sonra özyeterlik alanında sayısız araştırma ve yayın yapıldığı görülmektedir. Eğitim, tıp, psikoloji, işletme, uluslararası ilişkiler gibi çok farklı alanlarda yapılan araştırmalar, öz yeterlik inancının davranışlar açısından belirleyici olduğunu göstermektedir (Bandura, 1986:25). Nitekim Bandura (1986), düşüncelerin davranışları etkilediğini kabul etmeyen bir kuramın, karmaşık insan davranışlarını açıklamakta yetersiz kalacağını vurgular (akt. Kurbanoğlu, 2004).

Öz yeterlik kavramı, bireyin karakteristik özelliklerini en uygun ve verimli bir şekilde kullanarak sorumluluklarını başarılı bir şekilde yerine getirmesi olarak tanımlanmıştır. Yüksek öz yeterlik inancına sahip bireyler kendi kendilerine ve sorumluluklarına yönelik olarak pozitif bir yaklaşım içindedirler. Yeterlilik terimi nispeten yeni bir terim olarak literatürdeki yerini almasına karşın, uzun dönemlerden

beri var olan bir konudur. Yeterlilik duygusu bireyin hedeflerine başarılı bir şekilde ulaşması için aracılık yapar (Demoulin, 1999a).

Öz yeterlik inancı, “bireyin belli bir performansı göstermek için gerekli etkinliği organize edip, başarılı olarak yapma kapasitesine duyduğu inanç” olarak ifade edilmektedir (Bandura, 1994). Bandura, öz yeterlik inancının yeteneklerimiz üzerindeki inanca dayandığını ve belirli amaçlara ulaşmak için belirli bir davranışı organize etmek ve onu gerçekleştirmek için gerekli olduğunu vurgulamış; insanların, yaşamları boyunca edindikleri deneyimlere dayalı olarak kendi baş etme yeteneklerine ilişkin özel inançlar geliştirdiklerini ve sahip oldukları öz yeterlik inançları büyüdükçe davranış değişikliğinin de arttığını belirtmiştir. Böylelikle, bir davranışın başarı ile yapılmasında, kişinin sahip olduğu yeterlik inancının, o davranışın yapılmasını etkilediği ve yönlendirdiği söylenebilir (Schmitz & Schwarzer, 2000; akt. Yılmaz, Köseoğlu, Gerçek ve Soran, 2004).

Demoulin, öz yeterlik paradigmasının yeniden kavramsallaştırılması başlıklı çalışmasında yeterlilik terimini, bireyin istenilen sonuçları elde etmek için ortaya koyduğu kabiliyet olarak tanımlamıştır. Demoulin, bu çalışma sonucunda yeterliğin bireyin fiziksel ve psikolojik durumuyla tarif edilebilecek bir özellik olduğunu açıklamıştır. Bireyin fiziksel, psikolojik durumu ise motivasyon, güven ve stres arasındaki ilişkiye bağlı olarak ortaya çıkmaktadır (Demoulin, 1999a).

Öz yeterlik inancı, birbiri ile etkileşim halinde olan başlıca dört bilgi kaynağına dayandırılmaktadır (Bandura, 1977, 1994; Yavuzer ve Koç, 2002; akt. Yılmaz, Köseoğlu, Gerçek ve Soran, 2004):

- Performans Başarıları (Yapılan İşler ve Erişilen Hedefler): Bireyin giriştiği işlerde gösterdiği başarı, onun daha sonra benzer işlerde başarılı olacağının göstergesidir. Dolayısıyla yaşanan başarı, ödül etkisi yapmakta ve bireyi gelecekte de benzer davranışlara güdülemektedir.
- Dolaylı Yaşantılar (Başkalarının Deneyimleri): Pek çok beklenti diğer kişilerin deneyimlerinden kaynaklanır. Başka kişilerin başarılarını gözlemek, kişinin başarılı olabileceği beklentisine girmesini sağlayabilir.

- Sözel İkna: Bir davranışın başarıyla yapılabileceğine ilişkin teşvik ve öğütlerle bireyin cesaretlendirilmesi, öz yeterlik beklentilerinin değişmesine neden olabilir.
- Duygusal Durum: Bireyin davranışa girişeceği sırada bedensel ve duygusal olarak iyi durumda olması girişimde bulunma olasılığını artırır.

Bunlardan en kuvvetlisi kişisel deneyimlerdir. Kişiler çeşitli eylemler gerçekleştirir, bu eylemlerin sonuçlarını değerlendirir, değerlendirme sonuçlarını benzer eylemleri gerçekleştirme kapasiteleri konusunda bir yeterlik inancı geliştirmekte kullanır ve geliştirdikleri inançlara uygun hareket ederler. Başarılı deneyimler öz yeterlik inancını artırırken, üst üste yaşanan başarısızlıklar öz yeterlik inancının düşmesine neden olur. Bandura (1986), güçlü öz yeterlik inancının zamanla başarılı deneyimler sayesinde geliştiğini, direncinin yüksek olduğunu ve arada sırada yaşanan başarısızlıklardan kolay etkilenmediğini belirtir (Kurbanoglu, 2004).

Bilimsel perspektifin yanında uygulama yönüyle de bakıldığında öz yeterlilik inancının oluşmasında ailesel fonksiyonlar önemli bir tetikleyicidir. Bireyin öz yeterlilik özellikleri çocukluk döneminde aile ortamında elde ettiği deneyimlerle başlar. Anne-babanın kendi aralarındaki etkileşim ve iletişimi çocuğun deneyimlerini etkiler. Bu nedenle risk altında olan aileler ile olumsuz adaptasyon süreci yaşamış olan aileler etkili bir aile olma ve belirgin ailesel karakterlerin geliştirilmesi konusunda bilgilendirilmelidir (Coleman, Karraker; 1997).

Öz yeterlik, özgüvenden farklı olarak belli bir eylemle/alanla ilgilidir. Bir alanda güçlü öz yeterlik inancı taşıyan kişinin başka bir alanda zayıf öz yeterlik inancı taşıması olasıdır. Öz yeterlik algısı gerçek yeterlik düzeyinden çok, yeterlik düzeyi hakkındaki inançla ilgilidir. Bandura (1995), insan davranışlarının ‘gerçekte doğru olandan çok, insanların doğru olduğuna inandığı şeye dayandığı’ saptamasını yapar. Bu önemli bir ayrımdır; insanlar genellikle yeterlik düzeylerinin gerçekte olduğundan daha düşük veya yüksek olduğu inancına sahiptir. Diğer bir deyişle, insanların kapasitelerini hatalı değerlendirdikleri, azımsadıkları veya abarttıkları sık rastlanan bir durumdur. Kapasitelerini olduğundan düşük algılamaları, kişilerin sahip oldukları becerileri en iyi şekilde kullanabilmelerini engellerken; kişinin gerçek

kapasitesini olduğundan biraz daha yüksek algılaması çoğu durumda performans üzerinde pozitif etkide bulunur (Kurbanoğlu, 2004).

Kişinin öz yeterliliğine ilişkin olumlu düşünceleri, kişinin başarısızlık karşısında başa çıkma gücünü artırır. Öz yeterlik inancına sahip olmayanlar, başarısızlıklar karşısında kişisel yetersizliklerini ön plana çıkararak, durumu daha da güçleştirirler. Kişinin öz yeterliliğine ilişkin olumlu düşünceleri, başarısızlık karşısında başa çıkma gücünü artırır; kişiyi öz yeterlik inançlarının yüksek olduğu ilgi alanlarına yönlendirir. Bunun yanında performans kalitesi ve zor işlerde sebat etme de öz yeterlilik inançlarından oldukça etkilenir. Yapılan araştırmalar, uzun süreli davranış değişiminde başa çıkma davranışları ile öz yeterlik inançlarının etkili olduğunu göstermiştir (Bandura, 1982). Örneğin, sigarayı bırakanlarda öz yeterlik inançları yükseldikçe yeniden başlama riskinin azaldığı görülmektedir (Özbay, 2004).

Öz yeterlik algısı daha yüksek olan bireyler daha zorlu işleri yapmayı seçerler ve bu amaçlarına ulaşmak için kendilerini yönlendirirler. Eylemler önce düşünme planında şekillenir ve insanlar öz yeterlik düzeylerine göre iyimser ya da kötümser senaryolar kurarlar. Eyleme başlanıldığında öz yeterlik algısı yüksek olanlar daha çok çaba harcarlar ve bunu öz yeterlik algısı düşük olanlardan daha fazla sürdürürler. Bir engelleme ile karşılaşıldığında ise öz yeterlik algısı yüksek olan bireyler kendilerini çabucak toparlayıp hedeflerine ulaşmak için mücadeleyi sürdürürler (Keskin ve Orgun, 2006: 93).

Öz yeterlik eğitim, seminerler ve adaptasyon yoluyla öğretilen bir özelliktir. Çalışmalar kişinin gerçek performansı ile öz yeterliği arasında kuvvetli bir ilişki olduğunu göstermiştir. Bireyin kendisi hakkındaki bireysel beklentileri zor bir problemle karşılaşıldığında bu problemi aşabilme yeteneğini etkilemektedir (Demoulin, 1992).

2.2.3. Benlik Algısı Hakkındaki Kuramsal Yaklaşımlar

Benlik konusuna ilişkin çağdaş düşüncenin kökenleri çok eskilere dayanmaktadır. Düşünürler, ‘beden’ ve ‘ruh’ olmak üzere insanın iki ayrı yönünden söz etmişler ve genellikle insanın ruhunu ya da düşünebilme yönünü benlik kavramıyla eş anlamlı tutmuşlardır (Bencik, 2006:41).

Psikoloji bilimi içinde benlik konusunun ele alınışı William James ile başlar. James, psikoloji biliminin konusunun ‘bilinen benlik’ olması zorunluluğunu belirtmektedir (Bacanlı, 2004). James benlik kavramının belirgin olmamasından yola çıkarak

- Ben (salt ego), yani bilen olarak ben
- Me (görgül ego), bilinen ego olarak ben, yani bedenim, fizik gücüm, giysim, eşim, çocuklarım gibi bana ait şeylerin tümü

biçiminde bir ayrım önermiştir (akt. Onur, 1987:188).

Cooley ve Mead (1952), ‘Sembolik Etkileşim Kuramı’ını geliştirerek biyolojik bir varlık olarak doğan insanın nasıl sosyal insan niteliğini geliştirdiğini ve bu niteliğin nasıl sosyal düzenin psikolojik temelini meydana getirdiğini incelemişlerdir. Bu kurama göre, sosyalleşme süreci içinde birey sürekli olarak başkalarıyla ilişki içinde bulunmaktadır. Bu kuram, bireyden soyutlanmış bir grup anlayışı yerine, ‘bireyde sosyal benliğin gelişimini’ sosyal düzenin varlığını açıklamak için kullanmıştır (akt. Bencik, 2006: 41).

Benlik kavramına ilk olarak sosyolojik açıdan yaklaşan Cooley (1968), bireyin kendisini tanımlamasının diğer insanların görüşlerinden, tanımlamalarından ne kadar etkilenebileceğini ortaya koymuştur (Koyuncu, 1979; akt. Bencik, 2006: 42). Cooley, bireyin toplum içinde diğer insanlarla etkileşimde bulunurken benliğinin oluşmasını ‘ayna benlik’ kavramı ile açıklamaya çalışmıştır. Ayna benlik, kişinin etkileşimde bulunduğu diğer insanların kendisini nasıl algıladıklarını ve nasıl değerlendirdiklerini yansıtan bir kavramlaştırmadır ve üç temel ögeden oluşmaktadır:

- Kişinin başkaları tarafından nasıl algılandığına ilişkin tasarımı
- Başkalarının kişinin bir davranışı hakkında eriştiği yargının kişide yarattığı tepki
- Benliğe ait gelişen duygular

Cooley benliği, bireyin davranışını bütünleştiren ve güdeleyen işlevleri olan bir öge olarak görmüştür. Ayrıca benlik, içgüdüsel bir özellik taşımakla birlikte bilinç dışı görüntüleri içermeyen bilinçli bir süreçtir (Öner, 1985). James ve diğer pek çok benlik kuramcısı ile aynı görüşü paylaşan Cooley de kişinin kendini

değerlendirmesini, bir insan olarak kişinin kendi varlığını sürdürmesine yönelik olan doğuştan ve işlevsel bir güdü olarak kabul etmiştir (Öner,1985).

Mead, benliği 'I' ve 'me' olmak üzere ikiye ayırarak incelemiştir. 'Me', benliğin başkalarının tutum ve görüşlerine değer veren, başkalarının tutumlarının içselleştirilip çözümlenmesi ve örgütlenmesinden oluşan yönü; aynı zamanda benliğin geleneksel ve edilgen yanıdır. 'I' ise benliğin içinden geldiği gibi davranan, etkin ve yaratıcı yönü, yani benliğin davranışta bulunan yönüdür. Eğer içinde yaşanılan toplum katı ve sınırlayıcı ise 'me', 'I' üzerinde egemenlik kurar; bu durumda bireyin etkinlikte bulunabilmesi en aza indirgenir. Yalnızca toplumsal koşulların elverişli olduğu ortamlarda 'I' etkin ve yaratıcı olur, toplumsal süreci etkileyip yapılandırabilme gücünü gerçekleştirebilir. Mead, toplumsal etkileşim ve iletişimin bir biyolojik temeli olduğunu ileri sürmüş, dilin, benliğin gelişmesinde ve işleyişinde temel bir öge olduğunu belirtmiştir. Kişiyi benlik kavramını, örgütlenmiş topluluğun ya da toplumsal grubun kazandırdığını öne sürmüştür (Öner, 1985).

Skinner (1954) benliği, 'işlevsel biçimde birleşmiş bir tepkiler sistemi' olarak adlandırmıştır. Tepki sistemine göre, benlik bir uyarıcı çevresinde örgütlenmekte ise kişiliği de o uyarıcıya göre belirlenecektir. Örneğin, bir insanın kişiliği ailesinin yanında başka, arkadaşlarıyla başka olacaktır. Burada birinci değişken yoksunluktur. Örneğin, karnı aç olan bir adam, güzel bir yemekten önce ve sonra başka başka kişiliklere sahiptir (Onur, 1995).

Psikolojide benlik konusunun önem kazanmasına diğer bir katkı Freud'un öncülüğünü yapmış olduğu pikanalizden gelmiştir. Bilinç-bilinçaltı-bilinçdışı sınıflanmasıyla insan davranışının psikodinamiğine ışık tutarak psikolojide çığır açan Freud, benlik konusunda psişik aygıtı 'id-ego-süperego' şeklinde yapısal olarak sınıflamaktadır. Ego, kişiliğin büyük ölçüde bilinçli yanısıdır ve insanın kendi beni hakkındaki bilinçli bilgisi anlamındadır. Psikanaliz literatüründe benlik yerine egonun ele alındığı görülmektedir. Freud'un yapısal sınıflamasında ego, id'in (id arzuların kaynağıdır) istek ve arzularını dış gerçeklikle bağdaştırmaya çalışır. Daha geniş anlamda ego; id ve süperego ile dış dünya arasında uygunluk sağlayıcı bir fonksiyon üstlenmiştir. Ego bu fonksiyonunu yerine getirirken savunma mekanizmaları adı verilen bir takım mekanizmalar kullanır (Gençtan, 1993).

Freud'un süperego ve ego ideal kavramları, benlik yargısının yer aldığı 'sosyal benliği' temsil eder. Saldırgan dürtüler (id'den kaynaklanan), süperego ve ego arasında bir çatışma yaşanmakta, sonuçta kişinin benlik saygısı düşmekte, değersiz bir varlık olduğu düşüncesi gelişmektedir (Öner, 1985).

Freud'a göre benlik, ruhsal enerji kaynağı olan cinsellik ve saldırganlık içtepilerinin yer aldığı 'alt benlik' ile standartların yer aldığı 'üst benlik' arasında ve ikisine aracılık eden bölümdür. Benlik; bellek, karar verme, akıl yürütme, dil ve düşünce gibi bilişsel süreçleri kapsar. Benliğin var olması, gerçek nesnel dünyayla alışverişe geçme gereksinmesinden kaynaklanır. Benliğin oluşumu, kişinin bilişsel süreçlerden yararlanarak kendi dışındaki dünyayla etkileşimiyle başlar (Özyürek, 2005:41).

Jung (1968), insanda doğuştan geldiğine ve kendisini gerçekleştirmeye, kusursuzluğa ulaşma yönünde güdülediğine inandığı evrensel bir benlik tanımını benimser (Budak, 2000:124). Jung'un kuramında benlik, kişiliğin bütünü ve odak noktasıdır; diğer sistemler onun çevresinde kümeleşir. Bu sistemleri bir bütün olarak tutan, kişiliğin bütünlüğünü, dengesini ve sürekliliğini sağlayan benliktir (Öner, 1985). O'na göre benlik egonun şablonudur, benlik egoda oluşmaktadır. Ego, birlik, bütünlük ve süreklilik duygusunu sağlar. Her insanın amacı kendini gerçekleştirmektir ve bu uzun ve karmaşık bir süreçtir. Bir bireyin kendi ile uyum içerisinde olması, onun benliğinin görevini tam olarak yerine getirdiğini gösterir (Jung, 1997:92). Buna göre benlik ruhun çekirdeğidir; kolektif bilinçaltında bulunan merkezî, örgütleyici, yönetici arketiptir ve diğer bütün arketipleri kapsar. (Budak, 2000:124). O'na göre, benliğin oluşumundan önce kişiliğin ana öğeleri olan arketiplerin gelişip, belirginleşmesi gerçekleşir (Yurdağül, 1987).

Adler'e göre birey, kendi algılarını, yeteneklerini ve görüşlerini biçimlendirme konusunda doğuştan yeteneklidir. Yaratıcı kavramlar, kendisini ve dünyasını anlamlı bir biçimde temsil eder. Adler, bireyin bu yeteneğini 'yaratıcı güç' olarak adlandırmıştır. İnsan yaşam biçimini geliştirirken kendini yaratır, görüşünü ortaya koymuştur (Ersanlı, 1996:6). Adler'e göre benlik, karar yeteneğine sahip, bireye amaçlı bir yaşam sağlamaya çalışan bir sistemdir. Bu sistem sürekli olarak bireye doyum sağlayacak yaşantılar peşindedir. Bunları dış dünyada bulmaya, eğer bulamazsa

yaratmaya çalışır (Yanbastı, 1996:72). O'na göre benliğin esas rolü temel dürtüler ile toplumsal gerçeklik arasında aracı olmaktır. Freud'un ego kavramına karşı Adler, benlik kavramını 'bireyin kim olduğu konusundaki inançları' şeklinde açıklamıştır (Gençtan, 1993).

Fromm, bireyin benlik gelişiminin toplumun ona verdiği olanaklar doğrultusunda biçimlendiğini öne sürer. Bireyin ihtiyaçları toplumun kuralları ile çatışmamalıdır. Fromm, benliğin gelişimi ile ilgili olarak dışlanma, yalnızlık, ait olma duygusu ve yaşamın anlamı gibi bazı varoluşçu kavramlar üzerinde durmuştur (Hatipoğlu, 1996; akt. Bal, 2006: 18). Fromm 'ben' ögesini toplumsal açıdan ele alır. O'na göre insanın çeşitli eğilimleri, onu yaratan toplumsal sürecin sonuçlarıdır. İnsanın kişiliği, içinde bulunduğu toplumun ona sağladığı olanaklar doğrultusunda gelişir. Baskıcı, katı, otoriter tutumlar bireyin kendi benliğini yeterince geliştirmesini engeller (Aslıhan, 1998:18).

Horney'e (1950) göre ego, nevrotik kişilerde gözlemlenen 'kişilik işlevlerinin bölümleşmesi' olgusunun kısımlarından birini oluşturur. O, 'ego ülküsü (ego ideal)' kavramını tanımlarken, bunun kişide ana-baba imgesinin bir kalıntısı olduğunu ve kusursuzluğa karşı geliştirilen bir hayranlığın anlatımı, dolayısıyla kendisini kabul etmeyen bir benliğin ulaşmak istediği ütöpik bir amaç olduğunu ifade eder (Gençtan, 1993). Horney, 'benlik sönmesi (self-extinction)' kavramını, kendini sadece başkalarının bir yansıması olarak gören ve onların hayatı aracılığıyla yaşamaya çalışan nevrotik kişileri tanımlamak için kullanır (Budak, 2000:586). Horney'e göre gerçek benlik, mutluluğa yönelik bireysel gelişmenin, sağlığın ve başkalarına duyulan gerçek sevginin kaynağıdır. İdeal benlik ise olumsuz değerlendirmelerle zarar görmüş gerçek benliktir ve mükemmel olmaya çalışmaktadır (Ersanlı, 1996:2).

Allport, ego ve benlik yapılarının bileşiminden oluşan 'proprium' kavramını ileri sürmüştür. Bu kavram, kişiliğin içsel bir birlik oluşturan tüm yönlerini kapsar ve bize özgüdür. Allport, benlik kavramını karşılayan yerde proprium duygusundan söz eder. Bu duygular zamanla gelişir ve birbiriyle kaynaşarak bir bütün oluşturur. Bunlar bedensel benlik, kendini tanıma, benliği geliştirme, benlik imgesi, uygun çaba (kendini bulma), ego sınırlarının genişletilmesi, akılcı olma olarak sıralanabilir. Benliğin bu yönleri bir bütün olarak işlevde bulunur, bireyin duyguları bu bütünün

içinde yer alır ve proprium olarak ifade edilen ‘benlik saygısı’ bireyin yaşamını anlamlı şekilde sürdürmesine olanak verir; bu, bireyin benliğinin bütünlük kazanmasıdır (Arıcak, 1995; Gençtan, 1984; Torucu, 1990; Bal, 2006).

Allport benliğin gelişmesini bebeklik, okul öncesi, okul yılları ve ergenlik devreleri içerisinde ele alıp incelemektedir. Yeni doğmuş bir bebek, kendisinden bir benlik olarak haberdar değildir. Onda bilinç vardır, fakat ben-bilinci yoktur. Kendisini bir nesne olarak çevreden ayırt edemez, hatta bir-bir buçuk yaşlarında bile bebekler ile çevresi arasında aracılık yapan bir benlik yoktur. Bebek ancak kendine gelen uyarımlara tepkide bulunur. Çevresi ile olan etkileşimi sonucu bebek, kendisi ile kendi dışındakiler arasında ‘ben’ ve ‘ben olmayan’ biçiminde ayrışmalar yaparak kendini fark etmeye başlar. Bu nedenle çocuk önce nesne beni, yani ‘me’yi öğrenir; özne ben, yani ‘I’ kavramı daha sonra geliştirilebilir (Öner, 1985).

Sullivan’a göre benlik, bireyin kendisine yansıtılmış değerlendirmeler aracılığıyla toplumsal yaşantılardan kurulur ve tümüyle öğrenilmiş bir davranıştır; doğuştan olan bir benlik dürtüsü veya gizil güç yoktur. Benlik kavramı, insan hayatının ham, işlenmemiş unsurlarının başkalarının benlik sistemleri ile etkileşiminden sonra yaratılmaktadır. Benlik sistemi, kaygıyı azaltmak ve önlemek gereksinimi ile eğitici yaşantıların bireyde örgütlenmesinden oluşmaktadır. Benliğin kökeninde bireyin yaşamındaki önemli kişilerin onaylama ve engellemelerine bağlı olarak doyurucu ya da kaygı yaratan nitelikteki çocukluk yaşantıları bulunur. Sullivan, bu çocukluk yaşantılarını ‘iyi ben’, ‘kötü ben’ ve ‘ben olmayan’ diye üçe ayırmıştır. Benlik bu üç temel üzerine kurulur (Gençtan, 1993).

Erickson insan gelişiminin sekiz evresini benlik gelişiminin aşamaları olarak tanımlamıştır. Her evrede benlik, belli bir takım gelişmeleri tamamlamakta, sorunları çözmekte ve evreye özgü bir psikososyal bunalımı atlattır. Evrelerin adı, benliğin o evrede geçirdiği özgül psikososyal bunalıma verilen addır. Erickson, her evrede benliğin karşılaştığı bir olumlu benlik ögesi, bir de bunun karşıtını belirtmiştir. Temel güvenin karşıtı temel güvensizliktir. Bu evrede anne-çocuk ilişkisindeki bu süreklilik, tutarlılık, aynılık çocuklukta ‘temel güven duygusunun’ özünü oluşturur. Bu evredeki çocuk, sanki kendi varlığını kendisine verilenlere eş tutmaktadır (Öztürk, 1995:91).

Goffman’a (1959) göre, “kişilerarası etkileşim, hatta daha geniş bir perspektif içinde dünya (görünümler dünyası), herkesin kendi rolünü oynadığı bir tiyatro sahnesidir”. Bireyler sosyal etkileşim içinde karşılarındaki kişilerde arzu ettikleri izlenimi meydana getirebilmek için çeşitli roller oynamakta ve maskeler kullanmaktadırlar. Bu maskeler kişi için birer benlik haline gelmektedir, çünkü kişiler farklı ortamlarda, farklı amaçlarla çeşitli roller oynamak zorunda kalmaktadırlar (Bacanlı, 2004:15-21).

Baldvin’e göre benlik kavramı, daha ziyade bireyin diğerleri ile karşılıklı olarak kurduğu bağımlılığın bir sonucudur. Baldvin, kişinin sosyal çevresinden ayrıldığı takdirde tek başına hayatını sürdürmesinin imkansız olduğunu düşünür. Sosyal sınır, benlik bilinci gelişmeye başlarken kurulur ve köklenir (Adana, 2000).

Bem’in (1972) ‘Benlik Algısı Kuramı’na göre, bireyler başkalarının duyguları, davranışları ve inançlarıyla birlikte kendi duygu, davranış ve inançlarının yaşandığı ortamı gözleyerek, inceleyerek düşüncelere ya da duygulara ilişkin çıkarsamalarda bulunurlar (akt. Arkonaç, 1998:222; Budak, 2000: 444).

Bireyin kendine dair algısı ile ilintili olarak Tajfel ve diğerlerinin geliştirdikleri ve Rosch’un da katkıda bulunduğu ‘Benlik Kategorileme Kuramı’nda (Self-Categorization Theory) benliği diğerlerinden ayırtırmayı içeren bilişsel kategorileme süreçlerine odaklanılmaktadır. Bu kurama göre, örneğin, kendini belli bir etnik grubun özellikleriyle tanımlayan birey, kendisi ile bu etnik grup arasındaki fiziksel ve sosyal benzerlikleri algılayarak, diğer etnik grupların bireyleriyle olan farklılıklarını da algılayacaktır (akt. Gezici ve Güvenç, 2003).

Maslow’un kuramında benlik bilinci önemli yer tutar. Maslow güdülleri kademeli bir yapı içinde görür ve insanların alt basamaktaki gereksinimlerini giderir gidermez, üst aşamadaki güdülleri doyurmaya yöneleceğini kabul eder. En sonunda bireyin ulaşacağı en yüksek yer, kendini gerçekleştirme noktasıdır (Cüceloğlu, 1997).

Benlik kavramı, Rogers’ın geliştirdiği ‘Fenomonolojik Benlik Kuramı’nda önemli bir yer tutar. Bu kurama göre her birey, kendisinin merkez olduğu bir evrende yaşar. Herkesi etkileyen kesin gerçekler yoktur; herkesin kendine özgü gerçek olan olguları vardır. Algılanan çevre, birey için gerçek çevredir; bireyler çevrelerini nasıl algılıyorlarsa, ona göre davranırlar, yani herkes için gerçek kendine özgüdür.

Bireylerin birbirlerinden farklı şekilde tepki göstermeleri, algılamaları, yorumlamaları, farklı kişilik ve benlik sahibi olmalarındandır (Kulaksızoğlu, 2000: 41). Rogers'e göre bir kimsenin benlik bilinci, onun kendisiyle ilgili düşüncelerini ve kanaatlerini içerir; kendini nasıl gördüğünü özetler. Benlik bilinci iyi, kötü ya da orta olabilir. Benlik bilinci her zaman gerçeği yansıtmayabilir; yetenekli olduğu halde insan kendini yeteneksiz görebilir veya yeteneksiz bir kişi kendini yetenekli zannedebilir. Benlik bilinci bizim kendimizi nasıl gördüğümüzü ifade eder. Herkes daha olumlu, daha gelişmiş bir benlik geliştirme çabası içerisinde (Uzun, 2003:29).

Rogers'ın benlik kuramındaki 'ideal-benlik', bireyin ulaşmak istediği ve sahip olduğu takdirde kendisini çok değerli hissedeceği benlik kavramını ifade eder. Bu durumda kişide ortaya çıkan uyumsuzluk, benlik ile gerçek-benlik (tecrübe edilen benlik) arasındaki farkın büyüklüğünden kaynaklanmaktadır. Farktaki artış benlik yapısını bozmakta ve anksiyeteye yol açmaktadır. Gerçek benlik ile ideal benlik arasındaki fark arttıkça, uyumsuzluk düzeyinde de bir artış gözlenmektedir (Byrne, 1974:284-285). Rogers, bireyin benlik kavramının ve değerlerinin birey için önemli bir kişiyle-genellikle bu kişi annedir-hayatının ilk dönemlerinde etkileşim içinde olmasına dayanarak kazanılmış olduğunu ileri sürer. O, farklı cinsiyet türlerini içeren ebeveyn-çocuk etkileşimlerinin, benliğin gelişimi üzerine oldukça farklı etkiler bıraktığını ifade eder (Byrne, 1974, s.280).

Bandura, insan davranışlarının genelde ya çevresel ya da içsel faktörler göz önüne alınarak, tek boyutlu bir nedensellik içinde incelenmiş olduğuna dikkat çekmektedir. Kendi kuramında ise nedensellik süreci, karşılıklı içeren bir belirleyicilikle kavramlaştırılmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, psikolojik işlevler davranışsal, bilişsel ve çevresel etkilerin karşılıklı etkileşimlerini içermektedirler. İnsan davranışlarını 'tek boyutluluk' ya da tam tersi olarak 'karşılıklı' içinde açıklayan modeller arasındaki en önemli fark, benlik konusunda odaklanmaktadır. Sosyal öğrenme kuramı çerçevesinde benlik sistemi, davranışı kontrol eden psişik bir varlık değildir; davranışı algılama, değerlendirme ve düzenleme işlevi gören zihinsel yapılardan oluşmaktadır. Bandura'ya göre kişi, davranış kontrolünü kısmen elinde tutmaktadır. Bandura, bilişlerin davranışları nasıl etkiledikleri konusundaki görüşlerine yer verirken, 'benlik etkililiği' kavramından söz eder. Benlik etkililiği,

kişinin çevresiyle baş etmede kendi yeterliliklerini algılayış şeklidir. Çocukların belli bir konuda bir işi yapabilmek için bazı gerekli becerilere sahip olmalarına rağmen, bu becerilerini yeterli algılamadıkları durumda, o işi başaramayabileceklerini, hatta o işe girişmeyebileceklerini öne sürmektedir. Çocukların benlik etkililiklerini biraz abartılı değerlendirmelerinin güdeleyici bir rolü olabileceğini ve yeterliliklerini zorlayacakları işlere girişmelerine neden olabileceğini belirtmektedir (Miller, 1989; akt. Gabay, 1996:18).

2.2.4.Erken Çocukluk Döneminde Benlik Algısının Gelişimi

Psikososyal gelişim sosyal bir ortamda gerçekleşebilir; benlik kavramı ise dinamik ve yaşam boyu devam eden bir süreç içinde gelişir. Benliğin gelişmesinde ve biçimlenmesinde çocukluk döneminde edinilen ilk yaşantılar oldukça önemlidir. Benlik kavramı üzerinde ilk sırada anne-baba ve aile, ikinci sırada arkadaş grupları, üçüncü sırada ise okul etkili olmaktadır. Anne-babadan disiplin ve sevgi aracılığıyla uygun davranışı gösterme baskısından, başarı ya da başarısızlık durumundan, okul yaşantılarından ve başka bir çok olaydan etkilenmektedir (Gander ve Gardiner, 1995: 453).

Benlik kavramının oluşumu yazarların büyük çoğunluğuna göre çocukluğun erken yaşlarında başlamaktadır. Örneğin, Anderson (1952)'a göre yaşamın ilk yılı, benlik kavramının gelişimi için en önemli dönemdir. Rosenberg (1979)'e göre ise yaşamın erken dönemlerinde oluşturulmuş benlik resimleri, gerçek benliğin ciddi bir biçimde değişmeye başladığı ergenlik dönemlerinde de etkisini göstermektedir. Ayrıca benliğin oluştuktan sonra değişmesinin neredeyse imkansız olduğu da söylenmektedir (Maslow, 1954; Rosenberg, 1979). Buna karşın bazı görüşlere göre benlik kavramı, belli gelişim evrelerinde gelişebilmekte ve insanların kendilerini daha farklı perspektiflerden görmeleri de mümkün olabilmektedir (Erikson, 1950; Rogers, 1981; Kohut, 1971; Rhodewalt & Agustsdottir, 1986; akt. Hattie, 1992:2). Andrews (1996)'e göre ise benlik kavramı, doğuştan getirdiğimiz bir güdü değildir ve öğrenilmektedir. Benlik kavramı, kişinin çevresiyle etkileşimi ve tecrübeleriyle oluşturduğu bir resimdir (akt. Işık, 2006:12).

2.2.4.1. Sıfır-İki Yaş Döneminde Benlik Algısının Gelişimi

Hiç bir çocuk benlik kavramına sahip olarak dünyaya gelmez. Kişinin geliştirdiği benlik kavramı hem soyaçekimin hem de çevrenin eseri olarak ortaya çıkmaktadır. Çocuk çevresiyle olan etkileşimi sonunda kendisi hakkında olumlu ya da olumsuz kanılar, düşünceler geliştirir. Çocuğun olumlu bir benlik kavramına sahip olması, kendisiyle ilgili düşünce ve duygularının olumlu olduğunu göstermektedir (Çelik, 1992:240).

Benlik kavramı, doğumdan itibaren gelişmeye başlar. Çocuğun sağlığı ve beden durumu, benlik kavramının bütünlüğü üzerinde çok önemli rol oynar. Anne ve çocuk arasında görülen sevgi ve şefkat, sıcaklık gibi duygusal iletişim, benlik gelişiminin temelini oluşturur ve çocuğa seviliorum, değerliyim mesajını verir. Karnının doyurulması, altının temizlenmesi, kucağa alınıp ilgilenilmesi gibi biyolojik ihtiyaçların zamanında yerine getirilmesi, çocukta sevgi ve güven duygularının temellerinin atılmasında ve gelişmesinde etkilidir (Özer ve Özer, 2000:261).

Bebeklik döneminde ilk olarak 'özne benlik' gelişir (Shaffer, 1998; Harter, 1983), yani bebek bu dönemde kendini bazı hareketlerin kontrolünü elinde tutan, bazı şeylere neden olan, dünyadaki diğer kişi ve nesnelerden ayrı, aktif bir varlık olarak fark eder. Lewis ve Brooks-Gunn, bebeğin kendisini bir özne olarak fark etmesinde, giriştiği bazı hareketlerine bağlı olarak düzenli ve tutarlı sonuçların meydana geldiğini anlamasının etkili olduğunu öne sürmüşlerdir. Örneğin, bebek gözlerini kapattığında dünya kararmakta, ayağını yatağına vurduğunda ayağı acımaktadır. Özne benliğin gelişimine bazı nedenlerin, nesneler dünyasında bazı sonuçlara yol açığının anlaşılmasının yanı sıra bebeğin bazı hareketlerine ve mesajlarına sosyal çevreden, özellikle de anneden gelen geri bildirimlerin de etkisi olmaktadır. Bu geribildirim, bebeğin ihtiyaçlarının karşılanması şeklinde olabileceği gibi, annenin hareketlerinin taklidi olarak da kendini gösterebilmekte ve bebeğe kendisiyle ilgili bilgi sağlamaktadır (Gabay, 1996: 25).

Lewis ve Brooks-Gunn yaptıkları çalışmalarda, 5-8 aylık bebeklerin aynadaki ve videodaki görüntüleri karşısında bazı davranışlar (dikkatlice izleme, el sallama, gülme gibi) gösterdiklerini ortaya koymuşlardır, ancak henüz, ben ile diğerlerinin farkı anlaşılmamaktadır. 9-24 ay arası bebeklerle yaptıkları bir çalışmada Lewis ve

Brooks-Gunn, bebeklerin burunlarına onlara fark ettirmeden kırmızı ruj ile işaret koyup aynanın karşısına geçirmişlerdir. Eğer bebeklerin kendi yüzlerine ait bir şemaları mevcutsa aynadaki imajı kendileri olarak tanıyacak, burunlarındaki aykırı noktayı fark ederek ruj lekesini burunlarından silmeye çalışacaklardır. Çalışma bulguları, ancak 15 aylık bebeklerin bu tepkiyi ortaya koyduklarını göstermiştir. Aynı bebeklerin videodaki görüntülerine yönelik tepkilerinin incelendiği bir başka çalışmada ise yine ancak 15 aylık bebeklerin kendilerini videoda başka bebeklerden ayırt edebildiklerini göstermiştir. Bebeklerin kendilerini resimlerinden tanımaları konusunda yaptıkları bir çalışmada ise 15-18 ay arası bebeklerin kendilerini resimlerinden tanıdıklarını belirtmişlerdir (Gabay, 1996: 26).

Amsterdam (1972), yaptığı çalışmada ayna karşısındaki bebeğin burnuna boya ile işaret koymuştur. Yirmi-yirmi dört ay arasındaki bebek, aynadaki yüze bakarken kendi burnuna dokunmuş ve böylece aynadaki görüntüsünün kendisi olduğunu tanımıştır. Bu davranış, bebeğin nesne olarak kendilikle ilgili ilk bilgiyi öğrenmesi olarak kabul edilmektedir (akt. Bal, 2006: 15).

Çocuklarda benlik gelişimini inceleyen Mehler, benlik duygularının yaşamın ilk yıllarında ve çocuğun annesiyle iletişimi sonucu ortaya çıktığını savunmaktadır. Bunlar, yeni doğanın ilk duygularını oluşturur; benlik kavramının oluşmasında ilk önemli adımdır. Bu dönemde çocuk annesinden ayrı bir benlik duygusuna sahip değildir. İkinci aşamada kendisinin annesinden farklı bir birey olduğunun farkına varır. Bu aşamada, çocuğun kendi yetenekleriyle çevresinde girişimlerde bulunma çabaları ortaya çıkar⁷⁶. Bu çabalar bireyselliğin başlangıcı olarak tanımlanır (Eder, 1990; akt. Argun, 2005:64). Çocuk büyüdükçe çevreden daha çok mesaj alır, davranışları da büyükler tarafından değerlendirilmeye başlanır. Çevrede duyduğu bu sözlere dayanarak kendisine ilişkin bir resim, bir imge oluşturmaya başlar. Çocuk bir yaşına geldiğinde benlik bilincinin temeli oluşur. Dört-beş yaşına geldiğinde ise kendisi hakkında oldukça güçlü ve tutarlı bir kanı gelişmiştir (Cüceloğlu, 1993).

İki yaşından sonra birçok bebek ‘ben’, ‘benim’ gibi zamirleri kullanır. Ben ve sen kelimeleri arasındaki dilsel ayırım, çocukların kişilik ve değerleri arasındaki kavramları bildiklerini göstermektedir. İki yaş çocukları üzerinde yapılan araştırmalar, çocukların çoğunun kendi varlıklarını gösterme amacıyla oyunlara

başladıklarını göstermektedir. Çocuklar kendi sınırlarını ve sahip oldukları şeyleri tanımlarlar. Kendini anlama, çocuğun sosyal çevresini anlamasıyla bağlantılıdır (Sheffer, 1994; akt. Argun, 2005: 65).

Sonuç olarak, çok küçük bir çocuğun duyumsal verilere anlam vermeye başlaması ile birlikte bir benlik kavramına sahip olduğu ileri sürülebilir. Duyumsal bilgilere verilen anlam, çocuğun çevresiyle etkileşimini değerlendirmesine bağlıdır. Onun değerlendirilmesi, kendisi için önemli olan başka kişilerin, özellikle anne-babanın kendisine karşı takındığı tutumlarla şekillenir. Böylece benlik kavramının kökleri ilk deneyimlere kadar uzanır ve daha sonra dinamik bir biçimde yaşam boyunca gelişir (Tanju, 1995: 12).

2.2.4.2.Üç-Altı Yaş Döneminde Benlik Algısının Gelişimi

Çocukluktan itibaren bütün yaşam boyu çevredeki insanlarla kurulan ilişkiler, iletişim ve etkileşim bir yandan insanın toplumsallaşmasını, öte yandan kendi benliğini tanımasını sağlar. İnsanın başkaları tarafından değerlendirilişi ve değerlendirmenin kişi tarafından algılanışı ve benimsenmesi, benlik kavramının değer sistemini kapsar. Tüm bu unsurlar, insanın çevresindeki olaylara, nesnelere, kişilere karşı oluşturduğu tutumu, davranışı, eylemi biçimlendirir ve renklendirir (Köknel, 1982: 77-79).

Başlangıçta çocuk kendi varlığının bilincinde değildir, ‘ben’ ile ‘ben olmayanı’ ayırt edemez. Uyaranların içten mi dıştan mı geldiğini bilemez. Çocuğun kendi benliğinde olanla olmayanı ayırt edebilmesi ise ancak üç yaşından sonra başlar. Üç yaş civarında kendi bedeni ile karşı cinsin bedenini karşılaştırarak sorular sorar ve kız ya da erkek olduğunu söyler (Yavuzer, 1994: 85).

Üç-altı yaş arasında yaşanan deneyimler, öz yeterlik ve öz saygının, yani genel benlik algısının temelini oluşturur. Bu açıdan benlik algısının sağlıklı oluşumunda ebeveynlerin, bakıcıların, diğer aile bireylerinin, öğretmenlerin, komşuların ve hatta televizyonun rolü vardır. Çocuğun yaşı büyüdükçe benlik algısı bir dereceye kadar kararlılık gösterme eğilimindedir, fakat ilgisiz bırakılırsa sonunda depresyona, intihara, isyana ve ahlak dışı davranışlara neden olabilir (Demoulin, 1997; akt. Turaşlı, 2006: 31).

Allport'a göre yaşamın ilk üç yılında bebek sırası ile bedensel yapısı, fizyolojik yapısı ve diğer insanlarla etkileşimi sonucu ayrı bir birey olduğuna dair duyumları fark edebilmektedir. Dört-altı yaşlarda benliğin sınırları genişlemeye başlar ve benlik imajı giderek genişler. Altı yaşın başlangıcından itibaren yaşamın sorunlarıyla baş edebilecek daha gerçekçi bir benlik gelişmeye başlar ve bu dönem oniki yaşına kadar devam eder. Benliğin güç kazanma çabalarında özdeşleştirme mekanizmasının etkin bir rolü vardır. Benlik, kendi değer sistemlerini geliştirme sürecinde ego yapılaşmasını gerçekleştirmiş olur. Benliğin kendini güçlendirme çabaları ile birlikte savunma yönelimleri ortaya çıkar. Muprhy, bireyin güç kazanması ve kendini savunmasının, başkalarının güç kazanma ve savunma eylemlerine müdahale etmeden mümkün olmayacağını ileri sürmektedir (Bischof, 1970; akt. Argun, 2006:40).

İkinci yılın sonuna doğru çocuklar, tamamladıkları işlerle ilgili yetişkinlerin değerlendirmelerine başvururlar ve onaylanma ya da onaylanmama durumlarına gurur veya utanç ifadeleriyle tepki verirler. Bu süreçte yeterliliğin anlamıyla ilgili bilgiler elde ederler (Berk, 197; akt. Turaşlı, 2006: 31). Üç yaş civarında, başarıları ve başarısızlıklarıyla ilgili atıfta bulunmaya başlarlar. Bu atıflar, başarıyla ilgili beklentilerini etkiler; beklentiler de çocukların gelecekte ne kadar çok çalışacaklarını etkiler. Okul öncesi çocukları da büyüyeceklerinin ve daha güçlü olacaklarının farkındadırlar ve çoğu, bir durumdaki başarısızlığın bir sonraki durumda başarıya çevrileceğini fark ederler. Üç yaşındayken üç tekerlekli bisiklete binmekte ya da makasla kesmekte zorluk çeken bir çocuk kısa bir süre sonra bunu yapabileceğini bilir (Berk, 1997:431; Turaşlı, 2006: 31).

Okul öncesi dönemdeki çocukların benlik kavramları ilk başta çok yüzeyseldir. Bu dönemin başlarında adları, dış görünüşleri, günlük yaşamda yaptıkları, sahip oldukları şeylerden söz ederler. Yaklaşık 3,5 yaştan sonra duyguları, tutumları ve inandıkları şeyleri de ifade etmeye başlarlar. Kendileri ile ilgili fikirleri de değişebilir. Bir gün “ben çok güçlüyüm, şu taşı kaldırabilirim” diye düşünürken, ertesi gün fikirleri değişebilir (Bayhan ve Artan, 2004:211). Kendisiyle ilgili sorular sorar ve “ben neyim?” sorusuna cevap arar. Verdiği cevaplar benliğin gelişiminde rol alan etkenlere göre ya güzelim, becerikliyim, akıllıyım gibi olumlu ya da çirkinim, beceriksizim, akıllı değilim gibi olumsuz olabilir (Gander ve Gardiner, 1995:453).

Oblowitz'e göre okul öncesi dönemdeki çocukların benlik kavramlarının ana bileşeni, fiziksel benlik kavramıdır. Erken çocukluk döneminde benlik kavramı daha az yapılaşmış ve şekillenmiş durumdadır ve bu yüzden de şekillendirilmeye ve değişime daha uygundur. Çocuk olgunlaştıkça, genel benlik kavramı çok sayıda boyutlara ayrışır. Oblowitz'in çalışmaları, benlik kavramının hiyerarşik yapısının çocukluğun son döneminden ergenliğe geçildiğinde zayıfladığını bulmuştur. Ergenlik döneminden önce benlik kavramının içeriği, dışsal ve objektif olma eğilimindedir (akt. Tanju, 1995: 16).

Çocuk kendisinin, kendisi için önemli olan kişilerden ve çevresinden ayrı bir birey olduğunu fark ettiği zaman, benlik kavramı işlemeye başlar. Çocuk kendisinin farkına varır ve karşılıklı ilişkiler yoluyla kendisi hakkında merkezi kavramlar oluşur (Tanju, 1995: 12)

Piaget'ci bir yaklaşımla bakıldığında, işlem-öncesi dönemde çocuk, benliğini tanımlayacak kategorileri öğrenmeye başlar, ancak bu kategoriler henüz ne mantıksal, ne hiyerarşik olarak düzenlenmiştir ne de değişmezliğe sahiptir. Şu anda kız olduğunu söyleyen işlem öncesi dönem çocuğu, ileride erkek olabileceğini düşünmektedir. Bu dönem çocuğu, benliği ile ilgili kavramlarını sistematik olarak test etmektedir. Benliğine ait oluşturduğu bir kavrama uygun biçimde davranmadığında, mantıksal bir karmaşa da yaşamamaktadır. Dönemin başlarında henüz başkalarının perspektifinden de düşünememektedir. Benlik ile ilgili yargılarını gerçek özelliklerine değil, olmak istediği, olduğunu hayal ettiği özelliklere ilişkilendirmektedir. Harter'a göre bu tür bulgular, çocuğun sosyal açıdan onay göreceği şekilde davranma eğiliminden kaynaklanmamaktadır, yani çocuk tarafından kasıtlı olarak yapılmamaktadır. Bu daha çok, bir yeterlilikleri abartma eğilimi, bir normatif çatışmadır. Bu dönemde benlik hakkında gerçekçi yargılara varamamanın bir başka nedeni de, çocuğun kendini değerlendirirken sosyal kıyaslama yapamaması ile sonuçlanan bilişsel sınırlılıklardır. Şöyle ki, çocuğun sosyal kıyaslama yapabilmesi için aynı anda iki kavramı birbiriyle ilişkilendirmesi gerekir. Bu sınırlılık ancak somut işlemler dönemine geçişle ortadan kalkar ve çocuğun benlik anlayışında önemli niteliksel değişimlere neden olur. Somut işlemler döneminde mantıksal düşünme başlar, bilgi hiyerarşik olarak düzenlenir. Çocuk gözlenebilen özellikleri üzerinde tümevarıma, benlik bulmacasının parçalarını birleştirmeye

başlar. Böylece, ‘ya hep ya hiç’ düşünme şeklinden da sıyrılır. Bir başka deyişle, ya tamamıyla aptal ya da tamamıyla zeki değildir. Bir alanda iyi olabilirken, diğer bir alanda daha kötü olabilir (Harter, 1990). Bu dönemde benlik ile ilgili bilgiler, daha çok yüklemler ve kategoriler şeklindedir. Çocuk henüz kendi düşünceleri üzerinde düşünüp (metacognition), kendi hakkında bir kurama varamamaktadır (Harter, 1983; akt. Gabay, 1996:29).

Papalia ve arkadaşlarının belirttiğine göre, son 25 yılda araştırmacılar, 5-7 yaş arasındaki çocuklarla yaptıkları çalışmalarda benlik gelişimini 3 aşamaya bölmüşlerdir (Işıtan, 2005: 37):

- Tekil gösterim: Çocuk kendini bu dönemde bireysel olarak tanımlar. Mantıksal ilişki yoktur. Bu dönemde çocuk iki duyguyu birden yaşamaz. Sınırlı belleği olduğu için kendisiyle ilgili çok çeşitli yorum yapmaz. Çocuk her şeyi ya da hiçbir şeyi düşünür. Gerçek benliğini ve ideal benliğini tanımlamaz. Sadece yeteneklerini tanımlar.
- 5-6 yaş civarındaki ikinci aşamada kendi ile ilgili olayı ilişkilendirir. ‘Hızlı koşabilirim ve yükseğe tırmanabilirim. Ayrıca güçlüyümdür. Topu fırlatabilirim. Bir gün takımda oynayacağım’ gibi.
- Gösterim sistemi, orta çocuklukta yer alır. Çocuklar özellikleri hakkında genel bir yorum yaparlar.

Okul öncesi çağıdaki çocukların kendileri ile ilgili düşünceleri sadece gözlenebilen davranışlarla sınırlı değildir. 3,5 yaş civarındaki çocuklara davranışları ve duyguları ile ilgili sorular yöneltildiğinde kendi karakteri ile ilgili yorum yapabilmektedirler. Örneğin, kendilerini “arkadaşlarımla oyun oynamaktan mutlu oluyorum” gibi tanımlayabilirler. Çocuklar zamanla davranışlarını içselleştirecekler ve diğer insanların farkında olacaklardır (Işıtan, 2005: 37). Okul öncesi dönemde benlik kavramı, kişinin dış görünüşünden çok daha fazla detaydan oluşur. Okul öncesindeki bir çocuğun kendisi ile ilgili algıları yıllar boyunca, kişilik bilgisi, fiziksel özellikleri, yapmayı sevdiği ve iyi olduğu etkinlikleri, sahip olduğu şeyleri ve diğerleri hakkında edindiği bilgileri içeririr. Bu bilgileri tanımlarken arkadaşlarının kim olduğunu yaşadıkları yer, sahip oldukları şeyler, yetenek, yaş ve cinsiyete dayalı belli gruplara dahil olmalarına göre sınıflama yapan bu yaştaki çocuklar için genel

bir konu olan kendini tanıma teması, artık bir olgu olarak karşımıza çıkar (Bukato-Daehler, 1992; akt. Turaşlı, 2006).

Çocukluk dönemindeki benlik gelişiminin incelendiği çalışmalara bakıldığında, daha çok açık uçlu soruların kullanıldığı çalışmalar göze çarpmaktadır. Broughton, 1970'lerin sonlarında yaptığı bir çalışmada, çocukların özne benlikleriyle ilgili bilgilerini incelemek için sorular sormuştur. Bu sorular, benliğin ne olduğu, aklın ne olduğu, akıl ve vücut arasında ne fark olduğu gibi açık uçlu sorulardır. Klinik görüşmelerde olduğu gibi Broughton, çocukların cevaplarına göre sorularını detaylandırmış ve benlik ile ilgili bilginin gelişimi için dört düzey ayırt etmiştir. Erken çocukluk yıllarında benliğin fiziksel bir yapı, vücudun bir parçası olarak anlaşıldığını ortaya koymuştur. Bu dönem çocuğu benlik, akıl ve vücudu karıştırmaktadır. Hem benliğin hem de aklın vücudun bir parçası olduğunu düşünen çocuk, bitki, hayvan ve ölü insanlar da dahil olmak üzere tüm vücutların benliğe ve akla sahip olduğunu söyler. Bundan da öte, benliğin vücudun bir parçası olarak şekil, boyut ve renk ile betimlenebileceğini düşünür. Bu dönemdeki çocuk, kendini diğerlerinden fiziksel görünüşe göre ayırt eder. Daha sonraları, 8 yaş civarı, çocuk benliğini vücuttan ayırmaya başlar. Benliğin içeriği, dışsal yerine içsel, fiziksel yerine psikolojik betimlemelere dönüşür. Benlik anlayışı, ilk önceleri fiziksel benlik betimlemelerine odaklanmışsa da, yaşla birlikte, bu odak, sırasıyla, aktif (hareket eden) benlik, sosyal benlik ve son olarak da psikolojik benliğe çevrilir (Damon & Hart, 1982; akt. Gabay, 1996: 30).

Keller ve arkadaşları 3-5 yaşları arasındaki çocuklarla yaptıkları bir çalışmada, çocuklara kim olduklarına ilişkin akıllarına gelen ilk 10 şeyi söylemelerini ve ben ile başlayan veya biten bazı cümleleri tamamlamalarını istemişlerdir. Bu araştırmanın sonucunda bu yaş çocuklarının kendilerini, vücut bölümleri veya fiziksel özellikler yerine, yaptıkları faaliyetlerle tanımladıklarını öne sürmüşleridir (Harter, 1983; Damon & Hart, 1982; akt. Gabay, 1996: 30).

Sonuç olarak benlik, acı ve tatlı birçok yaşantılar sonunda öğrenilen ve her an gelişmeye devam eden bir kavramdır. Her yaşantı, her baştan geçen olay benliğe bir şey katar.

2.2.5.Benlik Algısının Gelişimini Etkileyen Faktörler

Çocuklarda benlik algısının gelişmesi ile ilgili olan görüşlerin çoğu, içinde bulunulan çevrenin rolünün önemine işaret eder. Çocuğun çevresi ile olan iletişimi kendisi ile ilgili bilgilerinin kaynağını oluşturur (Cüceloğlu, 1993). Günümüzde benlik saygısını etkileyen birçok faktör araştırılmaktadır. Yüksek düzeyde benlik saygısı aile ile olumlu iletişim (Waller & Grean, 1986), kişinin kendi hayatı üzerinde kontrole sahip olduğu duygusu, orta derecede risk alma isteği ve etkili bir kişi olduğunu hissetmesi gibi faktörlerle ilişkilidir. En alt düzeyde benlik saygısı ise okul başarısı için aşırı derecede ebeveyn baskısı (Eskilson, Wiley, Muehlobauer & Doeler, 1986), aile çatışması (Cheung & Lau, 1985) ve okul değiştirme (Blyth, Simmons & Carlton-Ford, 1983) gibi faktörlerle ilişkilidir. Bu alanda yapılan birçok araştırmada düşük benlik saygısının kaygı, kızgınlık, depresyon, yabancılaşma ve mutsuzluk duygularıyla ilişkisi olduğu belirlenmiştir (akt. Morganett, 2005:119).

Gordon'a (1959) göre, benlik kavramının oluşumu dinamik bir süreçtir. İnsanlar kendileri ile ilgili bir algıyla dünyaya gelmez. Dünyada kendileri dışında da varlıkların olduğunu anladıkça kendileriyle ilgili bir algı geliştirmeye başlarlar. Aynı zamanda insanlar herhangi bir tutum ya da değer sistemiyle de dünyaya gelmez. Sonraki zamanlarda çevreyle etkileşime girerek bunları geliştirirler ve bu süreç sürekli olarak değişerek ve gelişerek devam eder (akt. Poloai, 1980: 13).

Gergen, benlik kavramının gelişiminde etken olan baslıca dört süreç üzerinde durmuştur. Bunlar; bireyin çocukluk yıllarından bu yana geliştirmiş olduğu yerleşik davranış kalıpları, bireyin çevresinde bulunan kişilerin bireyi değerlendirış tarzları, diğer kişilerle olan ilişkilerinde bireyin kendini ele alış biçimi ve son olarak da bireyin çocukluktan beri geliştirmiş olduğu kendine özgü amaçlarıdır (akt. Can, 1990:16).

Gelişim süreci içinde benlik birçok faktörden etkilenir. Yapılan çalışmalar; olumlu benlik kavramının kişiler arası ilişkilerdeki yeterlik ile ilişkili olduğunu, benlik değeri ile eğitim başarısı arasında pozitif bir ilişki olduğunu, düşük benlik değerinin psikoza kadar değişen patolojik durumların ortaya çıkmasında bir etken olduğunu bildirmiştir (Aştı, 1997; akt. Adana, 2004; Bal, 2006).

Benlik kavramını etkileyen faktörler şöyle sıralanabilir:

- Anne ve baba ile özdeşim ve ilişkinin niteliği
- Çocuğa gösterilen ilgi, değer ve destek
- Aile disiplinin uygulanma biçimi
- Parçalanmış aileler
- Irk
- Fiziksel, akılsal, ruhsal, yeteneksel özörlölükler

Benlik, yaşam boyu gittikçe artan bir açıklıkla ortaya çıkar. Bireyin kim ve ne olduğunu anlaması sürekli ve bitmeyen bir uğraştır. Bu soruların cevaplarını birey ancak anne-baba ile olan etkileşimi sonucunda bulmaya başlar (Öner, 1987: 82).

Benliğin gelişmesinde kişiler arası ilişkilerin büyük önemi vardır. Çevremizdeki insanların (küçükken anne-baba ve kardeşlerin, daha sonra öğretmenlerin ve arkadaşların) bize karşı tepkileri benliğin içeriğini etkiler. Sürekli olarak kendisine çirkin, aptal ve tembel denen bir çocuk, gerçekten bu nitelikleri benimseyebilir. Buna karşın kendisini güzel, becerikli, çalışkan ve iyi bulan yakınları arasında çocuk, gerçekten kendini böyle değerli bir kişi olarak görmeye ve buna uygun davranış görüntüleri geliştirmeye başlar. İlginç bir şekilde çocuklar anne ve babalarına karşı büyük bir güven duyarlar. Onlara göre anne-babalar hep en iyiyi bilirler. Bu nedenle çocuklar anne-babalarının yanlışlık yaptığını veya çocuklarını yanlış yönlendirdiklerini dikkate almazlar. Bundan dolayıdır ki, anne-babaların istek ve beklentilerini yeterince karşılayamadıklarını düşünen çocuklar bu durumdan kendilerini sorumlu tutar ve kendilerini suçlarlar. Bu durumda da kendilerini değersiz görüp, onların sevgilerini hak etmedikleri hissine kolayca kapılırlar (Kuzgun, 2002:101).

Benlik saygısının yüksek olması, çocuğun içinde yetiştiği ailenin güvenli, aralarında ve çocukla iyi iletişim kuran, çocuklarına karşı güven verici, hoş görülö, saygılı, sevgi dolu, esnek ve örnek bir yaklaşım içinde olan bireylerden oluşmasına bağlıdır. Aile üyelerinin çocuktaki iç denetim mekanizmasını geliştirememeleri, baskılı ve otoriter yaklaşım içinde olmaları, benlik saygısını azaltan, hatta yok eden olumsuz yakın çevre faktörleridir, çünkü benlik saygısı çocuğun fikirlerine değer verilen, sözleri dinlenen, anne-babası tarafından destek gören bir ortamda ancak filizlenir ve gelişir (Yavuzer, 1989:272). Anne-babanın çocuğa ilişkin tutumları,

davranışları, çocuğun sosyal etkileşimleri, yaşantıları, çevresi benlik kavramını olumlu etkileyecek şekilde düzenlenirse çocuğa istenilen davranışlar kazandırılabilir (Slavin, 1988; akt. Bal, 2006: 11).

Biller ve arkadaşlarının gözleme dayanan çalışmaları, bebeklik döneminde hem anne hem de babasından çok ilgi gören çocukların yalnızca annelerinden ilgi gören çocuklara oranla daha olumlu bir benlik kavramına sahip olduklarını göstermiştir (akt. Güngörmüş, 1986:18). Wolberg'in (1944) araştırmasında reddedilen ve sevilmeyen, ihmal edilen çocukların düşük benlikleri olduğu bulunmuştur. Sears (1970), her iki cinsiyette de yüksek benliğin sıcak ebeveyn yapısı ile bağdaştığına ilişkin bulgular elde etmiştir. Böylesi sağlıklı bir aile ortamında büyüyen çocuğun kardeşleri ve arkadaşları ile kuracakları ilişkilerde sağlıklı olacak ve çocuğun benlik imajının gelişimini bu sağlıklı ilişkiler olumlu yönde etkileyecektir (akt. Albukrek, 2002).

Şahin ve Güvenç (1996)'ın 16-18 yaşındaki toplam 400 lise öğrencisi ile yaptığı 'Ergenlerde Aile Algısı ve Benlik Algısı' adlı araştırma sonuçlarına göre erkeklerin fiziki görünüm, atletik yeterlik, işte yeterlik ve bütünsel öz değer boyutlarında kendilerini kızlara göre daha olumlu algıladıkları saptanmıştır. Erkekler kızlara kıyasla ailede herkesin birbirini daha iyi anladığını, çatışmanın daha olumlu bir şekilde çözümlendiğini düşünmektedir (akt. Albukrek, 2002).

Olumlu ve güçlü bir benlik anlayışı geliştirebilmemiz için koşulsuz sevgi içinde yetişmemiz gerekir. Koşulsuz sevgi, birey ne yaparsa yapsın onun sevgi ve saygıya layık olduğunu kabul eden anlayışın ürünüdür (Cüceloğlu, 1993). Aral ve Köksal'ın yaptığı çalışmada anne, baba, kardeşler ve arkadaşlarla iyi ilişkilerin çocukların benlik imajını olumlu yönde, kötü ilişkilerin ise olumsuz yönde etkilediği bulunmuştur. Düşüncelerine değer verilen, sözleri dinlenen, ebeveynlerinden destek gören çocuklarda benlik imajı olumlu yönde oluşmaktadır (Aral ve Köksal, 1997; akt. Albukrek, 2002: 71).

Raschle ve Raschle (1979), yaptıkları bir çalışmada aile yapısı ve anne-baba arasındaki çatışmanın çocuğun benlik saygısı üzerindeki etkilerini araştırmışlardır. Aile içi çatışma, aile içindeki uyumsuzluk ve anlaşmazlık düzeyi, problem çözme becerisindeki farklılıklar, aile yapısı, aile içinde eşlerin birlikte ya da ayrı

oturmalarıyla ilgilidir. Araştırma bulgularına göre aile içi çatışma düzeyine bağlı olarak çocukların benlik kavramı algısı farklılaşmaktadır. Çatışma arttıkça benlik kavramı düzeyi düşmektedir (Holman & Patrick, 1988; akt. Albukrek, 2002:70). Güçlü bir benlik geliştirebilmek için birey bebeklik, çocukluk ve ergenlik dönemlerinin her birinde duyduğu gereksinimlerini doyurucu düzeyde ve dengeli bir biçimde gidermiş, bu döneme ilişkin sorunlarını başarıyla çözmüş olmalıdır. Kişinin çevre olanaklarından yararlanıp gizil güçlerini geliştirebildiği, kendini gerçekleştirdiği oranda benliğini güçlendirmiş olabilir (Bakırcıoğlu, 1994: 69).

Coopersmith (1967), benlik saygısının ilişkili olduğu değişkenlerin neler olduğunu, benlik saygısının sonuçlarını ve nasıl yükseltilebileceğini ele aldığı çalışmada benlik saygısının, kişinin çevresine uyum sağlama biçimi ile yakından ilişkili olduğunu, benlik saygısı düşük olan gençlerin kaygı düzeylerinin daha yüksek olduğunu belirtmiştir. Ayrıca kendilerini sosyal ilişkilerde ve arkadaşlık kurmada güçlüğü olan biri olarak algılayan gençlerin benlik saygıları, güçlük çekmediklerini algılayanlara göre daha düşük bulunmuştur. Bunların yanı sıra Coopersmith'in bu araştırmasında benlik saygısı yüksek olan çocukların anne-babalarının çocuklarını kabul eden, çevreyi çocuğa göre düzenleme serbestliği tanıyan, çocuğun uymak zorunda olduğu kesin ve belli kurallar koyan, çocuklarının okul içinde veya dışında beklentilerine uygun başarılar ortaya koyacağına inanan ve bunun doğal olduğunu kabul eden ebeveynler olduğunu gözlenmiştir (akt. Albukrek, 2002: 70).

Benlik saygısı düşük olan çocukların ana-babalarının ise çocuklarını reddeden ve onlara soğuk davranan, çocuklarını beklenti ve kural belirsizliği içerisinde yetiştiren ve ödün veren, daha çok cezalandırıcı olmaları yanında ne zaman verileceği belirsiz ödül-ceza yöntemi kullanan, çocukların beklentilerine uyma konusunda onlara güvenmeyen ve çocukların başarısızlığını ilgisiz ve soğuk bir ifade içinde kabullenen ana-babalar olduğu saptanmıştır (Yavuzer, 2002).

Çocuğun kendini değerlendirmesi ile anne-babasının ona bakışı arasında güçlü bir ilişki bulunmaktadır. Anne-babası tarafından onaylanan ve sevilen bir çocuğa oranla seilmeyenin kendisini olumlu bir açıdan görmesi zordur (Parish & McCluskey, 1992; akt. Bal, 2006: 11). Harter, benlik algısının gelişiminde tutarsız ve yargılayan anne-babaların önemine dikkat çekmiştir. Anne-baba sürekli olarak ve

tutarsız bir şekilde çocuğu yargılsa, çocukta kendini ev dışındaki başka ortamlarda yargılar (Harter, 1993).

Elings (1988)'in 'Ebeveyn Tutumlarının Çocukların Benlik Saygıları Üzerindeki Etkileri' adlı çalışması, üç farklı gelişim dönemi (okul öncesi, ilkököl ve ergenlik) ele alınarak incelenmiştir. Okul öncesi dönemdeki çocuklarda, özellikle babanın otoriter olmasının çocukların düşük benlik saygısıyla ilişkili olduğunu; ilkököl çağında hem anne hem babanın müsamahakârlığının ve annenin güvenilirliğinin erkek çocukların benlik saygısıyla ilişkili olduğunu göstermiştir. Katı kontrol altında olmayan, yüksek destek ve iletişimin eşlik ettiği tutumlar ise ergenlerde olumlu benlik saygısı ile ilişki içindedir (akt. Albukrek, 2002: 71).

Coopersmith (1967), çalışmasında benlik saygısı yüksek olan çocukların benlik saygısı düşük olan çocuklara oranla babaları ile aralarında daha yakın bir ilişki olduğunu belirttiklerini bulmuştur. Yine bu çalışmada yüksek benlik saygısı olan çocukların annelerinin % 93.3'ü, benlik saygısı orta olan çocukların annelerinin % 100'ü babanın tavırlarından ve ilişkilerinden genelde memnun olduklarını ifade ederken, bu oran benlik saygısı düşük olan grupta % 76.7'ye düşmüştür (Güngörmüş, 1992; akt. Albukrek, 2002: 71).

Nass (1991), 'Çocuğun Benlik Saygısı Üzerinde Ailesel Etkiler' adlı araştırmasında 89 aile ve bunların 6-12 yaş arası çocuklarını ele almıştır. Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre, yüksek derecede kontrol ile çocuğun benlik saygısı arasında bir ilişki bulunamamıştır. Anneler sıcaklığın önemli olduğunu, babalar ise çocuk yetiştirmede hem kontrol ve hem de sıcaklığın çok uygun olduğunu ileri sürmüşlerdir (akt. Albukrek, 2002: 71).

York (1994)'un 'Çalışan ve Çalışmayan Annelere Sahip 4. ve 6. Sınıf Çocuklarının Benlik Saygıları' adlı çalışması, toplam 210 çocuk üzerinde gerçekleştirilmiştir. Araştırma bulgularına göre mutlu aileleri olduğunu bildiren çocuklar, mutsuzluk yaşayanlara göre daha yüksek benlik saygısı puanı almışlardır. Düşük kaygılı çocukların, yüksek kaygı bildirenlere kıyasla daha olumlu benlik saygısına sahip oldukları saptanmıştır.

‘Anne-Baba Tutumları ile 8. Sınıf Öğrencilerinin Benlik Saygıları ve Atılganlıkları Arasındaki İlişki’ adlı araştırmada genel olarak şu sonuçlara ulaşılmıştır (Örgün, 2000:111):

- Cinsiyete göre öğrencilerin benlik saygısı düzeyleri arasında anlamlı fark yoktur.
- Eşitlikçi, demokratik tutumla yetiştirildiğini düşünen öğrenciler, baskıcı, otoriter ve aşırı koruyucu tutumla yetiştirildiklerini düşünen öğrencilerden anlamlı düzeyde yüksek benlik saygısına sahiptirler.
- Benlik saygısı, annenin ve babanın öğrenim durumuna göre farklılaşmamaktadır.

Gallahue’ya (1996) göre benlik kavramı, yaşam boyu başarılı olma, başarıdan dolayı takdir edilme, gereksinim duyulma, sevilme, değer verilme gibi duygularla gelişir. Bu gelişim, anne-baba ve öğretmenler gibi özdeşim kurulan kişiler ve gruplar tarafından etkilenir. Çocuğun benlik algısı ve değerinin gelişmesinde en büyük etki genelde aile ve öğretmenlerindir (Argun, 2005: 67). Toplumsal etkileşim sonucunda birey kendisini sevilen ya da sevelemeyen, istenen ya da istenmeyen, kabul edilen ya da edilmeyen, değerli ya da değersiz olarak tanımlamaktadır. Kendisini yeterli bulan insanlar, kendi güçlü yönlerini daha iyi görebilmekte, başa çıkma becerilerini daha iyi geliştirebilmekte, kendi yeteneklerini olumlu olarak algılamakta ve başkalarını daha kolay kabul edebilmektedir (Öner, 1987).

Çocukta özgüven gelişimini etkileyen faktörleri saptamak amacıyla yapılan çalışmalar, geniş çevre özellikleri ve ana-baba tutumları üzerinde yoğunlaşmışlardır. Çocuğun benlik saygısını kazanmada en önemli çevresel faktörler, çocuğun anne-babası ve öğretmenleridir. Aile, çocuğun sağlıklı bir kişilik gelişimine katkı sağlayan en önemli toplumsal kurumdur. Özellikle aile ortamı ve anne-babanın çocuğa yönelik yaklaşımının çocuk tarafından nasıl algılandığı, çocuğun nasıl bir kişilik geliştireceğinin en önemli göstergeleridir. Aileden sonra çocuğun eğitiminde en önemli çevresel faktörlerden biri de okuludur; bu bağlamda çocuğun eğitimiyle bizzat ilgilenen öğretmenidir (Erdoğan, 2006: 99).

Welles’e (1990) göre eğer anne-baba çocuğun üretici fikirlerini desteklemez, başarılı olduğu konuları görmezden gelir ve sürekli çocuğunu eleştirir ise bu çocuklar

kendi gücünün sınırları konusunda sıkıntı duyacak, karşılaştığı problemlerin çözümüne yönelik çaba harcamak yerine, öğrenilmiş çaresizlik yaşayacaklardır (akt. Erdoğan, 2006:98-99). Tüm çocukların desteklemeye değer özellikleri bulunduğunu kabul etmek gerekir. Buna göre, her çocuğun anne-babası, öğretmenleri ve onlar tarafından hazırlanacak ilgi ve yeteneklerine uygun çevre koşulları ile kendi hızına uygun olarak desteklenmesi gereklidir. Çocuğa uygunluk ilkesi, aynı zamanda onun olumlu benlik algısı kazanması için de son derece önemli bir etkidir (Oktay, 2000:136-137).

2.3.Aile İşlevleri

2.3.1.Ailenin Tanımı ve Yapısı

Aile denildiğinde genellikle anne baba ve çocuklardan oluşan çekirdek aile anlaşılmaktadır. Ailenin dört ayrı tanımı yapılabilir. Birinci tanımlamada aile, üyelerinden birinin fikrine dayanarak, onun duyguları ve fantezileri aracılığıyla tanımlanır. Psikiyatride en çok kullanılan tanımdır. İkinci tanım, aileyi nükleer ve geniş yönüyle bir kurum olarak ele alan kültürel yaklaşımdır. Sosyoloji ve sosyal psikoloji tarafından kullanılır. Üçüncü tanıma göre aile, sosyal bir birim, çeşitli parçaların oluşturduğu bir sistemdir. Küçük bir grup olarak ele alınır ve davranışlar açısından sosyal psikoloji tarafından incelenir. Dördüncü tanımlamada ise aile, toplumun değerleriyle sınırlı bir grup olarak kabul edilir. Yasalarla belirlenmiş bazı kuralları olmakla birlikte, aileyi yöneten açık veya kapalı bazı yasalar vardır (Bell, 1975; akt. Çakıcı, 2006: 12).

Aile; toplumu oluşturan, toplumsal yaşama ilişkin değer yargılarının oluşturulduğu, bireylerin davranışlarının içinde şekillendiği en temel birim olup, devletlerin de sosyal politikalarında temel aldığı bir kurumdur (Aile Yapısı Araştırması, 2006).

Başka bir tanımlama ile aile; insan türünün sürekliliğini sağlayan, ilk toplumsallaşma sürecini oluşturan, karşılıklı ilişkileri belirli kurallara bağlayan, toplum kültürünü kuşaktan kuşağa aktaran, biyolojik, psikolojik, ekonomik, hukuksal vb. yönleri bulunan toplumsal bir kurumdur (Dönmezler, 1999:3).

Aile, etkileşim üzerine kurulan bir sistemdir. Bu etkileşim içinde bazı sınırlar ve kuralları vardır. Her ailenin kendine özgü kuralları zamanla yerine oturmakta; bireyler de birbirinden kopmadan, bireyselliklerini koruyarak bu kurallara uymaktadır. Aile, birden fazla kuşağı bir arada barındıran bir grup olduğundan, ilişkiler de çeşitlenmektedir. Ailede etkileşim iki yönlüdür. Önce eşlerin evlenmesi ile başlayan ve eşler arası ilişkiyi ifadeden ‘yatay’ ilişki, sonra aileye çocukların katılımıyla ebeveyn-çocuk ilişkisini ifadeden ‘dikey’ ilişkilerdir. Bu ilişki içinde anne ve babalar çocukların davranışlarını etkilerken, çocuklar da anne ve babaların davranışlarını etkileyebilmektedir (Çakıcı, 2006).

Toplumun en küçük birimi olan ailenin, insan yaşamında önemli bir yeri vardır. Kişilerin beden ve ruh sağlığı için gerekli şefkat, yakın ilgi ve bakımı bulabilecekleri en doğal ortam ailedir. Bireyin yaşamdan doyum sağlaması, işlevlerini etkili bir biçimde yerine getirmesi ve yaşadığı topluma uygun bir kişi olarak yetişmesi önce aile çevresinde sağlanır (Topçugil, 2002).

Bilimsel kaynaklarda genellikle iki aile tipi tanımlanmaktadır. Bunlardan birisi, anne-baba ve küçük çocuklardan oluşan ‘çekirdek’ ailedir. Ötekisi ise çekirdek ailelerin kan ve sıhrî hısımlarıyla birlikte yaşayan şekli olan ‘geleneksel geniş’ ailedir. Yaklaşık 4000 yıllık bir geçmişi olan evlilik ve aile, toplumun düzenini sağlayan bir kurum olmuş; toplum, dini kurumlar ve devlet tarafından da desteklenmiştir. Çevre olanakları ve fırsatların ve buna paralel olarak sosyal kuralların da artmasıyla erkeklerde çok eşlilik, kadınlarda çok kocalık dönemleri yaşanmış ve sonunda toplumun yararına olarak günümüzde örgütlü ve yasal tek eşlilik dönemine, çekirdek aileye ulaşılmıştır (Duman, 1992:1-11; Çakıcı, 2006:16).

Sosyo-ekonomik ve kültürel değişmelerden etkilenen aile yapısı, süreç içinde temel işlevlerinden bir çoğunu diğer toplumsal kurumlara devretmiştir. Bunlar geleneksel ailenin temel fonksiyonları olarak kabul edilen

- Ekonomik fonksiyon
- Prestij fonksiyonu
- Eğitim fonksiyonu
- Koruyucu fonksiyon
- Dinsel fonksiyon

- Eğlenme ve dinlenme fonksiyonu
- Eşler arasındaki sevgiyi sağlama ve çocuk yapma fonksiyonu

Geleneksel aileden çekirdek aileye geçişle birlikte aile, sadece iki fonksiyon sahibi olarak görülmektedir: Üreme ve çocukların küçük yaştaki sosyalizasyonu; eşler arasındaki psikolojik dengenin sağlanması.

Tezcan, Türk ailesinin özelliklerini şöyle özetlemektedir:

- Biyolojik (yasal ve sosyal olarak uygun yollarla cinsel gereksinimlerini giderme ve üreme gereksinimi)
- Ekonomik (en azından üyelerinin temel gereksinimlerini giderecek kadar üretme)
- Duygusal (özellikle küçük çocuklara sevgi ve bakım)
- Korumacı (güvenlik, sağlık)
- Toplumsallaşma (kültürel değerleri ve sosyal kodları çocuklara aktarma)
- Eğitim (yeni kuşakları eğitme)
- Rekreasyon işlemleri (akt. Gülençe, 1998).

Aileyi incelerken üzerinde durulması gereken bir boyut da, ailenin işlevleridir. Aile işlevlerini ele almadan ailenin yapısını anlayabilmek mümkün değildir.

2.3.2.Aile İşlevleri ve Aile İşlevlerini Etkileyebilecek Etmenler

Ailenin işlevleri birçok yazar tarafından çeşitli sınıflandırmalarla ele alınmıştır. Ogburg (1973:8), ailenin işlevlerini yedi grup altında toplamıştır:

- Ekonomik ihtiyaçları karşılamak
- Statü sağlamak
- Çocukların eğitimini planlamak
- Dinsel eğitim vermek
- Boş zaman faaliyetlerini gerçekleştirmek
- Aile üyelerinin birbirini koruması
- Karşılıklı sevgi ortamı yaratmak (akt. Duyan 2000:10).

Ailenin işlevlerini beklenen düzeyde yerine getirmesi ile sağlıklı olma, eş anlamda düşünülebilir. O halde fonksiyonel aile ‘sağlıklı’, fonksiyonel olmayan aile de ‘sağlıksız’ olarak tanımlanabilir. Ailelerin sağlıklı ya da sağlıksız olması sosyo-ekonomik düzeyine, toplumdaki hizmet ve olanaklara, üyelerinin genetik özelliklerine, kişiliklerine ve aile içi ilişkilerin dinamik yapısına bağlıdır. Sağlıklı aile ilişkilerinde etkileşim kalıpları ilişkilerin karşılıklı olarak doyumlu olması varsayımına dayanmakta, yaşa ve evlilik sürelerine göre çıkabilecek bir takım sorunlar, sağlıklı ailelerde olumlu iletişim ve işbirliği ile ortadan kaldırılabilir (Pollak, 1966; akt. Çakıcı, 2006:26).

Burada üzerinde durulması gereken bir nokta da, Türk insanının aile kavramına yüklediği anlamdır. Gülerce ve Topaç (1994), yaptıkları bir araştırmaya göre aileye yüklenen anlamın son derece olumlu ve güçlü olduğunu, aynı zamanda da aileye yüklenen işlevlerin oldukça çeşitli olduğunu belirtmektedirler. Bu işlevler şöyle sıralanmaktadır:

- Bireylere düzenli bir yaşam sağlamak
- Bireylerin sevgi ve şefkat gereksinimlerini giderebilecekleri bir ortam sağlamak
- Neslin devamını sağlamak
- Çocukların ruh sağlığını gözetmek (Yıldırım, 1997).

Kongar (1972)’a göre aile, çok yönlü fonksiyonlara sahip bir yapıdır. Bunlar; ekonomi, koruyuculuk, din, üyelerine prestij sağlama, eğlenme ve dinlenme, eşler arasındaki sevgiyi sağlama ve çocuk sahibi olma fonksiyonları gibi çeşitlilikler gösterir. Gelişen ve değişen toplumlarda bu fonksiyonlardan bazıları aileden alınarak diğer toplumsal kurumlara ve örgütlere verilmiştir. Ailenin işlevleri, anne-baba ve çocuklardan kurulu çekirdek aile olarak üreme ve çocukların toplumsallaşması ile eşler arasında psikolojik dengenin sağlandığı biçimde sıralanmıştır (akt. Duyan, 2000:10).

Aile işlevleri; kolaylaştırıcı, arabulucu, uyum sağlayıcı ve birbirinden farklı yetenek ve potansiyele sahip üyeler için koruyucu bir sistem olarak ifade edilebilir. Buna göre ailenin temel görevleri; üyelerinin kapasitelerini ve çocukların sosyalizasyonunu gerçekleştirmek, aile üyelerinin işlevselliklerini sürdürdükleri

organizasyonların taleplerini karşılamada yardımcı olmak, ailenin refahı için gerekli ruhsal ve fiziksel çevreyi oluşturmak, üyelerin doyum sağlamasını temin etmektir (Özel İhtisas Komisyon Raporları, 1994; akt. Duyan, 2000:11). Ailenin işlevlerini rahat ve sağlıklı bir şekilde gerçekleştirmesi, aile yaşantısının kesintiye uğramaması için aile üyeleri arasında iletişim kurma, birbirini dinleme, birbirine gereken ilgiyi gösterme, problemlerle baş edebilme, üyelere yaşları ve becerileri çerçevesinde görevler verme gibi aile yaşamının temel taşlarına dikkat edilmelidir.

Aile; yaşam döngüsü boyunca bir bütün olarak yaşamak, gelişmek ve sürekli olmak için belirli gelişimsel görevlerini sağlıklı bir biçimde yerine getirmelidir. Ailenin geçirdiği aşamalarda ‘o aşamaya özgü’ çeşitli fonksiyonları ve rolleri vardır. Gelişimsel yaklaşıma göre aile evlilik rollerinden ailenin ölümüne kadar rol ve kompozisyon değişimi gösterse de üreme, yeni nesilleri sıcak ve sevgi dolu ortamda yetiştirme, üyelerini sosyalleştirme ve ekonomik görevleri hiç değişmemiştir. Evde çocukların yaşlarına göre aileler durumlarıyla ilişkili olarak çeşitli fonksiyonlar gösterirler. Karı-kocanın rol ve fonksiyonları genellikle çocuğun doğumu, büyümesi ve evden ayrılması ile değişir. Bu rol değişimi kavramı, ‘ardarda gelen rol’ (bu, aile yaşam döngüsüyle paralel gelişen bir durumdur) olarak adlandırılır ve aile içindeki fonksiyonların değişimi ile ilgilidir. Aile üyelerinin okula, toplum organizasyonlarına ve ev dışı eğlence organizasyonlarına katılması ile genellikle aile yaşam döngüsü değişir (Nye, 1973; akt. Duyan, 2000: 11-12).

Ailenin işlevleri bazı faktörler tarafından düzenlenmektedir. Bunlar, aileye ve topluma ait faktörlerdir. Aileye ait faktörleri aile tipi, içinde bulunduğu fiziksel ortam, sosyo-ekonomik durumu, toplumdaki statüsü, dinamikleri ve aile yaşam döngüsü oluştururken; topluma ait faktörleri toplumsal hizmet ve olanaklar, örf-adetler, cinsel davranış modeli, cinsiyete yüklenen roller ve çocuk bakımı ve eğitime yönelik davranışların belirlediği normlar oluşturur (Freedman, 1981; akt. Çakıcı, 2006:26-27).

Kişiler ekonomik, sosyal ve biyolojik nedenlerle evlenmekte, evliliğin temelinde sevdiği ile birlikte olma, cinsel rahatlama, karşılıklı dayanışma, çocuk sahibi olma, toplumun beklentilerine cevap verme gibi nedenler bulunabilmektedir. Çiftler evlilikleri süresince bu beklentilere sahip olamadıklarında ilişkileri bozulur, olumsuz

duygu ve davranışları diğer aile üyelerine de yansır (Freedman, 1981; akt. Çakıcı, 2006:26-27).

Genel olarak bakıldığında yazarlar, aile işlevlerinde aile içi iletişime, karşılıklı saygı ve işbirliğine büyük önem vermektedir. Çatışmaların iyi bir iletişim ve birbirine saygılı davranma ile önemli izler bırakmadan halledileceğine inanmakta, aile üyelerinin aile içinde bir 'kişi' olarak bağımsız hareket edebilmeleri gerektiğini ifade etmektedirler. Bugün artık aileyi bireylerden oluşmuş bir topluluk olarak görmenin yanlış olduğu kabul edilmekte, aile 'bireylerin bir bütün içinde kaynaşmasından oluşan ve temel amacı olan, bir primer grup' olarak kabul edilmektedir (Tanyeli 1988; akt. Bulut, 1990:5).

Literatürde aile işlevlerinin sağlıklı veya sağlıklısız yönde oluşu üzerinde bazı etmenlerin dolaylı ve dolaysız şekilde rol oynayabileceğine değinilmektedir. Bunlar; bireylerin eğitim durumları, yaşları, hanede yaşayan kişi sayısı, evlenme yaşı, aile içi ilişkiler, ekonomik nitelikler, ailede yaşayan kronik hastalığı ya da özürlü bulunan bireyler ve ailenin gelişimsel niteliği (aile yaşam döngüsü) olarak sıralanabilir (Bulut, 1990:4).

Her birey içinde doğup büyüdüğü sosyoekonomik çevrenin bir ürünüdür. Her çevrede kabul edilen davranışlar birbirinden farklıdır. Farklı sosyoekonomik gruplar kültürel ve toplumsal konularda da farklı görüşlere sahiptir. Evlilikte başarının temellerinden biri de eşlerin eğitim düzeyindeki dengedir. Aşır farkın olması farklı düşünme ve iletişim becerileri demektir (Bilen, 2004:97). Yapılan araştırmalar eşlerin eğitim düzeylerindeki denge ile evlilikteki mutluluk arasında çok yakın ilişki olduğunu ortaya koymuştur (Duvall, 1972; akt. Duyan, 2000:13).

Eşlerin evlenme yaşları da uyumu etkilemektedir. Erken yaşlarda yapılan evliliklerde eşlerin yaşamlarını yönetebilecek bir felsefeye sahip olmamaları evlilikte geçimsizliğe neden olmaktadır. Erken yaşlarda yapılan evliliklerde eş seçiminin genellikle toplumun etkisiyle olduğu, beklentilerin ilerleyen yıllarda değiştiği ve uyumsuzlukların başladığı görülmektedir. Bireylerin belirli bir olgunluğa ulaşp evlenmeleri, temelin sağlam olması için oldukça önemlidir (Çakıcı, 2006:28).

Hanede yaşayan kişi sayısı da aile ilişkilerini, rol ve iletişim kalıplarını etkilemekte; üyeler arası ilişkilerin yapısı buna göre şekillenmektedir. Üye sayısının

az olduğu ailelerde birbirini dinleme, rahat iletişim kurma, sorun ve ihtiyaçlarına çözüm bulabilme işlevleri daha kolay olmaktadır (Duyan, 2000: 15).

akıcı (2006) tarafından yapılan araştırmada, aile işlevleri ve anne-ocuk ilişkilerinde sosyoekonomik düzeyin belirleyici bir etken olduğu bulunmuştur. Aile işlevlerinin sosyoekonomik düzey grupları arasında anlamlı derecede farklılıklar gösterdiği; Aile Değerlendirme leği iletişim, roller, duygusal tepki verebilme, davranış kontrolü ve genel fonksiyonlar boyutları açısından st sosyoekonomik düzeydeki ailelerin, problem zme ve gereken ilgiyi gösterme boyutları açısından ise alt sosyoekonomik düzeydeki ailelerin daha sağlıksız işlevler gösterdikleri belirlenmiştir. Aile işlevleri arasında annenin yaşı, hane halkı büyüklüğü, ev tipi, ocuk sayısı, çocukların cinsiyeti, anne-babanın evlenme yaşı ve evlilik süresine göre anlamlı farklar bulunmazken; babanın yaşı, anne-babanın öğrenim durumu ve evlenme biçimlerine göre anlamlı farkların olduğu saptanmıştır.

Yıldırım (1992), evli bireylerin uyum derecelerini etkileyen unsurları incelediği araştırmasında evlilik biçimi, eşler arasındaki işbirliği, duyguların ifade edilmesi, aile içi kavgalar, eşlerin ocuk eğitiminde ve cinsel yaşamda anlaşmaları, sosyo-ekonomik düzey, öğrenim düzeyi gibi değişkenlerin evli bireylerin uyum düzeylerinde etkili olduğunu saptamıştır (akt. Duyan, 2000: 15-17).

Nazlı (1997)'nın yaptığı araştırmada, 'Sistem Teorisi' açısından ailenin demografik ve sosyo-ekonomik düzeyi ile alkol-uyuşturucu bağımlılığı, ruh hastalığı, aile içi şiddet gibi bağımsız değişkenlerin aile işlevlerine etkisi incelenmiştir. Araştırmada elde edilen bulgulara göre karı-kocanın öğrenim düzeyi arttıkça aile işlevlerinin daha sağlıklı olduğu, ailelerin evliliklerinin ilk yıllarında işlevlerini daha sağlıklı yerine getirdikleri, davranış kontrolü ve rol işlevlerinin evlilik süresine göre değişmediği, gelir düzeyi arttıkça ailenin genel işlevlerini daha sağlıklı yerine getirdikleri saptanmıştır. Ayrıca, aileyi olumsuz etkileyen bir problem olduğunda psikiyatrik rahatsızlığı olan bireylerin varlığının aile işlevlerini sağlıksız yönde etkilediği belirlenmiştir (akt. Duyan, 2000:15-17).

Aile sistemini anlamak üzere geliştirilmiş teorilerden biri olan 'Davranış Dinamiği Modeli', aileyi bir sistem olarak değerlendirmektedir. Burada değişkenliğe karşı koyma, kendini sınırlama ve kendi içinde dengeyi koruma ve sürdürme esastır.

Aile üyelerinin her biri diğerlerine ilişkiler yoluyla bağlıdır. Aile içinde gelişen olaylar her alt grupta ve her bireyde farklı biçimde algılanır. Aile sistemi içinde oluşacak herhangi bir bozukluk diğer parçaları da etkilemektedir. Öyleyse ailede herhangi bir sorunu olan bir bireyin bulunması, diğer aile üyelerini de olumsuz yönde etkileyecektir. Sonuçta üyelerin birbirleriyle daha yakın ilişkiye girmesi söz konusu olabileceği gibi ayrılmalar, kopmalar ve sorunlar da ortaya çıkabilecektir. Öte yandan aile üyelerinin rolleri ve beklentileri birbirlerini tamamlamıyorsa boşluklar ve uyumsuzluklar ortaya çıkacaktır (Özcan, 2002:17).

Ailede kronik hastalığı, bedensel/zihinsel özürlü olan bir bireyin varlığı da aile yaşamı için bir tehdit olarak görülmektedir. Bu durum, aile içinde ve iş yaşamında çeşitli sorunlara yol açmaktadır. Aile üyelerinin ve çevredeki kişilerin verdiği tepkiler, kişinin aile ilişkilerinin bozulmasına ve büyük olasılıkla da ailesini kaybetmesine neden olmaktadır. Böylece aile işlevleri sağlıklı olmaya başlamaktadır. Ailenin yetki paylaşımı, rol dağılımı, aile sınırları gibi özellikleri, üyelerin ilişkilerinde görülen esneklik veya katılık, iletişim veya iletişimsizlik gibi faktörler, ihtiyaçların karşılanması ve problem çözme biçimlerini etkilemekte ve hastalıkla baş etme kapasitelerini yıpratmakta, bunların sonucunda aile işlevleri olumsuz yönde etkilenmektedir (Duyan, 2000: 25).

Özbesler (2001) yaptığı araştırmada lösemili çocukların aile işlevleri ile lösemili olmayan çocukların aile işlevlerini karşılaştırmış ve iki grup arasında iletişim, roller, duygusal tepki verebilme, gereken ilgiyi gösterme gibi aile işlevleri açısından fark olduğunu saptamıştır.

Özcan (2002), ‘Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu Olan Çocukların Anne-Babalarının Empati Düzeyi ile Aile İşlevlerinin İncelenmesi’ isimli araştırmasında bütün grubun aile işlevlerinde sağlıksızlık bildirime durumuna göre sırasıyla ‘gereken ilgiyi gösterebilme’, ‘roller’, ‘duygusal tepki verebilme’ alanlarında ve aile işlevlerinin altı boyutunu da kapsayacak şekilde bilgi toplayan ‘genel fonksiyonlar’ alanında sağlıksızlık olduğunu saptamıştır.

2.3.3.İşlevsellik Açısından Sağlıklı ve Sağlıksız Ailenin Özellikleri

Lewis, Beavers, Gosselt ve Philips işlevlerini beklenen düzeyde yerine getiren aileleri ‘fonksiyonel’ aileler; aile içi etkileşimin bozuk olması nedeniyle işlevlerini

yerine getiremeyen aileleri de ‘fonksiyonel olmayan’ aileler olarak tanımlamışlar; fonksiyonel ailenin sekiz önemli özelliğini şöyle sıralamışlardır (akt. Bulut, 1990:1):

- Aile üyeleri birlikte olmaktan zevk alırlar, birbirlerini destekler ve cesaret verirler.
- Kendilerinin ve diğerlerinin subjektif görüşlerine saygı duyarlar.
- Birbirleriyle açık bir iletişim içindedirler.
- Genellikle aile üyeleri iş bitiricidir, iş yapmaktan kaçınmaz.
- Anne-baba için evlilik birinci derecede, ebeveynlik ikinci derecede doyum kaynağıdır. Evlilik ilişkilerinde meydana gelen bozukluk, sorumlu ebeveynliği de etkiler.
- Aile üyeleri birbirine yakın olmakla beraber, kişisel farklılıklara saygı duyarlar.
- Kişiler arasında kendiliğinden oluşan bir etkileşim vardır. Katı kurallar koymaktan ziyade yeni deneyimlere açıktırlar.
- Davranışların ve arzuların kontrolünden çok, her konuda fikir alışverişi vardır. Otorite, aşırı kontrol ve üstünlük yoktur.

Becvar ve Becvar (1982) ise sağlıklı ailelerin büyük çoğunluğunda görülen özellikleri şu şekilde sıralamıştır:

- Uzun süre desteklenmiş ve kurulu, akla uygun bir otorite kaynağı vardır.
- Uygun bir şekilde işleyen stabil bir kurallar sistemi vardır.
- Bakma, büyütme ve yetiştirme davranışlarında stabil olma durumu vardır.
- İyi bir evlilik geçimi ve etkin, kararlı çocuk yetiştirme özelliğine sahiptir.
- Aile ve tek tek her bireyin bir takım çalışmalara yönelik amaçları bulunur.
- Hem beklenmedik kriz durumlarına hem de normal gelişimsel ilerlemelere uyum sağlama durumu vardır (akt. Özbesler, 2001: 26-27).

Barnhill (1979), sağlıklı-sağlıksız aile ayrımını dört süreçte değerlendirir:

- Kimlik oluşturma sürecinde bireysellik ve etkileşim
- Değişim sürecinde esneklik ve istikrar
- Bilgilendirme sürecinde açık algılama ve roller

- Rol dağılımında anlaşma ve kuşak çatışması olmayan açık ilişkiler

Ailenin sağlıklı ve sağlıklı olması ailenin sosyo-ekonomik özelliklerine, toplumdaki hizmet ve olanaklara, aile üyelerinin genetik özelliklerine, kişiliklerine, aile içi ilişkilerin dinamiklerine bağlıdır (Tufan, 1983; akt. Duyan, 2000:18). Yavuzer'e (1994) göre sağlıklı ana-baba ilişkisinde bireylerin birbirlerini sevmeleri ve saymaları, birbirlerinin düşüncelerini hoşgörü ve saygıyla karşılamaları, birbirlerine güven duymaları ve desteklemeleri söz konusudur.

Sağlıklı aile düzeni, ailenin gereksinimlerini karşılar ve her bir aile üyesi, o aileye ait olmaktan mutludur. Sağlıklı aile düzeninde gereksinimler karşılanmaz ve aile üyeleri mutsuz, doyumsuz oldukları halde, bu hastalıklı durumu devam ettirebilmek için çaba gösterirler. Sağlıklı aile düzeninde aile üyelerinin hepsi görev ve sorumluluklarını doğal olarak yerine getirirler, aralarında olumlu duygusal bağlar vardır ve kişiler bağımsız oldukları halde, birbirlerine isteyerek ve zevkle yardım ederler. Sağlıklı aile düzeni içinde anne-baba dahil herkes duygusal ve bilinçlenme yönünden sürekli bir gelişim içindedir. Aile, kendi üyelerini değerli bulur ve aile üyeleri benlik değerlerini olumlu yönde geliştirir. Aile, toplumla ilişkisini dengelemiştir, ne toplumdaki kopar ne de toplumun baskısına tümüyle boyun eğer. Kısacası, sağlıklı aile, insanların psiko-sosyal yönden olgunlaşmasını temin eden temel sosyal bağlamı oluşturur. Sağlıklı ailede çocuğun kendisine özgü bir benlik geliştirmesine izin verilmez. Aile içinde otoriteyi elinde tutan kişi, bağımsız benlik geliştirmesine karşıdır; herkesin boyun eğmesi, itaatkar olması istenir. Davranışını otoritenin istediği yönde düzeltmeyenler, değişik yollardan cezalandırılır. Çocuk kabul edilmek ve onaylanmak ister; eğer aile ortamı ona kendi benliğini tanımlama özgürlüğü veriyorsa, sağlıklı bir biçimde olgunlaşma yolunda gelişir. Aile ortamı çocuğa kendi benliğini tanımlama olanağı vermiyorsa, o zaman ailenin istediği yönde bağımlı bir kişi olarak gelişir, psikolojik ve sosyal olgunlaşması dumura uğrar (Cüceloğlu, 1993: 52-59).

Dönmezler'e (1999) göre sağlıklı ailede her çocuğun kendine özgü bir kişiliği olduğu; kapasite, yeti ve yetenek, doğal eğilim vb. yönlerden farklılık gösterdiği bilinir ve kabul edilir. Bu özelliklere değer verilir, çocuğun bu doğrultuda gelişmesi için elden geldiğince çaba harcanır ve uygun ortamlar hazırlanır. Çocuklar kişilik

özellikleri doğrultusunda yönlendirilirler, belli bir kalıba sokulmak için zorlanmazlar. Ailenin ortak yaşantısı dışında her bireyin farklı uğraşları ve ilişkileri vardır, ancak aile çıkarları ön planda tutulur, kuşaklar arasındaki düşünce farklılıklarına saygı duyulur.

Sağlıklı ailenin içyapısında ve işleyişinde esneklik olmalıdır. Ev düzeninin işlerliğini sağlayan görevler değişen durumlara göre el değiştirirken; çocuklarının başkalarıyla kıyaslanamayacağı ve bunun doğru olmadığı bilinmelidir. Bunun yanı sıra aile bireyleri, her yönden ve sürekli olarak kendilerini aşmalı, sınırlılıklarını bilmeli ve bunlara ulaştıklarında mutlu olmayı başarabilmelidirler (Demirsan, 1985:25).

Aile işlevlerinin olumlu ve dengeli olabilmesi için evlilik ilişkisinin sürekliliğini sağlamak, yeni etkinlikler planlamak, yakın ilişkilerin planlanmasına olanak sağlamak, romantik imkanlar yaratmak, duygusal dayanışmayı sağlamak, mesleki rollerle ilgili destekleme gerekmektedir (Bilen, 1983: 99). Aile içi etkileşimin önemli bir bileşeni, aile üyeleri arasındaki etkileşimdir. Garcia-Shelton ve Brody (1983), sağlıklı ailelerde beş iletişim özelliği tanımlanmaktadır: İlişkilerde açıklık, bireysel duygu, düşünce ve eylemlerde sorumluluk, diğer üyelere ait bildirimlerin açıklanması, kendiliğindenlik ve üyenin kendini anlatabilmesi.

Nystul (1993), sağlıklı ailenin işlevlerini şöyle sıralamaktadır: Duyguları paylaşma, duyguları anlama, bireysel farklılıkları kabullenme, ilgi ve sevginin gelişimi, işbirliği, mizah duygusu, yaşamı sürdürmek ve güvenlik için gerekli olan ihtiyaçların karşılanması, problem çözme, geniş bir felsefi düşünce, taahhüt, takdir duygularını ifade etme, iletişim, birlikte zaman geçirme, maneviyat, başa çıkma becerileri. Sağlıklı ailenin diğer temel özellikleri çocuklarına bilinçli ve özenle davranan ana-babanın varlığı, sorun yaşayan bireyin dinlenerek desteklendiği bir ortam, içyapısı ve işleyişinde esnek ve değişmeye açık olma, iş bölümüne yatkınlık, sözel ve sözel olmayan davranışların anlatımların tamamlayıcısı olması, çocukların aileyi ilgilendiren her konuda düzeylerine uygun olarak aydınlatılması ve bireyselliğin gelişmesi için fırsatlar yaratılmasıdır (Ökte, 2001: 20).

Sağlıklı evlilik ilişkilerinde eşler birbirlerinin ihtiyaçlarını değerlendirir, birbirlerine yardım eder ve karşılıklı olarak birbirlerini düşünürler. Eşinin kimliği

kendininki kadar önemlidir. Onu olduğu gibi kabul eder (Walsh, 1993; akt. Duyan, 2000). Sağlıklı aile yapısında olumlu bir ilişki ağının varlığı ile aile üyelerinin birbirlerine sıcak, sevecen, duygusal tepkiler verebilmesi, gereken sevgi ve ilgiyi gösterebilmesi, ortaya çıkan sorunların aile bütünlüğüne zarar vermeden aile içinde çözülmesi söz konusudur (Arıkan, ve Dilek, 1996: 28).

Dönmezler'e göre sağlıklı ailede koşulsuz sevgi vardır. Koşulsuz sevginin temelinde, o kişinin ne olabileceğini temsil eden potansiyel ve öz ile onun şimdiki davranışlarının altında yatan nedenleri ayırt edebilecek bir anlayış vardır. Birini koşulsuz sevmek, onunla ilgilenmemek ya da her davranışını onaylamak anlamına gelmez. Koşulsuz seven kişi, sevdiği insanla sürekli ilişki içindedir, onunla konuşur, ona sorular sorar, onu dinler, anlamaya çalışır. Sevgisini olduğu kadar kızgınlığını da belli eder, fakat hiçbir zaman sevgisini esirgemez. Davranışlarını sevmeyebilir, fakat onu sevmeyi ve desteklemeyi hiçbir zaman bırakmaz. Koşulsuz sevgi sayesinde ailede kişinin kendisine olan güven duygusu gelişecek ve doğal gelişim süreci de desteklenmiş olacaktır. Bu da, bireydeki işbirliği, yardımlaşma ve öz denetim duygularının güçlenmesine neden olacaktır (Dönmezler, 1999:11).

Bireyler arasında, özellikle de anne baba ve çocuk arasında sağlıklı bir etkileşim ve diyalog vardır. Sözlü ve sözsüz iletişimde düşüncelerin birbirine karşıt değil, birbirini tamamlayıcı olması gerektiği çocuklara gösterilir. En sağlıklı iletişimin açıklık ve doğruluk olduğu, anlatılanları doğru olarak anlamamanın da dikkatli bir şekilde dinlemekle sağlanabileceği onlara öğretilmelidir. Çocukların her türlü duygu ve düşüncelerini açıklamalarına izin verilir, ancak bu duygu ve düşüncelerin doğru bir içerik taşımasına ve mantık kurallarına uygun olmasına özen gösterilir. Aileyi ilgilendiren her konuda çocuklara bilgi verilir. Bir çatışma durumunda taraf tutulmaz, çatışmaya konu olan kişilerin çatışmayı kendi başlarına çözmeleri istenir. Bu ailede herkesin hem mekansal hem de psiko-sosyal yönden bir yeri vardır. Örneğin, çocukların kendilerine özel bir odası ya da köşesi vardır. Çocuk, evin düzenini bozmamak koşuluyla odasını ya da köşesini istediği gibi kullanabilir, kullandığı odanın temizliğinden de sorumludur (Dönmezler, 1999: 11).

İşlevlerini bir bütünlük ve beraberlik içinde yerine getiremeyen aileler, sağlıksız ailelerdir. Bir grubun ideal olarak tüm işlevlerini yerine getirebilmesi, grubun iç

dinamiğine bağılı olduğu kadar, dış dűnya ile ilişkilerine de bağılıdır. Sağlıksız ailelerin temelinde birbirleri ile anlaşamayan, farklı ego ideallerine sahip olan, aralarında iyi bir iletişim ve etkileşim kuramamış eşlerin bulunması söz konusudur (Bulut, 1993:11).

Aile, biyolojik var oluř, kűltűrel, ekonomik ve sosyal gerçekler, hatta hukuk ile ne kadar řekillendirilirse řekillendirilsin, yine de zaman zaman pek çok etken yüzűnden iřlerliėini yitirebilmektedir (Yıldırım, 1997). Friedlander (1965), saėlıksız ailelerde iyi bir iletiřimin ve etkileřimin olmadıėını ve bu űzellikteki ailelerin űyelerinde bazı patolojik durumların olabileceėini belirtmektedir (akt. Duyan, 2000:19).

Sağlıksız ailenin temelinde birbirleri ile anlaşamayan, farklı ego ideallerine sahip, aralarında iyi bir iletişim ve etkileşim kuramamış olan eşlerin bulunması söz konusudur. Bu doyumsuzluklar çeşitli patolojik davranışlara dűnűřerek gerek eşler arasında gerekse çocuklarda bazı bozulmalara yol açaabilmektedir. Ailenin sağlıklı ve sağlıksız olmasında dış uyaranların da etkisini göz ardı etmemek gerekir. Aile içinde veya dışında meydana gelen bazı olayların (hastalık, űlűm, işsizlik gibi) geçici de olsa, aile işlevlerinde bir takım bozulmalar yarattığı kabul edilmesi gereken bir gerçektir, çűnkű bu durum, kişilerin alişkanlık haline gelmiş uyumlarını bozar. Aile grubu içinde rol alan kişilerin eksilme ve ilavesi, kişilerin yaşamında esas olan rollerde değişiklik olması veya kendilerine uygun olmayan bir role geçmek zorunda kalmaları bazı sorun odakları yaratarak, sağlıksız davranışları artırabilir (Bulut, 1990:5).

Aile iřlevlerinin yerine getirilmemesinin temel nedenlerinden biri, aile űyelerinin benlik saygısının dűřűk olması, yani kendilerine karřı saygılarının olmamasıdır. Benlik saygısının azlıėı, iletiřimin olumsuz olmasına sebep olur. Benlik saygısının yűksek olması için çocuėun içinde bulunduėu aile űzgűvenli, aralarında ve çocukla iyi iletiřim kuran, çocuklarına karřı gűven verici, hořgűrűlű ve esnek bir yaklařım içinde olan bireylerden oluřmalıdır. Aile űyelerinin çocuktaki iç-denetim mekanizmasını geliřtirememeleri, ařırı baskılı ve otoriter yaklařım içinde olmaları, benlik saygısını azaltan, hatta yok eden olumsuz yakın çevre faktűrleridir, çűnkű benlik saygısı, çocuėun fikirlerine deėer verilen, sözleri dinlenen, ana-babasından

destek gören, başka bir deyişle, insan olarak kendisine değer verilen bir ortamda ancak gelişir. Çocuğu olduğu gibi kabul eden, onu destekleyip yüreklendiren aile üyeleri, çocuğun benlik değerinin tohumlarını eker (Yavuzer, 1994: 40-41).

İki tip sağlıklı aile vardır. İlki, bireylerin kişiliklerinin belirginleşmediği ailelerdir. Bu ailelerde karşısındaki bireyin çıkarını kendisinden üstün tuttuğunu savunan en az bir sömürücü üye vardır ve bu genellikle ebeveynlerden biridir. Çocuklar, ebeveynin gerçekleştirememiş olduğu istekleri gerçekleştirmek durumunda olan bağımlı varlıklardır. Birey, çocukları ve eşini kendi çocukluk ailesindeki bireyler gibi görmekte ve korkutma, utandırma, küçümseme, suçlu hissettirme yöntemleriyle ailedeki üyeleri sindirmektedir. İkinci tip sağlıklı ailede bireyler arası duygusal bağlar kopmak üzeredir. Yabancılaşma, eşler arasında başkalarıyla cinsel ilişki kurma özgürlüğü, üyelerin madde kullanımı ve suç işleme olasılığı olan, uyumsuz çocuklar üreten ailelerdir. Bu ailelerde çoğunlukla eşler arasında ilişki problemleri yaşanmakta ve bu sebeple aile işlevleri yerine getirilememektedir (Demirsar, 1985; Ökte, 2001: 21).

Bu tür ailelerde sömürücü davranışları olan ve gerçek isteklerini kendinden bile gizlemeye çalışan, karşısındakinin çıkarlarını kendi çıkarlarından üstün tuttuğunu savunan bir aile bireyi vardır. Bu, genellikle anne ya da babadır. Bazen çocuklardan biri anne ile baba arasındaki uyumsuzluğa dikkat çeker ya da bunu giderme sorumluluğunu üstlenir. Sonuçta aile içi dengesizliklerin kurbanı olan bir çocuk ortaya çıkar. Bu aile türünde sömürücü anneler ya da babalar kendi çıkarları için diğer aile üyelerini kullanabilirler. Amaç çoğu zaman çocuğu diğer aile üyelerine bağımlı hale getirmektir. Bunu gerçekleştirebilmek için şımartmak, suçlu hissettirmek, utandırmak, aile üyelerini bölerek yönetmek gibi yöntemlere başvururlar. Korkutularak, utandırılarak, küçümseyerek, suçlu hissettirilerek eğitilen çocuklar ise beceriksiz, çekingen, alıngan ve ürkek olurlar; kendilerini başkalarına beğendirmek için sürekli çabalarlar; nefret ve saldırganlık duyguları baskın bir özellik gösterir (Demirsar, 1985: 25-27).

Her aile sisteminin işlerliğini sağlayan aile kuralları vardır. Bu kurallar sağlıklı ailede gizli ve örtük kalır. Sağlıklı ailede kurallar daha belirgin ve açık-seçiktir. Sağlıklı ailede çatışmanın var olduğu bilinir, tanınır ve üzerinde konuşulur; çatışmayı

çözmede kullanılacak kurallar oldukça belirgin olarak ifade edilmiştir ve aile üyelerince bilinir ve üzerinde konuşulur. Sağlıksız ailede çatışmadan söz edilmez, kullanılan kurallar gizli olduğu için her şey dolaylı ve örtük olarak ifade edilir (Cüceloğlu, 1993:71). Aile bireylerinin rolleri çok zayıf veya belirsiz olduğu için sağlıksız olabilir. Bazı üyeler ailedeki rollerini çok az yerine getirirler, bu da ailede sorunlara neden olur. Bazı ailelerde roller arasındaki koordinasyonun sağlanamaması veya üyelerin kendilerinden beklenen rollerini yerine getirirken çatışma yaşaması söz konusu olabilir. Eğer aile sisteminde esneklik sağlanmıyorsa, bu durum ailenin yeniden onarımı esnasında ciddi sorunlar yaşamasına neden olabilir (Frude, 1991).

Sağlıksız bir aile ortamında büyüyen çocuklar, normal bir gelişme göstermezler. Kendileri de yetişkin oldukları zaman, çocukları için sağlıksız bir aile ortamı oluştururlar (Dönmezler, 1999:14). Sağlıksız ailelerde her çocuğun kendine özgü bir kişiliği olduğu, kapasitesi, yetenekleri, doğal eğilimleri yönünden farklı olabileceği; gelişimi ve yönlendirmesinin bu doğrultuda olması gerektiği bilinmez ve kabul edilmez. Bu nedenle çocuk önceden belirlenmiş kalıplar içerisine sokulmaya çalışılır. Bu bağlamda anne-babalar çocuklarının da kendi korku ve endişelerini taşımalarını, daha önce kendilerinin edinemediği mesleğe yönelmelerini ister ve çoğu zaman bu konuda çocuklarına baskı yaparlar (Demirsar, 1985: 25-27).

Sağlıksız ailelerde bireyler arası ilişkiler korku ve nefret temeline dayanır. Bireyler arasında sevgi ve bağımlılık yoktur. Bu ailelerde, koşullu sevgi vardır. Bu kişiler büyüdüklerinde bağımsız olamazlar. Ters bir bağımlılık içine girerler ve düşman merkezli olmaya yönelirler. Bu kişiler için kendilerini savunmak, bir birey olarak var olduklarını gösterebilmek yaşamlarının en önemli odak noktasını oluşturur (Dönmezer, 1999:13-14).

2.3.4.Aile İşlevlerinin Çocuğun Psiko-Sosyal Gelişimine Etkisi

Aile çocuğun ruhen ve bedenen sağlıklı ve mutlu bir hayat sürmesi için gerekli olan bakımı, korumayı, sevgi dolu bir ortamda yaşama ve yetiştirme hakkını sağlamakla yükümlü en küçük kurum olarak bilinmektedir. Aile, çocuk için çevre ve topluma doğru uzanan bir köprü görevini yapar. Bu nedenle aile, özellikle önemli bir sosyal deneme alanıdır. Aile içindeki yaşantı da diğer kişilerle olan çeşitli ve karşılıklı ilişkilerle belirlenir. Böylece çocuk erken çağlarda farklı alışkanlıkları,

yetenekleri ve düşünceleri olan farklı yaş gruplarında ve farklı cinsiyetteki kişilerle birlikte yaşamaya alışır. Çocuk kendini akrabalar, komşular, ev halkı ve oyun arkadaşlarından oluşan bir çevrede bulur. Bu ortam çocuğun topluma uyumunu kolaylaştırır, fakat çocuğun topluma uymasındaki değişmez dayanak, asıl görevi yüklenmesi gereken ailedir (Wechselber ve Puyn, 1993; akt. Poyraz, 2007: 23).

Çocuğun psiko-sosyal gelişimi, uyum ve davranış bozuklukları üzerinde ana-babanın ve aile atmosferinin doğrudan ve dolaylı etkisi sosyal bilimlerde uzun süredir yaygın bir şekilde incelenmektedir. Çeşitli araştırmalarda ana-baba tutumu, aile ortamı, aile desteği, aile içi uyum ve ilişkiler gibi aileye özgü değişik özellikler ile olumlu-olumsuz kişilik özellikleri, kaygı, depresyon, psikolojik bozukluklar, benlik gibi bireye ilişkin özellikler araştırılmıştır (Ayaz, 1996:8). Olumlu ilişkilerin ve bireyselliğin korunduğu, bağlılığın sağlandığı, sıcak denetimli aile ortamı ile kişiliğin farklı boyutlardaki gelişimi arasında ilişki görülmektedir (Feldman ve Gehrina 1990; akt. Ayaz, 1996:8).

Ailenin karşılaması gereken temel gereksinimler vardır. Bunlar;

- Değerli olma duygusu: Aile içindeki etkileşim, çocukları ya ‘ben değerliyim’ ya da ‘değersizim’ duygusuna götürür. Değerli olma gereksinimi aile içinde yerine getirilmezse, kişi her türlü davranışla bu duyguyu elde etmeye çalışır.
- Güven ortamı: Aile içinde kişilerin emniyette olduğu, dışarıdaki tehlikeli olayların aile içine giremeyeceği duygusu, bu gereksinimin temel nedenidir. Güven ortamı yaratılmazsa, aile üyeleri daha güven duydukları başka ortamlara yönelirler.
- Yakınlık ve dayanışma duygusu: Aile içinde karşılıklı güven duygusu ve dayanışma varsa, aile dışında bireyin karşılaştığı stres getirici olumsuz olaylar yıkıcı etkisini pek göstermez. Güven duygusunun baskın olduğu aile, dış dünyanın yaratmış olduğu üzüntü ve kaygılardan kurtaracak bir sığınak, bir ortam oluşturur. Dayanışma ve güvenin baskın olduğu ailelerden gelen kişiler, bu dayanışma ve güveni diğer insanlarla olan ilişkilerinde de gösterirler.
- Sorumluluk duygusu: Aile sistemi içinde temel birim olan anne ve baba, davranış ve sözleriyle sorumluluk duygusunu ifade ederler. Çocuklar kendi

yaşları oranında sorumluluk yüklenmeli, bu sorumlulukla aile içindeki davranışını biçimlendirmelidir.

- Zorluklarla mücadele ederek onların üstesinden gelmeyi öğrenme: Çocuğa her şey hazır verilmemelidir. Karşılaştığı her zorlukta çocuğa yardım eden anne baba, sürekli başkalarından yardım bekleyen, kendi beceri ve yeteneklerine güvenmeyen kişiler yetiştirir.
- Mutluluk ve kendini gerçekleştirme ortamı: Mutlu aile ortamında yetişen insanlar başlarına gelen olayların çoğunda mutlu olunacak bir yön bulurlar. Mutsuzluk içinde büyüyen insanları mutlu edecek olayların sayısı ise yok denecek kadar azdır.
- Sağlıklı manevi yaşamın temellerini oluşturma ortamı

Bu gereksinimleri karşılanan çocuklar sağlıklı, karşılanamayanlar sağlıksız büyürler (Ökte, 2001:17-18).

Birey yaşamında ilk bilgilerini ve algılarını anne ve babasından alır. İnsanın tüm davranışları çocukluğunda geçirilen yaşantıların bir ürünüdür. Bireyin yetiştiği aile ortamı ve aile fertleri ile olan ilişkileri kişiliğinin oluşmasında oldukça önemli bir rol oynar. Anne-babanın sahip olduğu davranış kalıpları, zamanla bilerek ve ya bilmeyerek çocukların davranışlarını şekillendirir (Çiftçi, 1991: 19-21). Aile çocuğun kendisini algılamasında, kendisi ile ilgili düşüncelerinin oluşumunda çok önemli bir etkidir. Bu konu ile ilgili yapılan pek çok çalışma, ailenin sunduğu güvenilir, sevgi dolu ortamdan yoksun büyümüş çocukların kendisi ile ilgili düşüncelerinin ve öz saygılarının ciddi şekilde zarar gördüğünü belirtmektedir (Bowlby, 1980).

Aile, çocuğun ruhsal ve bedensel açıdan olumlu gelişmeler göstermesini sağlayan temel bir kuruluştur. Çocuğun kendine olan güveni, anne-babasına olan güveninden kaynaklanır ve gelişir. Anne ve babanın çocuğa verdiği temel güven duygusu ve ona güvendiklerini hissettirmeleri çocuğun öz kavram gelişiminin temelini oluşturur (Gençtan, 1993). Dengeli, duygusal ve toplumsal etkileşimin güçlü olduğu aile ortamında yeterli güven, sevgi ve sevecenlik içinde büyüyen çocuklar, gelişimleri için gerekli deneyimleri elde edebilirler. Bu tür aile ortamlarında aile üyelerinin kendine düşen sorumlulukların bilincinde olması ve çocuğa bağımsızlık yolunda yeterli olanakları hazırlaması, onun sağlam bir kişilik yapısına sahip

olmasını sağlar (Yazuzer, 1994:137). Dolayısı ile hoşgörülü olan, açık ve empatik iletişim tarzını benimsemiş, mutlu ve huzurlu bir aile ortamı sağlayan anne-babaların çocuklarının sosyalleşmesine yardımcı olacağı düşünülmektedir (Mavili ve Aktaş, 1998:290).

Cüceloğlu'na (1997) göre sağlıklı aile ortamında aile üyeleri arasındaki ilişki rahat ve akılcıdır. Olumlu bir duygusal ton vardır. Aile topluma ilişkisini dengelemiştir. Böyle bir aileden olgun insan yetişir. Olgun insan ise şu özelliklere sahiptir: İyi belirlenmiş benlik sınırları vardır, kendini değerli bulur, yaşamının değişik yönleri arasında denge kurar, duygularını tanır ve ifade eder.

Anne-baba ve çocuk birbirilerini karşılıklı ve iki yönlü bir şekilde etkiler. Buna karşın araştırmaların çoğu tek yönlü kurama dayandırılmaktadır. Halbuki davranış, tutum ve kişilik özelliklerinden oluşan anne-baba özellikleri ile fiziki görünüş, sağlık, cinsiyet, canlılık, hareket düzeyi gibi öğeleri kapsayan çocuğun özellikleri ile etkileşim halindedir. Her iki özellikler grubu, tek yönlü değil, çift yönlü olarak birbirinden etkilenir (Ayaz, 1996:8).

Ailevi ilişkiler arasında en önemlisi, ailenin temelini oluşturan karı-koca ilişkisidir. Bu ilişki ne kadar sağlıklı ise ailenin temeli de o kadar sağlamdır. Sağlam temeller üzerine kurulmuş bir ailede algılama, düşüncelerini ve duygularını ifade edebilme, neyi istediğini ya da istemediğini belirtme ve kendini istediği yönde geliştirme özgürlüğü vardır. Aile içindeki iletişim bu özgürlükleri canlı tutar ya da sürekli baltalar (Gençtan, 1993). Uyumlu ve mutlu bir evlilik yapmış olan çiftler çocuklarına karşı kabul edici ve sevecen bir tutum içindedirler. Çocukları ile iyi ilişki ve diyalog içine girebilirler. Buna karşı mutsuz bir evlilik yapan çiftler, böyle bir ilişki kurmada güçlük çekerler. Anne-baba arasındaki olumsuzluklar çocuklara da yansır, onlara karşı ya ilgisiz ya da baskıcı, reddedici ya da koruyucu bir tutum içine girerler (Dönmezer, 1999:71). Anne-baba arasında uyumlu ilişkinin olmayışı, çocuğun ileriki yaşamında uyum güçlüğü çekmesine neden olur. Eşler arasında kurulan dengeli ve sağlıklı ilişkiler çocuğun kişilik özellikleri ve davranışlarını olumlu yönde etkiler (Semiz, 1998:304).

Çocuğun anne-babayı algılayışı, diğer insanları algılayışına da temel oluşturabilmektedir. Çocuk edilgen değil, çevresiyle sürekli etkileşen, durmadan

değişen canlı bir varlıktır. Anne-babanın tutumuna göre çocuk ya topluma uyum sürecinde karşılaştığı güçlüklerin üstesinden gelir ya da kalıcı sorunlar ortaya çıkar. Uyumlu ilişkiler içinde güvenli bir aile ortamında sevgi ve anlayışla büyüyen çocuk olgunlaşır, kişilik kazanır, güven duygusu pekişir ve desteklendikçe öz saygısı artar. Anlayış gördükçe hoşgörülü olmayı, sorumluluk aldıkça bağımsız davranmayı öğrenir. Anne-baba ilişkilerini örnek alarak cinsel kimliğini kazanır, paylaşmayı öğrenir, eş ve anne-baba olma sanatına hazırlanır (Çıkrıkçı, 1999:35; Yörükoğlu, 2000:84-85; Poyraz, 2007:23). Çocuğun özdeşim modeli olduklarından anne-babanın sadece varlığı değil, sağlıklı ilişki kurmaları da önemlidir. Özellikle okul öncesi dönem çocuğu sosyalleşme sürecinde ayrıntılı şekilde kopya edebileceği bir modele ihtiyaç duymaktadır (Ersoy, 1997:129).

Çocuk özellikle okul öncesi dönemde anne babanın oldukça etkisi altındadır. Onların olumlu ve olumsuz yanlarını özdeşim yolu ile içine sindirir. Anne ve babanın kendisi ve kardeşleri ile olan ilişkilerini sürekli gözler ve değerlendirir, sonuçlar çıkarır ve tepki gösterir. Bu nedenle aile içindeki ilişkilerin temelini anne ve babanın birbirlerine karşı olan tutumları oluşturur (Semiz, 1998:302). Annenin dengeli ve kararlı tutumu, temel güven duygusunun oluşumunda büyük önem taşır. Bu da bebeklik dönemindeki beslenme, uyku ve temizlik ihtiyaçlarının belirli bir düzen içerisinde karşılanmasıyla ilgilidir. Anne-çocuk arasında ilk 18 ay içerisinde kurulan duygusal ilişki, çocuktaki gelişmenin temelini oluşturur. Annenin çocuğa göstereceği sevgi ve ilgi güven duygusunun oluşmasının kaynağıdır (Elmacioğlu, 1998; akt. Poyraz, 2007: 27).

Bireyler arası sınırları iyi tanımlamış ve iletişimin fazla olduğu ailelerde yetişen çocukların sorunlarını daha rahat çözdüğü, okul başarılarının daha yüksek olduğu, mutsuz ve çekişmeli ailelerde ise içe dönük ve bağımlı kişilik geliştirdikleri, ruh sağlıklarının bozulduğu görülmektedir (Erol, 1992; akt. Çakıcı, 2006:31).

Farklı toplumlardaki anne-baba-çocuk ilişkisinin karşılaştırılması ile toplanan bilgilere göre aile içi uyum, aile desteği, olumlu ilişkiler, besleyici, sıcak, yakın, kabul eden, ilgili, demokratik, ancak denetimli anne-baba tutumu ile özsaygı, olumlu benlik algısı, kendine güven, iyimserlik, mutluluk, sosyal yetkinlik, kendini kolay ifade edebilme, girişkenlik, arkadaşlarla etkileşim, olumlu psikolojik belirtiler gibi

kişilik özellikleri arasında olumlu ilişki bulunmuştur (Bell, Averey, Jenkins, Feld ve Schoenrock 1985; Hortaçsu ve ark. 1991, Kenny ve Donaldson 1991; Mount ve ark.1991; akt. Karadayı, 1994; Ayaz; 1996).

Kısaca ifade edilirse, bireyin kişiliğinin temelleri aile içinde atılır. Eğer çocuk ailesinden destek, koruma, ilgi, şefkat görürse ve ailesi ile yaşadığı deneyimler olumlu ise pozitif bir ego geliştirir ve kendisi ile ilgili duyguları olumlu olur. Ancak çocuk böyle bir aile ortamından yoksun büyürse kendisinin sevilmediğini, istenmediğini düşünür, kendisi ile ilgili düşünceleri ise olumsuz olur (Bowlby, 1980).

2.4.İlgili Araştırmalar

Örgün (2000), 420 sekizinci sınıf öğrencisinin anne-baba tutumları ile benlik saygısı ve atılganlık düzeyi ilişkisini araştırmıştır. Farklı anne-baba tutum algısına sahip çocukların benlik saygısı düzeyleri arasında anlamlı fark olduğunu; eşitlikçi demokratik tutum algılayan çocukların baskıcı otoriter ve aşırı koruyucu tutum algılayanlardan daha yüksek benlik saygısına sahip olduklarını saptamıştır. Cinsiyet, anne-babanın öğrenim durumu ve okul öncesi eğitim kurumuna gitmiş olma değişkenlerine göre çocukların benlik saygısı düzeyleri arasında anlamlı fark bulunamamıştır.

Bal (2006), 300 ilköğretim beşinci sınıf öğrencisinin benlik algısı ile atılganlık düzeyi arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Öğrencilerin benlik algısı ile atılganlık düzeyi arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmuş, ayrıca sosyo-ekonomik düzeyin benlik algısını etkilediği belirlenmiştir.

Turaşlı (2006), 6 yaş çocuklarının benlik algısı, ilköğretime hazırlık becerileri ve sosyal-duygusal uyum düzeylerinin gelişiminde Benlik Algısını Destekleyen Sosyal Duygusal Hazırlık Programı'nın etkisini incelemiştir. Ayrıca çocukların ve annelerinin çeşitli demografik özellikleri ile benlik algısı arasındaki ilişkilere de bakılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, çocuklara uygulanan Demoulin Benlik Algısı Testi Toplam ve Öz Yeterlilik/Öz Saygı alt ölçekleri ön/son test puanları arasında yaş, cinsiyet, anne öğrenim durumu, baba öğrenim durumu, anne çalışma durumu ve kardeş değişkenleri bakımından istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunamamıştır. Benlik algısı toplam ve öz yeterlilik/öz saygı alt ölçekleri ön/son test puanları arasında 2 ve daha fazla yıldır okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden çocukların lehine anlamlı bir farklılık bulunmuştur

Önder (1997), okul öncesi çocuklarında benlik algısına yaş, cinsiyet, prematüre doğma ve okul öncesi eğitim kurumuna devam etme süresinin etkilerini incelemiştir. Elde edilen bulgulara göre benlik algısının bu değişkenlerle ilişkili olduğu belirlenmiştir. Prematüre doğan çocukların normal doğanlardan daha düşük benlik algısına sahip olduğu; daha uzun süre bir okul öncesi eğitim kurumuna gidenlerin benlik algılarının daha kısa süre gidenlerden yüksek olduğu saptanmıştır.

Gabay (1996), ‘Çocukların Benlik Sisteminin İncelenmesi’ isimli çalışmasında 8-12 yaş çocuklarının benlik sistemleri hakkında kapsamlı bilgi elde etmeyi amaçlamıştır. Araştırma sonucunda hem çocukların benliğin farklı boyutlarında iyi olmaya verdikleri önem ile o boyutlardaki yeterlik algılarının hem de çocuğun başkaları tarafından kendisine ne kadar değer verildiğine ilişkin algılarının (sosyal destek) bütünsel (global) benlik değerleriyle (yaşla güçlenen) ilişkili olduğu, ancak bu iki değişkenin benlik değerine ortak etkilerinin olmadığı bulunmuştur. Çocukların en çok uygun davranma ve akademik yeterlik alanlarında kendilerini yeterli algıladıkları; en çok uygun davranma, en az fiziksel görünüş alanlarına önem verdikleri; bütünsel benlik değeri ile en çok fiziksel görünüş boyutunun ilişkide olduğu saptanmıştır. Ayrıca erkeklerin atletik yeterlik, kızların ise uygun davranma alanlarında kendilerini daha yeterli algıladıkları görülmüştür. Elde edilen diğer bir sonuç ise düşük benlik değerine sahip çocukların benlik boyutlarında algıladıkları yeterlikleriyle o boyutlara verdikleri önem arasındaki farkın fazla, yüksek benlik grubundaki çocuklarda ise bu farkın az olduğudur.

Öztürk (2006), anne-babası boşanmış 9-13 yaşlarındaki çocuklar ile aynı yaş grubunda anne-babası boşanmamış çocukların benlik saygısı ile kaygı düzeyi arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırma sonuçlarına göre anne-babası boşanmış çocuklar ile anne-babası boşanmamış çocukların benlik saygısı arasında anlamlı fark bulunmuştur.

Albukrek (2002), babanın çocuğa karşı tutumu ile çocuğun benlik kavramı arasındaki ilişkiyi çocuk, anne ve baba algısına göre değerlendirdiği araştırmasında 3. ve 4. sınıfta öğrenim görmekte olan 199 öğrenci ve ailesi ile çalışmıştır. Elde edilen sonuçlara göre babanın çocuğa karşı davranışları olumsuz algılandıkça çocuğun benlik kavramı da olumsuz etkilenmektedir.

Baran’ın (2005), ‘Dört-Beş Yaş Çocuklarının Sosyal Davranışlarının ve Aile Ortamlarının İncelenmesi’ konulu araştırmasının sonuçlarına göre çocuğun yaşı, anaokuluna devam süresi, annenin çalışma durumu işbirliği ve sosyal ilişkiler puanlarında; annenin çalışma durumu ise aile ortamının birlik-beraberlik puanlarında anlamlı fark yaratmaktadır.

Raschle ve Raschle (1979), aile yapısı ile çocuğun algıladığı aile içi çelişkilerin çocuğun benlik kavramıyla olan ilişkisini incelemişlerdir. Örneklem grubu boşanmış aileler, tek ebeveynli aileler ve yeniden evlenmiş ailelerden oluşmuştur. Araştırmadan elde edilen sonuçlar göre; çocuğun içinde bulunduğu aile yapısı çocuğun benlik algısını doğrudan etkilememektedir, ancak aileleriyle ilişkilerinde daha fazla çelişki yaşayan çocukların benlik algısı değerinin düştüğü görülmüştür (Raschle ve Raschle, 1979:368-373).

Kanigsberg ve Levant tarafından yapılan araştırmada kişilik gelişimi ve iletişim özellikleri hakkında iki farklı eğitim programından birine katılan ailelerin aile tutumlarının değişmesiyle çocukların benlik kavramındaki değişmelerin belirlenmesi amaçlanmıştır. Çocuğun içinde bulunduğu aile yaşantısıyla kendilik kavramının gelişmesi arasındaki ilişkinin incelendiği araştırmada evde kabulü içeren anne-çocuk ilişkisinin olmasının, evde çocuğa konulan kuralların nedenleri ve sonuçlarının açıkça belirtilmesinin çocukların kendilik kavramlarını olumlu etkilediği görülmüştür. Son test sonuçlarına bakıldığında iletişim grubundaki ailelerin çocuk ve aile arasındaki iletişimin karşılıklı anlaşılmasında daha büyük bir anlayış gösterdikleri saptanmıştır. Eğitim programına katılan ailelerin çocukları benlik kavramı gelişiminde pozitif değişimler göstermişlerdir (Kanigsberg&Levant, 1988:155-160).

Özgen (1999), yaptığı çalışmada kız ve erkek lise öğrencilerinin kimlik duyguları ve aile arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırma sonuçlarına göre ergenlerin aile işlevlerine ilişkin algı ve kimlik duygu düzeyleri arasında anlamlı ilişki olduğu; kız ve erkek ergenler arasında yalnızca aile içinde rol dağılımına ilişkin algılarda fark bulunduğu ortaya konmuştur.

Alvarez (1985) yaptığı çalışmada çocukların olumlu benlik algıları ile annelerinin işleriyle ilgili yüksek motivasyonları, mesleki tatminleri ve öğrenim düzeyleri arasında ilişki tespit etmiştir. Ayrıca çalışan annelerin çalışmayan annelere göre çocuklarını daha olumlu algıladıkları görülmüştür.

Argun (2005) tarafından yapılan araştırmada anne-baba ve öğretmenlerin öğrenilmiş güçlüğü ile okul öncesi çocukların duygusal-davranışsal güçlüğü ve kendilik algısı arasındaki ilişki incelenmiştir. Çocukların duygusal-davranışsal

güçlüğü ve kendilik algısı ile anne, baba ve öğretmenlerinin öğrenilmiş güçlüğü arasında istatistiksel açıdan anlamlı fark bulunmuştur. Annenin öğrenim düzeyi ile çocukların Kendilik Algısı alt ölçeklerinden ‘bilişsel yeterlik’ ve ‘anne kabulü’ arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu saptanmıştır. Aynı araştırmada babaların öğrenim durumuna göre çocukların kendilik algısı düzeyleri incelenmiş ve kendilik algısı alt ölçeklerinden ‘akran kabulü’ ile babaların öğrenim durumu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığın olduğu belirlenmiştir. Bunların yanı sıra çocukların duygusal-davranışsal güçlüğü ve kendilik algısı ile babaların yaşı, çocuklarla kurdukları iletişim biçimi, çocukların güçlü yönlerini ortaya çıkarma çabaları, çocukların duygusal gelişimlerini olumlu değerlendirmeleri, çocukların özelliklerinden memnuniyet dereceleri, çocukların arkadaşlık ilişkilerini olumlu değerlendirmeleri ve annelerin çocuk yetiştirme tutumları arasında anlamlı fark olduğu bulunmuştur.

Bhatnagar ve Sharma (1992) tarafından yapılan araştırmada annenin öğrenim düzeyi ile çocuğun sosyal uyumu ve kendilik algısı arasında anlamlı ilişki bulunmuştur (akt. Çaplı, 1993; Argun, 2005).

Akduman, Çolak ve Cantürk (2007) yaptıkları araştırmada 7-15 yaş çocuklarının kendilik algısı ve saldırganlık eğilimi düzeyleri arasında ilişki olup olmadığını incelemişlerdir. Araştırma sonucunda çocukların yaş, cinsiyet ve anne-baba öğrenim düzeylerinin kendilik algısı düzeyinde; kardeş sayısı ve sosyo-ekonomik düzeyin hem kendilik algısı hem de saldırganlık eğilimi düzeyinde anlamlı farka yol açtığı; kendilik algısı ve saldırganlık eğilimi arasında negatif yönde bir korelasyon olduğu belirlenmiştir.

Çetinkaya ve arkadaşları (2006) tarafından yapılan çalışmada Sivas il merkezinde sosyo-ekonomik düzeyi farklı üç ilköğretim okulu öğrencilerinin benlik saygısı düzeylerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Çalışmaya 5-8. sınıflarda okuyan toplam 521 öğrenci dahil edilmiştir. Çalışmada sosyo-ekonomik durumu düşük olan okulda bulunan öğrencilerin benlik saygısı düzeyi iyi ve orta olan okullarda bulunan öğrencilere göre anlamlı derecede düşük bulunmuştur ($p<0.05$). Öğrencilerin yaşı, sınıfı, baba mesleği, baba öğrenim durumu, kardeş sayısı değişkenleri ile benlik saygısı arasında da anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($p<0.05$).

İlkin'in yaptığı araştırmada ilkokula giden çocukların kendilik algıları ve algıladıkları sosyal destek; ayrıca genel kendilik değeri ile çeşitli alanlara ilişkin başarı algısı ve sosyal destek arasındaki ilişki incelenmiştir. Hem Kendilik Algısı Profili alt ölçeklerinden elde edilen puanların hem de Sosyal Destek alt ölçeğinden elde edilen puanların cinsiyet, sosyo-ekonomik düzey ve yaş değişkenlerine göre farklılaştığı belirlenmiştir. Ayrıca Kendilik Algısı Profiline Genel Kendilik Değeri alt ölçeği ile profilin diğer alt ölçekleri ve Sosyal Destek Ölçeğinin alt ölçekleri arasında pozitif yönde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur (akt. Argun, 2005).

Baran (1989), 10 yaşındaki çocukların davranış bozuklukları ile benlik kavramının gelişimi arasında ilişki olup olmadığını ve bu ilişkinin sosyo-ekonomik düzey, cinsiyet, annenin-babanın öğrenim durumu, kardeş sayısı ve doğum sırası değişkenlerinden etkilenip etkilenmediğini belirlemek amacıyla bir araştırma gerçekleştirmiştir. Araştırma sonuçlarına göre üst sosyo-ekonomik düzeyde bu ilişki önemli bulunmazken, orta ve düşük sosyo-ekonomik düzeyde önemli çıkmıştır. Annenin öğrenim düzeyinin düşük olduğu durumlarda bu ilişki önemli bulunurken, babaların öğrenim düzeyinin bu ilişkide farklılık yaratmadığı saptanmıştır. Hiç bir kardeşi olmayan çocuklarda ilişkinin önemli olmadığı, ailenin ilk ve son çocuklarında ise önemli olduğu görülmüştür.

Kağıtçıbaşı ve diğerleri (2001), düşük sosyo-ekonomik düzeydeki anneler ve çocuklarında erken müdahalenin etkilerini araştırdıkları araştırmalarında 3-5 yaş arası 280 çocuk ve annesine iki ayrı çalışma uygulamışlardır. Birinci çalışmada dört yıl süreyle annelere 'anne-çocuk merkezli bir eğitim programı' uygulanmış, ikinci çalışmada ise projeden sonra on dokuz ay süreyle takip edilmişlerdir. Verilerin yıl sonu not ortalaması, Anne-Çocuk İlişkileri Ölçeği ve Goodenough Bir Adam Çiz Testi ile toplandığı araştırmanın sonucunda eğitilmiş anne-babaların daha uyumlu, anlayışlı ve işbirlikçi, daha pozitif aile atmosferine sahip, genel aile ilişkileri ve yakınlıklarının daha yüksek olduğu bulunmuştur.

Çakıcı (2006), 6 yaşında çocuğu olan alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki ailelerin aile işlevlerini, anne-çocuk ilişkilerini ve aile işlevlerinin anne-çocuk ilişkilerine etkilerini incelemiştir. Elde edilen sonuçlara bakıldığında sosyo-

ekonomik düzey grupları arasında aile işlevleri ve anne-çocuk ilişkileri açısından anlamlı farklılıkların olduğu bulunmuştur. Aile Değerlendirme Ölçeğinin iletişim, roller, duygusal tepki verebilme, davranış kontrolü ve genel fonksiyonlar boyutları açısından üst sosyo-ekonomik düzeydeki ailelerin; problem çözme ve gereken ilgiyi gösterme boyutları açısından ise alt sosyo-ekonomik düzeydeki ailelerin daha sağlıklı işlevleri gösterdikleri belirlenmiştir. Aile işlevleri ile annelerin yaşı, hane halkı büyüklüğü, ev tipi, çocuk sayısı, çocukların cinsiyeti, anne-babanın evlenme yaşı ve evlilik süresi değişkenlerine göre anlamlı farklar bulunmazken; babaların yaşı, anne-babaların öğrenim durumu ve evlenme biçimlerine göre anlamlı farkların olduğu saptanmıştır.

Nazlı (1997), ailenin demografik özelliklerinin, madde bağımlılığı, ruh hastalığı ve şiddet gibi değişkenlerin aile işlevlerine etkisini incelediği araştırmasında 520 aile üyesine Aile Değerlendirme Ölçeği ve Aile Bilgi formu uygulamış; babanın öğrenim düzeyi arttıkça aile işlevlerinin daha sağlıklı olduğunu bulmuştur (akt. Çakıcı, 2006).

Mete (2005) tarafından yapılan çalışmada lise son sınıf öğrencilerinin empati becerileri ile aile işlevleri arasındaki ilişki çeşitli değişkenler açısından araştırılmıştır. Örneklem grubunun aile işlevleri anne-babası birlikte olanlarda davranış kontrolü boyutunda; gelir düzeyi yüksek ve orta olanlarda roller, duygusal tepki verebilme ve genel işlevler boyutlarında daha sağlıklı bulunmuştur.

Topçugil (2002) çocukların gelişimleri üzerinde aile işlevlerinin etkilerini araştırmıştır. Annelerin aile işlevleri davranış kontrolü boyutundan aldıkları puanlar ile çocukların algılama, kavram gelişimi ve sosyal-duygusal gelişim puanları arasında beklenen yönde anlamlı ilişki saptanmıştır. Babaların aile işlevleri genel fonksiyon boyutundan aldıkları puanlar ile çocukların küçük kas gelişimi arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Anne-babaların herhangi bir aile işlevselliği puanı ile çocukların büyük kas gelişimi, dil gelişimi ve öz bakım puanları arasında ilişki belirlenmemiştir.

Akıncı (2007), engelli çocuğa sahip olan ve olmayan babaların aile işlevlerini algılamaları ile sosyal uyum düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla bir araştırma gerçekleştirmiştir. Araştırma sonucunda Aile Değerlendirme Ölçeğinin

bazı alt boyutlarından alınan puanların öğrenim durumu, sosyal güvence, çocuk sayısı, cinsiyet, çocuğun yaşı ve çocuğuna yeterli zaman ayırabilme değişkenlerine göre farklılaştığı bulunmuştur.

Sarıhan (2007), engelli çocuğa sahip olan ve olmayan annelerin aile işlevlerini algılamaları ile yalnızlık düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırma sonucunda engelli çocuğa sahip olan ve olmayan annelerin Aile Değerlendirme Ölçeğinin alt boyutlarından aldıkları ortalamalar ile öğrenim durumu, çocuk sayısı, sosyal güvence, çocuğuna yeterli zaman ayırma değişkenleri arasında anlamlı farklılık bulunmuştur. Annelerin öğrenim durumu ile Aile Değerlendirme Ölçeğinin iletişim, duygusal tepki verebilme, gereken ilgiyi gösterme ve davranış kontrolü alt boyutları arasındaki farklılık öğrenim düzeyi yüksek annelerin lehine istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur.

Chapman ve Mullis (2002), yaptıkları araştırmada, özsaygı ve cinsiyet arasında bir farklılık olup olmadığını araştırmışlardır. Araştırmaya ortaokul ve lisede okuyan toplam 361 öğrenci katılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre özsaygı düzeylerinin cinsiyete göre farklılık göstermediği belirlenmiştir (akt. Çetin, 2008).

Bishop ve Ingersoll, 8-12 yaş arasındaki çocukların aile yapısı ile aile içindeki uyumsuzluğun çocukların benlik kavramlarıyla olan ilişkisini incelemişlerdir. Kızgınlığın ve saldırganlığın düşük olduğu ailelerde yetişen çocukların benlik kavramlarının, kızgınlığın fazla olduğu ailelerde yetişenlere göre daha yüksek olduğu bulunmuştur. Boşanmış aileden gelen çocuklar mutluluk boyutundan daha yüksek puan almışlardır. Ailesel uyumsuzluğun düşük seviyede ve ailedeki bağlılık ve sevginin yüksek seviyede olduğu ailelerden gelen çocukların daha yüksek pozitif benlik kavramı geliştirdikleri ortaya çıkmıştır. (Bishop ve Ingersoll, 1989:26-35).

Cruse, Foss, Colbert (1981) tarafından gerçekleştirilen çalışmanın amacı aile-çocuk etkileşimine bağlı olarak çocukların benlik kavramı gelişimlerini ortaya koymaktır. Anne-baba tutumlarının cinsiyete göre farklılaştığı, babaların erkek çocuklara karşı yumuşak bir tavır gösterirken kız çocuklarına karşı daha anlayışsız bir tutum gösterdikleri belirlenmiştir. Kızlar ve erkeklerin benlik algısı çizgileri; annelik boyutu, ayrımın kabulü, muhalif otorite ve bağdaşmaz disiplin, babanın suçu kontrol etme boyutu ve bağdaşmaz disiplin değişkenleri ile doğrudan bağlantılı

bulunmuştur. Kızların benlik algısı çizgileri annenin izinsiz olarak araya girmesi, erkelerinki ise ayırımın kabulü ve muhalif otoritenin varlığıyla doğrudan bağlantılı bulunmuştur. Bağdaşmaz disiplinin sonuçları çocukların benlik algıları üzerindeki ebeveyne ait kontrol mekanizmasının olası etkilerini göstermektedir.

Erikçi (2005) tarafından 9-15 yaş çocuklarıyla gerçekleştirilen araştırmada anne-baba yoksunluğu ile benlik kavramı arasındaki ilişkiyi saptamak, çocukların benlik saygısının nasıl etkilendiğini bulmak amaçlanmıştır. Araştırma sonuçlarına bakıldığında en düşük benlik saygısına hem annesi hem de babası ölmüş çocukların sahip olduğu görülmüştür. Anne-babanın boşanmış olduğu grupta ise en yüksek benlik saygısı gözlenmiştir. Anne-baba yoksunluğu içinde bulunan kız çocuklarının benlik saygısının erkeklerden daha yüksek olduğu bulunmuştur.

Çetin (2008), ilköğretim dördüncü sınıf öğrencilerinin empatik beceri düzeylerinin anne-baba tutumları ve özsaygı ile ilişkisini araştırmıştır. Araştırma sonuçlarına göre genel öz saygı ve akademik özsaygı boyutlarında kızlar; ev ve aile özsaygı boyutunda erkekler daha yüksek öz saygıya sahiptir. Aynı araştırmada özsaygı puanlarının anne-babanın öğrenim durumu, algılanan gelir düzeyi ve doğum sırası değişkenlerine göre anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir.

Şeremet (2006) yaptığı araştırmada okul öncesi dönemi çocuklarının (5-6 yaş) kendilik algılarını çeşitli değişkenler açısından incelemiştir. 720 okul öncesi çocuğunun katıldığı araştırmada, erkek çocukların kız çocuklarına göre bedensel yeterliliklerini daha olumlu algıladıkları ve anneleri tarafından kabul edilme algılarının daha yüksek olduğu saptanmıştır. Okul öncesi çocukların kendilik algıları ile doğum sırası arasında anlamlı farklılık bulunamamıştır. Annenin öğrenim düzeyi yükseldikçe çocukların bilişsel yeterlilik, arkadaşlarca kabul edilme, anne tarafından kabul edilme alt ölçekleri ile kendilik algısı ölçeğinin toplam puanlarının yükseldiği belirlenmiştir. Lise mezunu olan annelerin çocuklarının okuryazar ve ilkokul mezunu annelere oranla, kendilerini daha olumlu olarak algıladıkları saptanmıştır. Yine aynı araştırmada babaların öğrenim düzeyi yükseldikçe çocukların kendilik algılarının yükseldiği de bulunmuştur. Babası üniversite mezunu olan çocukların anne tarafından kabul edilme, arkadaşlarca kabul edilme alt ölçeklerinden aldıkları puanlar babası okuryazar ve ilkokul mezunu olan çocuklara oranla daha yüksektir.

Dickstein ve Posner tarafından gerçekleştirilen araştırmada aile-ocuk ilişkileri ve bunun çocuğun öz saygısına etkileri incelenmiştir. Örneklem grubu 8 ve 11 yaşlarındaki 42 çocuktan oluşmuştur. Araştırma sonuçları, çocukların öz saygı düzeylerinin aile-ocuk ilişkisinin yakınlığıyla birebir bağlantılı olduğu hipotezini doğrulamıştır. Araştırmada cinsiyet değişkenine göre yapılan analizler anlamlı farklılıklar ortaya koymuştur. Erkek ocuklarda öz benlik ile aile ocuk ilişkisi arasında güçlü bir ilişki olduğu; erkek çocukların öz saygı gelişiminin anneden ziyade babayla olan yakınlıkla bağlantılı olduğu görülmüştür. Kız ocukların öz saygı gelişimi ise babadan ziyade anneye olan yakınlıkla birebir bağlantılıdır (Dickstein& Posner, 1978).

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu bölümde araştırma modeli, evren ve örneklem, veri toplama araçları ve verilerin analizinde uygulanan istatistiksel tekniklere ilişkin açıklamalar yer almaktadır.

3.1.Araştırma Modeli

Araştırma, ‘tarama’ modelinin ‘ilişkisel tarama’ türünde gerçekleştirilmiştir. Tarama modelinde var olan bir durum betimlenir ve buna bağlı olarak değişkenlerin birbirleriyle ne düzeyde ilişkili olduğu incelenir (Karasar, 1999:81-82).

3.2.Evren ve Örneklem

3.2.1.Evren

Araştırmanın evrenini İstanbul’un Küçükçekmece ilçesinde bulunan, MEB’na bağlı resmi bağımsız anaokulu ve anasınıflarında eğitim gören 6 yaş çocukları ve bu çocukların anne-babaları oluşturmaktadır.

3.2.2.Örneklem

Araştırmanın örneklemini, evrende yer alan okullar arasından basit tesadüfi örnekleme yoluyla seçilen üç bağımsız anaokulu (Menekşe Bağımsız Anaokulu, Nene Hatun Bağımsız Anaokulu, Yasemin Bağımsız Anaokulu) ile bir anasınıfında (TOKİ İlköğretim Okulu) eğitim gören 100 tane 6 yaş çocuğu ile bu çocukların ebeveynlerinden (100 anne ve 100 baba) oluşmaktadır. Her bir okuldan örnekleme alınan çocuk sayısının birbirine yakın olmasına dikkat edilmiştir.

3.3.Verİ Toplama Araçları

Araştırmada 6 yaş çocuklarının benlik algısı düzeylerine ilişkin veriler Demoulin Çocuklar İçin Benlik Algısı Ölçeği (DSCDS), aile işlevlerine ilişkin veriler Aile Değerlendirme Ölçeği (ADÖ), demografik bilgiler ise Aile Bilgi Formu kullanılarak elde edilmiştir.

3.3.1.Aile Bilgi Formu

Örnekleme oluşturan çocukların ve anne-babalarının demografik özelliklerine ait bilgileri elde etmek amacıyla araştırmacı tarafından hazırlanmıştır. Formda çocuğun cinsiyeti, anne-babanın yaşı, öğrenim durumu, ailedeki çocuk sayısı, çocuğun doğum sırası, okul öncesi eğitim alma süresi gibi bilgileri elde etmeye yönelik 19 soru yer almaktadır.

3.3.2.Aile Değerlendirme Ölçeği (ADÖ)

Araştırmanın değişkenlerinden biri olan aile işlevlerinin boyutlarını tespit etmek amacıyla anne ve babalara Aile Değerlendirme Ölçeği uygulanmıştır.

Bu ölçek, Amerika Birleşik Devletleri'nde Brown Üniversitesi ile Buttler Hastanesi tarafından uygulanan 'Aile Araştırma Programı' çerçevesinde geliştirilmiş ve ailelerin işlevlerini hangi konularda yerine getirip getirmediğini ortaya çıkarmak amacıyla kullanılmıştır. Bu ölçek, ailenin yapısal ve örgütsel özelliğini ve aile üyeleri arasındaki etkileşimi, 'sağlıklı' ve 'sağlıksız' olarak ayırt edebilecek şekilde tanımlanmıştır (Bulut, 1990:6).

ADÖ, yedi alt ölçek ve 60 maddeden oluşmaktadır. Bu maddelerin bir kısmı sağlıklı, bir kısmı ise sağlıksız işlevleri göstermektedir. Altı alt ölçeğin her biri aile işlevlerindeki sorun alanlarını tek tek ele almakta, yedinci alt ölçek ise ailenin sağlıklı olup olmadığını genel olarak değerlendirmektedir (Bulut, 1990:6).

Ölçeği oluşturan yedi alt ölçek şunlardır:

Problem Çözme (Problem Solving): Problem çözme, ailenin etkili bir şekilde maddi ve manevi sorunlarını çözebilme becerisi olarak açıklanmaktadır. Sorunun ortaya çıkışından, çözümlenmesine kadar olan dönemi kapsar. Bu alt ölçek, ölçeğin 2, 12, 24, 38, 50 ve 60. maddelerinden oluşmaktadır.

İletişim (Communication): Bu alt ölçekle ailenin etkili bir iletişim içinde olup olmadığı ölçülmek istenmektedir. Bu nedenle aile üyeleri arasında sözlü iletişimin içeriğinin açık olup olmadığı, kişilerin söylemek istediklerini doğrudan doğruya ifade edip edemedikleri üzerinde durulmaktadır. Bu alt ölçek, ölçeğin 3, 14, 18, 22, 29, 35, 43, 52 ve 59. maddelerinden oluşmaktadır.

Roller (Roles): Roller, ailenin maddi ve manevi ihtiyaçlarını karşılayan davranış kalıplarıdır. McMaster, ailenin kaynakların kullanımı, bakıp büyütmeye, destekleme ve kişisel gelişim sağlama, aile sistemini idare etme gibi konularda davranış kalıbı geliştirip geliştirmediği üzerinde odaklanmaktadır. Bunların yanı sıra roller ile ilgili boyut, görevlerin aile üyelerine belirgin ve eşit olarak dağılımı ile görevlerin aile üyeleri tarafından sorumlu bir şekilde yerine getirilip getirilmemesini de içermektedir. Bu alt ölçek, ölçeğın 4, 8, 10, 15, 23, 30, 34, 40, 45, 53 ve 58. maddelerinden oluşmaktadır.

Duygusal Tepki Verebilme (Affective Responsiveness): Aile üyelerinin her türlü uyaran karşısında en uygun tepkiyi göstermesi anlamına gelir. Bu alt ölçek sevgi, mutluluk, neşe gibi ferahlık ifade eden duyguların yanında kızgınlık, üzüntü, korku gibi durumları da içermektedir. Bir başka deyişle, bu işlevi yerine getirebilen bir ailede aile üyeleri her türlü duygularını ağırlıklı bir şekilde sözle veya hareketlerle ifade edebilirler. Bu alt ölçek, ölçeğın 9, 19, 28, 39, 49 ve 59. maddelerinden oluşmaktadır.

Gereken İlgiyi Gösterme (Affective Involvement): Aile üyelerinin birbirlerine gösterdiğı ilgi, bakım ve sevgiyi içerir. En sağlıklı aileler, birbirleriyle orta derecede ilgilenirler. Az veya çok ilgilenen aileler, bu konuda işlevini yeterince yerine getiremiyorlar demektir. Çok ilgilenme, aile üyelerinin birbirlerine fazla bağımlı olduklarının, az ilgilenme ise birbirlerine az sevgi ve ilgi gösterdiklerinin belirleyicisidir. Bu alt ölçek, ölçeğın 5, 13, 25, 33, 37, 42 ve 54. maddelerinden oluşmaktadır.

Davranış Kontrolü (Behavior Control): Davranış kontrolü, ailenin üyelerinin davranışlarına standart koyma ve disiplin sağlama biçimidir. Bu alt ölçekte psikolojik ve sosyal tehlike karşısındaki davranışlar değerlendirilir, ayrıca kontrolün esnek, katı, serbest ve düzensiz oluşu ele alınır. Bu alt ölçek, ölçeğın 7, 17, 20, 27, 32, 44, 47, 48 ve 55. maddelerinden oluşmaktadır.

Genel Fonksiyonlar (General Functions): Bu boyut, yukarıda ifade edilen altı boyutu kapsayacak şekilde bilgi toplamayı amaçlamaktadır. Bu alt ölçek, ölçeğın 1, 6, 11, 16, 21, 26, 31, 36, 41, 46, 51 ve 56. maddelerinden oluşmaktadır.

ADÖ, 12 yaş üzerindeki tüm aile üyelerine aile işlevlerini değerlendirmek amacıyla uygulanabilmektedir. Her madde için dört cevap seçeneği bulunmaktadır. ‘Aynen katılıyorum’ seçeneği 1 puan, ‘büyük ölçüde katılıyorum’ 2 puan, ‘biraz katılıyorum’ 3 puan, ‘hiç katılmıyorum’ 4 puan olarak belirlenmiştir. Ölçeği oluşturan maddelerde ‘sağlıklılık’ ve ‘sağlıksızlık’ gösteren iki tür ifade bulunmaktadır. Bazı maddelerde ‘aynen katılıyorum’ seçeneği sağlıklı aile işlevlerini gösterirken bazılarında ‘hiç katılmıyorum’ seçeneği sağlıklılık göstergesi olmaktadır. Ölçeğin puanlamasında kolaylık sağlamak amacıyla sağlıksızlık gösteren maddelere verilen puanlar 5’ten çıkarılarak her maddede aynen katılıyorum seçeneğinin en sağlıklı aile işlevini, hiç katılmıyorum seçeneğinin ise en sağlıksız aile işlevini göstermesi sağlanmıştır (Bulut 1990:9).

Bir kişi için her bir alt ölçekten ayrı toplam puan elde edilir. Aile puanları ise bir ailenin 12 yaş üzerinde bulunan ve ölçeği cevaplayan aile üyelerinin her bir alt ölçekten aldıkları puanların ortalaması alınarak bulunur. Ölçek puanları 1.00 (sağlıklı) ile 4.00 (sağlıksız) arasında değişir. Yazarlar, 2.00’nin üzerindeki puan ortalamalarının aile işlevlerinde sağlıksızlığa doğru bir gidişin göstergesi olduğuna dikkat çekerek, teorik olarak 2.00’yi ayırt edici bir sayı olarak kabul etmişlerdir (Miller, Bishop, Epstein & Keitner 1985; akt. Bulut, 1990:10-12).

Ölçeğin Geçerlik ve Güvenilirlik Çalışmaları

Ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik çalışması Epstein ve Bishop tarafından 1983 yılında yapılmıştır. Ölçeğin güvenilirlik çalışması kapsamında her bir alt ölçeğin Cronbach Alfa içtutarlılık katsayıları hesaplanmış ve .72 ile .92 arasında değiştiği bulunmuştur. Bu da, ölçeğin güvenilirliğinin yüksek olduğunu göstermektedir (Bulut, 1990).

Ölçeğin güvenilirlik çalışması kapsamında her bir alt ölçeğin devamlılık katsayıları test-tekrar test yöntemi ile hesaplanmış ve .66 ile .76 arasında değiştiği bulunmuştur.

Ölçeğin yapı geçerliği kapsamında her alt ölçeğin ayırt ediciliği sınanmıştır. Her alt ölçekte normal ailelerin aldıkları puan ortalamaları, hasta ailelerin aldıkları puana ortalamalarından daha düşük (daha sağlıklı) çıkmıştır. İki grubun puanları arasındaki fark, istatistiksel olarak da .001 düzeyinde anlamlı bulunmuştur.

Ölçeğin uyum geçerliliğini saptamak amacıyla 60 yaşlarındaki 178 emekli çift Aile Değerlendirme Ölçeği ile birlikte 'Philadelphia Geriatrik Moral Skalası' ve 'Locke Wallace Evlilik Doyum Skalası' aynı anda uygulanmış ve regresyon analizi yapılmıştır. ADÖ ile Locke Wallace Evlilik Doyum Skalası arasında .53; Philadelphia Geriatrik Moral Skalası arasında .47 ilişki bulunmuştur. Araştırmacılar bu sonuçların, Aile Değerlendirme Ölçeğinin güçlü bir araç olduğunu gösterdiğini ifade etmektedir.

ADÖ'nün dış ölçüte göre geçerliliğinin incelenmesinde aile üyelerinin alt ölçeklerden aldıkları ortalama puanlar ile deneyimli bir aile terapistinin aileye ilişkin klinik değerlendirmeleri karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırma sonucunda 'Davranış Kontrolü' dışındaki alt ölçeklerin psikiyatrik hasta bulunan aileler ile normal aileleri ayırmada etkili olduğu ifade edilmiştir (Bulut, 1990: 12-13).

Ölçeğin Türkiye'deki geçerlik ve güvenilirlik çalışması Bulut (1989) tarafından gerçekleştirilmiştir. Ölçeğin orijinali Türkçeye çevrildikten sonra aile terapisi konusunda uzman olan bir öğretim üyesinin önerisi alınarak her maddeyi en iyi açıklayan çeviri kabul edilmiştir. Bu çeviri psikiyatrist, psikolog ve sosyal hizmet uzmanlarından oluşan 20 kişilik bir uzmanlar grubuna dağıtılmış, ifadelerin anlaşılır olup olmadığına ilişkin eleştirileri alınmıştır. Gerekli düzeltmeler yapıldıktan sonra Türkçeye çevrilmiş olan ölçeğin, orijinalinden farklı olmadığı varsayılmıştır.

Yapı geçerliliği kapsamında her alt ölçeğin ayırt ediciliği sınanmıştır. Boşanmış ailelerin işlevlerinin sağlıklı, normal evlilik sürdüren ailelerin işlevlerinin sağlıklı olduğu düşünülerek toplam 50 çift ölçek uygulanmıştır. Puanlar her alt ölçek için t testi ile karşılaştırılmış; iki grup arasında 'Davranış Kontrolü' alt ölçeğinde .01, diğer alt ölçeklerde istatistiksel açıdan .001 düzeyinde anlamlı fark bulunmuştur. Ölçek, üyeleri arasında ruh hastası bulunan ve bulunmayan ailelere de uygulanmış ve iki grup arasında 'Duygusal Tepki Verebilme', 'Gereken İlgiyi Gösterebilme' ve 'Genel Fonksiyonlar' alt ölçeklerinde .0001 düzeyinde, 'İletişim', 'Roller' ve 'Davranış Kontrolü' alt ölçeklerinde .001 düzeyinde, 'Problem Çözme' alt ölçeğinde ise .01 düzeyinde anlamlı fark saptanmıştır. Bu sonuçlar, ölçeğin grupları birbirinden ayırt ettiğini, dolayısıyla geçerli olduğunu göstermektedir.

Uyum geçerliliğini incelemek amacıyla ölçek, evli bulunan 25 kişiye ‘Evlilik Yaşam Ölçeği’ ile birlikte uygulanmıştır. Deneklerin her iki ölçekten aldıkları puanlar üzerinden hesaplanan Pearson-Momentler çarpımı korelasyon katsayısı .66’dır. Bu değer .001 düzeyinde anlamlıdır.

ADÖ’nin güvenilirlik çalışması kapsamında her bir alt ölçeğin Cronbach Alfa içtutarlılık katsayıları 67 kişi üzerinden hesaplanmış ve ‘Problem Çözme’ için .80, ‘İletişim’ için .71, ‘Roller’ için .42, ‘Duygusal Tepki Verebilme’ için .59, ‘Gereken İlgiyi Gösterebilme’ için .38, ‘Davranış Kontrolü’ için .52, ‘Genel Fonksiyonlar’ için .86 bulunmuştur ($p < 0.001$).

Ölçeğin güvenilirlik çalışması kapsamında ayrıca her bir alt ölçeğin devamlılık katsayıları test-tekrar test yöntemi ile 51 kişi üzerinden hesaplanmış ve ‘Problem Çözme’ için .90, ‘İletişim’ için .84, ‘Roller’ için .82, ‘Duygusal Tepki Verebilme’ için .78, ‘Gereken İlgiyi Gösterebilme’ için .62, ‘Davranış Kontrolü’ için .80 ve ‘Genel Fonksiyonlar’ için .89 olarak belirlenmiştir ($p < 0.001$).

3.3.3.Demoulin Çocuklar İçin Benlik Algısı Ölçeği (DSCDS)

Demoulin Benlik Algısı Ölçeği (Demoulin Self-Concept Developmental Scale-DSCDS), çocukların bireysel benlik kavramlarının sistematik ve karşılaştırılmalı analiz edilmesini sağlayan ve tanı koyan bir ölçme aracıdır (Demoulin, 2000a; akt. Turaşlı, 2006:108).

1995-1998 yılları arasında batı Tennessee, Kentucky ve Kansas’daki toplam 950 anasınıfı öğrencisinin katıldığı ‘Kendimi Seviyorum’ adlı benlik algısını desteklemeyi amaçlayan bir programda kullanılmak üzere Tennessee Üniversitesi’nden Dr. Donald Demoulin tarafından geliştirilmiştir (Demoulin, 2000a; akt. Turaşlı, 2006:108).

Toplam 30 maddeden oluşan ölçeğin ‘öz yeterlilik (çocuğun kendisi ile ilgili algısı)’ ve ‘öz saygı (çocuğun okulu algılayışı ve grup içerisinde kendisi ile ilgili algısı)’ olmak üzere iki alt ölçeği vardır ve her alt ölçek 15 maddeden oluşmaktadır. Bu ölçek çocuk, çocuğun öğretmeni ve çocuğun ailesine uygulanarak üç kaynaktan bilgi alınmaktadır. Bir çocuğa uygulanan test daha sonra öğretmenine ve ailesine de uygulanmakta; sonuçlar bağımsız olarak değerlendirildikten sonra birleştirilerek

benlik kavramı bağlamında karma ve ortak bir sonuç çıkarılmaktadır (Demoulin, 2000a; akt. Turaşlı, 2006:108).

Ölçek maddeleri çocuğun kendisini, öğretmenini, arkadaşlarını, ailesini, okul öncesi eğitim kurumundaki bazı etkinliklerini içeren ifadelerden oluşmuştur. Her bir ifade “.....hissederim” şeklinde verilmekte ve çocuktan o ifadede belirtilen durum ile ilgili kendi hissettiği duyguyu en iyi yansıttığına inandığı ‘mutlu’, ‘ne mutlu ne mutsuz’ ve ‘üzgün’ şeklindeki yüz ifadelerinden birini boyaması istenmektedir. Çocuğa seçtiği yüz ifadesinin taşıdığı puan değeri verilir. Böylece her alt ölçek için 14-42 arası toplam puan elde edilir. Anneler ve öğretmenlerle olan uygulamada ölçekte bulunan ifadeleri anne kendi çocuğunu, öğretmen ise her bir çocuk için ayrı ayrı düşünerek işaretlemelidir. Dolayısıyla bu uygulama, anne ya da öğretmenlerin çocukların benlik algısı düzeylerini, kendi algılamaları açısından ifade etmelerini sağlamaktadır.

Ölçeğin toplamından alınan 15 ve daha aşağı puan ile her bir alt ölçekten (öz-yeterlilik-öz saygı) alınan 6 ve daha aşağı puanlar ‘kaygı bölgesi (zone of concern)’ olarak görülür ve her birinin genel benlik algısına ne gibi bir etkisinin olduğu analiz edilmelidir.

Ölçeğin Dilsel Eşdeğerlik, Geçerlik ve Güvenilirlik Çalışmaları

Ölçeğin Türkçeye uyarlanması Turaşlı (2006) tarafından gerçekleştirilmiştir. Ölçeğin dilsel eşdeğerliliğini sağlayabilmek amacı ile önce okul öncesi eğitim ve/veya psikoloji alanlarının birinde uzmanlığı olan, anadili Türkçe, ikinci dili İngilizce olan beş uzman ölçeği ayrı ayrı Türkçeye çevirmiştir. Bu çeviriler yapılırken ifadelerin Türk okul öncesi eğitim sisteminde var olan öğeleri barındırmasına ve çocuklar tarafından anlaşılabilen, kullanılan ifadelerden seçilmesine dikkat edilmiştir. Bu şekilde oluşturulan 5 ayrı çeviri alanda uzman bir profesör ve bir doçent tarafından kontrol edilmiş; gerekli düzeltmelerden sonra ölçeğin Türkçesi oluşturulmuştur.

Dilsel eşdeğerlik çalışmasının ikinci aşamasında anadili İngilizce, ikinci dili Türkçe olan ve okul öncesi eğitim alanında uzman olan bir kişiden ölçeğin Türkçesini İngilizceye çevirmesi istenmiştir. Bu şekilde elde edilen İngilizce form, ölçeğin orijinali ile karşılaştırılmış ve uyum düzeyi oldukça yüksek bulunmuştur.

Ölçeğin güvenirlik çalışması kapsamında Cronbach Alfa, Spearman ve Guttman içtutarlılık katsayıları 170 tane 6 yaş çocuğu üzerinden hesaplanmış; Cronbach Alfa ve Spearman katsayıları .885, Guttman katsıyısı .880 bulunmuştur.

Ölçeğin geçerlik çalışması kapsamında ayırt ediciliğinin sınaması için çocuk, öğretmen ve anne uygulama sonuçlarının hem toplamda hem de alt boyutlardaki korelasyonlarına bakılmıştır.

Kriter geçerliği çalışmasında bu yaş grubu çocuklarının benlik algısı düzeylerini belirlemeye yönelik aynı kapsamda bir başka test bulunmadığından, ölçek puanları Marmara Sosyal Duygusal Uyum Ölçeği ile Marmara İlköğretime Hazır Oluş Ölçeği puanları ile karşılaştırılmış; sonuçlar toplu olarak değerlendirildiğinde Demoluin Çocuklar İçin Benlik Algısı Ölçeğinin kriter geçerliliğinin oldukça yüksek olduğu bulunmuştur.

3.4.Verilerin Çözümlemesi

Verilerin toplanmasından sonra ölçekler puanlanmış; eksik ve hatalı doldurulmuş olan ölçekler puanlamaya tabi tutulmamıştır. Tüm veriler SPSS for Windows 13.0 istatistik paket programına girilmiş ve istatistiksel çözümlemeler bu program yardımıyla gerçekleştirilmiştir.

Aile Bilgi Formu ile toplanan verilerin frekans ve yüzde değerleri belirlenmiştir.

ADÖ ve DSCDS'nin alt ölçeklerinden elde edilen puanlar arasındaki farklılığın belirlenmesi için 'bağımsız grup t testi' ve 'tek yönlü varyans analizi (ANOVA)' kullanılmıştır. Tek yönlü varyans analizi sonucunda anlamlı fark çıktığı durumlarda farkı kaynağını belirlemek için 'Post-Hoc Tamhane's T2 Testi' uygulanmıştır.

Aile işlevleri ile çocuğun benlik algısı arasındaki ilişkinin araştırılması için 'korelasyon analizi' kullanılmıştır.

Araştırmada tüm istatistiksel işlemler için anlamlılık düzeyi en az .05 olarak kabul edilmiştir.

BÖLÜM I

BULGULAR

4.1.Örneklemin Demografik Özelliklerinin Frekans ve Yüzde Dağılımları

Örnekleimde yer alan altı yaş çocukları ile ebeveynlerinin Aile Bilgi Formu uygulanarak elde edilen demografik özelliklerinin frekans ve yüzde dağılımları verilmiştir.

Tablo 1
Çocukların cinsiyet değişkenine göre dağılımı

Cinsiyet	Frekans (f)	Yüzde (%)
Kız	44	44,0
Erkek	56	56,0
Toplam	100	100,0

Tablo 1’de görüldüğü gibi örneklemini oluşturan çocukların % 44’ü kız, % 56’sı erkektir.

Tablo 2
Çocukların doğum sırası değişkenine göre dağılımı

Doğum sırası	Frekans (f)	Yüzde (%)
1. çocuk	66	66,0
2.çocuk	25	25,0
3.çocuk	9	9,0
Toplam	100	100,0

Tablo 2’ye göre örneklemdaki çocukların % 66’sı ailenin birinci, % 25’i ikinci, % 9’u ise üçüncü çocuğudur.

Tablo 3
Çocukların okul öncesi eğitime devam etme süresi değişkenine göre dağılımı

Süre	Frekans (f)	Yüzde (%)
İlk senesi	55	55,0
İki yıldır	29	29,0
Üç ve daha fazla yıldır	16	16,0
Toplam	100	100,0

Tablo 3’e bakıldığında örneklemdaki çocukların % 55’inin okul öncesi eğitim kurumunda ilk senesi olduğu görülmektedir. Çocukların % 29’u iki, % 16’sı ise üç ve daha fazla yıldır okul öncesi eğitim kurumuna devam etmektedir.

Tablo 4
Annelerin yaş değişkenine göre dağılımı

Yaş	Frekans (f)	Yüzde (%)
30 yaş ve altı	39	39,0
31-35 yaş	40	40,0
36 ve üzeri	21	21,0
Toplam	100	100,0

Tablo 4’de görüldüğü gibi annelerin % 39’u 30 yaş ve altında, % 40’ı 31-35 yaş arasında, % 21’i 36 ve üzeri yaştadır.

Tablo 5
Babaların yaş değişkenine göre dağılımı

Yaş	Frekans (f)	Yüzde (%)
30 yaş ve altı	15	15,0
31-35 yaş	42	42,0
36-40 yaş	27	27,0
40 yaş ve üzeri	16	16,0
Toplam	100	100,0

Tablo 5’de görüldüğü gibi babaların % 15’i 30 yaş ve altında, % 42’si 31-35 yaş arasında, % 27’si 36-40 yaş arasında, % 16’sı 40 yaş ve üzerindedir.

Tablo 6
Annelerin öğrenim durumu değişkenine göre dağılımı

Öğrenim durumu	Frekans (f)	Yüzde (%)
İlkokul mezunu	16	16,0
Ortaokul mezunu	11	11,0
Lise mezunu	49	49,0
Üniversite mezunu	24	24,0
Toplam	100	100,0

Tablo 6’ya göre örneklemdaki annelerin % 16’sı ilkokul, % 11’i ortaokul, % 49’u lise, % 24’ü ise üniversite mezunudur.

Tablo 7**Babaların öğrenim durumu değişkenine göre dağılımı**

Öğrenim durumu	Frekans (f)	Yüzde (%)
İlkokul mezunu	14	14,0
Ortaokul mezunu	-	-
Lise mezunu	36	36,0
Üniversite mezunu	50	50,0
Toplam	100	100,0

Tablo 7'ye göre örneklemdeki babaların % 14'ü ilkokul, % 36'sı lise, % 50'si ise üniversite mezunudur. Görüldüğü gibi örneklemde ortaokul mezunu baba yoktur.

Tablo 8**Ebeveynin evlilik süresi değişkenine göre dağılımı**

Süre	Frekans (f)	Yüzde (%)
6-10 yıl	66	66,0
11-15 yıl	23	23,0
16 yıl ve üzeri	11	11,0
Toplam	100	100,0

Tablo 8'de de görüldüğü gibi örneklemdeki ailelerin % 66'sı 6-10 yıldır, % 23'ü 11-15 yıldır, % 11'i ise 16 yıl ve daha fazla süredir evlidir.

Tablo 9**Ailelerin çocuk sayısı değişkenine göre dağılımı**

Çocuk sayısı	Frekans (f)	Yüzde (%)
1 çocuk	31	31,0
2 çocuk	57	57,0
3 çocuk	12	12,0
Toplam	100	100,0

Tablo 9 incelendiğinde örneklemde yer alan ebeveynlerin % 31'inin tek çocuğu, % 57'sinin 2 çocuğu, % 12'sinin ise 3 çocuğu olduğu görülmektedir.

Tablo 10**Annelerin çalışma durumu değişkenine göre dağılımı**

Çalışma durumu	Frekans (f)	Yüzde (%)
Çalışıyor	26	26,0
Çalışmıyor	74	74,0
Toplam	100	100,0

Tablo 10'a bakıldığında örnekleme yer alan annelerin % 26'sının çalıştığı, % 74'ünün ise çalışmadığı görülmektedir.

Tablo 11
Babaların meslek değişkenine göre dağılımı

Meslek	Frekans (f)	Yüzde (%)
Polis	40	40,0
Diğer	60	60,0
Toplam	100	100,0

Tablo 11'de görüldüğü gibi örnekleme yer alan babaların % 40'ı polis, % 60'ı ise diğer meslek gruplarındandır.

Tablo 12
Ailelerin gelir düzeyi değişkenine göre dağılımı

Gelir düzeyi	Frekans (f)	Yüzde (%)
1500 YTL ve daha az	37	37,0
1501-2000 YTL arası	23	23,0
2001 YTL ve üstü	40	40,0
Toplam	100	100,0

Tablo 12'ye göre örnekleme oluşturan ailelerin % 37'sinin ayda 1.500 ve daha az, % 23'ünün 1.501-2000 YTL arası, % 40'ının ise 2.001 YTL ve üstünde geliri vardır.

Tablo 13
Annelerin kendi annesinin çocuk yetiştirme tutumu değişkenine göre dağılımı

Çocuk yetiştirme tutumu	Frekans (f)	Yüzde (%)
Aşırı koruyucu	37	37,0
Demokratik	24	24,0
Baskıcı ve otoriter	19	19,0
Tutarsız (dengesiz ve kararsız)	3	3,0
Aşırı hoşgörülü	14	14,0
Yanıt vermeyen	3	3,0
Toplam	100	100,0

Tablo 13'e göre, örnekleme annelerin % 37'si kendi anneleri tarafından aşırı koruyucu, % 24'ü demokratik, % 19'u baskıcı ve otoriter, % 3'ü tutarsız (dengesiz ve kararsız), % 14'ü aşırı hoşgörülü bir tutum ile yetiştirildiklerini söylemişlerdir. Annelerin % 3'ü ise bu soruya yanıt vermemiştir.

Tablo 14**Annelerin kendi babasının çocuk yetiştirme tutumu değişkenine göre dağılımı**

Çocuk yetiştirme tutumu	Frekans (f)	Yüzde (%)
Aşırı koruyucu	8	8,0
Demokratik	38	38,0
Baskıcı ve otoriter	23	23,0
Tutarsız (dengesiz ve kararsız)	10	10,0
Aşırı hoşgörülü	16	16,0
Yanıt vermeyen	5	5,0
Toplam	100	100,0

Tablo 14'e göre, örneklemdeki annelerin % 8'i kendi babaları tarafından aşırı koruyucu, % 38'i demokratik, % 23'ü baskıcı ve otoriter, % 10'u tutarsız (dengesiz ve kararsız), % 16'sı aşırı hoşgörülü bir tutum ile yetiştirildiklerini belirtmişlerdir. Annelerin % 5'i ise bu soruya yanıt vermemiştir.

Tablo 15**Babaların kendi annesinin çocuk yetiştirme tutumu değişkenine göre dağılımı**

Çocuk yetiştirme tutumu	Frekans (f)	Yüzde (%)
Aşırı koruyucu	40	40,0
Demokratik	20	20,0
Baskıcı ve otoriter	13	13,0
Tutarsız (dengesiz ve kararsız)	9	9,0
Aşırı hoşgörülü	15	15,0
Yanıt vermeyen	3	3,0
Toplam	100	100,0

Tablo 15'de görüldüğü gibi örneklemdeki babaların % 40'ı kendi anneleri tarafından aşırı koruyucu, % 20'si demokratik, % 13'ü baskıcı ve otoriter, % 9'u tutarsız (dengesiz ve kararsız), % 15'i aşırı hoşgörülü bir tutum ile yetiştirildiklerini belirtmişlerdir. Bu soruya babaların % 3'ü yanıt vermemiştir.

Tablo 16**Babaların kendi babasının çocuk yetiştirme tutumu değişkenine göre dağılımı**

Çocuk yetiştirme tutumu	Frekans (f)	Yüzde (%)
Aşırı koruyucu	10	10,0
Demokratik	32	32,0
Baskıcı ve otoriter	27	27,0
Tutarsız (dengesiz ve kararsız)	9	9,0
Aşırı hoşgörülü	18	18,0
Yanıt vermeyen	4	4,0
Toplam	100	100,0

Tablo 16'ya göre örnekleme oluşturan babaların % 10'u kendi babaları tarafından aşırı koruyucu, % 32'si demokratik, % 27'si baskıcı ve otoriter, % 9'u tutarsız (dengesiz ve kararsız), % 18'i aşırı hoşgörülü bir tutum ile yetiştirildiklerini söylemişlerdir. Bu soruya babaların % 3'ü yanıt vermemiştir.

4.2.Demoulin Çocuklar İçin Benlik Algısı Ölçeğine İlişkin Bulgular

Demoulin Çocuklar İçin Benlik Algısı Ölçeği (DSCDS) uygulanarak çocukların toplam benlik algısı, öz saygı ve öz yeterlik düzeyleri belirlenmiş ve bu sonuçlar çeşitli değişkenlerle karşılaştırılmıştır.

Tablo 17

Çocukların ölçeğin toplamından ve alt boyutlarından aldıkları puanların ortalama ve standart sapma değerleri

DSCDS	N	Min.	Max.	Ort.	ss
Öz saygı alt boyutu	100	24,00	42,00	33,870	4,492
Öz yeterlik alt boyutu	100	26,00	45,00	37,230	4,458
Toplam benlik algısı	100	51,00	87,00	71,100	8,478

Tablo 17'de görüldüğü gibi örneklemdaki çocukların 'öz saygı' alt boyutundan aldıkları puanların ortalaması 33.870, 'öz yeterlik' alt boyutundan aldıkları puanların ortalaması 37.230, ölçeğin toplamından aldıkları puanların ortalaması 71.100' dür.

Tablo 18

Çocukların öz saygı alt boyutu puanlarına göre dağılımı

Öz saygı alt boyutu	Frekans (f)	Yüzde (%)
Düşük	-	-
Orta	45	45,0
Yüksek	55	55,0
Toplam	100	100,0

Tablo 18'e göre çocukların % 45'i orta derecede, % 55'i yüksek derecede öz saygıya sahiptir.

Tablo 19**Çocukların öz yeterlik alt boyutu puanlarına göre dağılımı**

Öz yeterlik alt boyutu	Frekans (f)	Yüzde (%)
Düşük	-	-
Orta	30	30,0
Yüksek	70	70,0
Toplam	100	100,0

Tablo 19’da görüldüğü gibi çocukların % 30’u orta derecede, % 70’i ise yüksek derecede öz yeterliğe sahiptir.

Tablo 20**Çocukların toplam benlik algısı puanlarına göre dağılımı**

Toplam benlik algısı	Frekans (f)	Yüzde (%)
Düşük	-	-
Orta	37	37,0
Yüksek	63	63,0
Toplam	100	100,0

Tablo 20’ye göre çocukların % 37’si orta derecede, % 63’ü yüksek derecede benlik algısına sahiptir.

Tablo 21**Çocukların cinsiyet değişkenine göre DSCDS toplamı ve alt boyutları için yapılan ilişkisiz grup t testi sonuçları**

DSCDS	Cinsiyet	N	Ort.	ss	t	p
Öz saygı alt boyutu	Kız	44	34,386	4,473	1,019	0,311
	Erkek	56	33,464	4,504		
Öz yeterlik alt boyutu	Kız	44	37,273	4,582	0,085	0,933
	Erkek	56	37,196	4,400		
Toplam benlik algısı	Kız	44	71,659	8,512	0,583	0,561
	Erkek	56	70,661	8,501		

Örneklemdaki çocukların ölçekten (DSCDS) aldıkları ‘benlik algısı’ toplam puanları ile ‘öz saygı’ ve ‘öz yeterlik’ alt boyutlarından aldıkları puanların cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacı ile ilişkisiz grup t testi yapılmıştır (Bkz. Tablo 21).

Elde edilen bulgulara göre kızların ‘öz saygı’ ve ‘öz yeterlik’ alt boyutları ile ölçeğin toplamından aldıkları puan ortalamalarının erkeklerden daha yüksek olduğu görülmektedir, ancak bu fark istatistiksel açıdan anlamlı ($p>0,05$) değildir.

Tablo 22a

Ailedeki çocuk sayısı değişkenine göre DSCDS toplamı ve alt boyutları için yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçları

DSCDS	Çocuk sayısı	f, $\bar{x}$, ss değerleri				ANOVA sonuçları				
		N	$\bar{X}$	ss	Var. K.	KT	Sd	KO	F	p
Öz saygı alt boyutu	1 çocuk	31	33,258	4,761	G.Arası	3204,042	2	801,011	2,719	0,071
	2 çocuk	57	34,667	4,294	G.İçi	80252,810	97	289,721		
	3 çocuk	12	31,667	4,030	Toplam	83456,850	99			
	Toplam	100	33,870	4,492						
Öz yeterlik alt boyutu	1 çocuk	31	36,613	4,185	G.Arası	9,274	2	4,637	0,309	0,735
	2 çocuk	57	38,456	3,878	G.İçi	3995,169	97	14,320		
	3 çocuk	12	33,000	5,117	Toplam	4004,443	99			
	Toplam	100	37,230	4,458						
Toplam benlik algısı	1 çocuk	31	69,871	8,500	G.Arası	450,210	2	150,070	0,332	0,718
	2 çocuk	57	73,123	7,718	G.İçi	74534,600	97	254,384		
	3 çocuk	12	64,667	8,711	Toplam	74984,800	99			
	Toplam	100	71,100	8,478						

Tablo 22a’da örneklemdaki çocukların Demoulin Çocuklar İçin Benlik Algısı Ölçeğinden aldıkları benlik algısı toplam puanları ile öz saygı ve öz yeterlik alt boyutlarından aldıkları puanların ailedeki çocuk sayısı değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacı ile yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçları yer almaktadır.

Yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda ‘öz yeterlik’ alt boyutu ile ‘toplam benlik algısının’ aritmetik ortalamalarında .05 düzeyinde anlamlı fark bulunmuştur. Bu anlamlı farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek üzere varyansların homojen olmaması durumunda sıklıkla kullanılan ve alpha tipi hataya karşı duyarlı olan Tamhane’s T2 testi tercih edilmiştir.

Tablo 22b

DSCDS öz yeterlilik alt boyutu ve toplam benlik algısı puanlarının ailedeki çocuk sayısı değişkenine göre hangi alt gruplar arasında farklılaştığını belirlemek üzere yapılan post-hoc Tamhane's T2 testi sonuçları

DSCDS	Sayı (i)	Sayı (j)	Orti - Ortj	ss	p
Öz yeterlilik alt boyutu	1 çocuk	2 çocuk	-1,843	0,910	0,136
		3 çocuk	3,613	1,657	0,125
	2 çocuk	1 çocuk	1,843	0,910	0,136
		3 çocuk	5,456	1,564	0,011
	3 çocuk	1 çocuk	-3,613	1,657	0,125
		2 çocuk	-5,456	1,564	0,011
Toplam benlik algısı	1 çocuk	2 çocuk	-3,252	1,837	0,227
		3 çocuk	5,204	2,942	0,252
	2 çocuk	1 çocuk	3,252	1,837	0,227
		3 çocuk	8,456	2,714	0,021
	3 çocuk	1 çocuk	-5,204	2,942	0,252
		2 çocuk	-8,456	2,714	0,021

Tablo 22b'de görüldüğü gibi, yapılan post-hoc Tamhane's T2 testi sonucunda hem Öz Yeterlilik alt boyutu puanları hem de Benlik Algısı Ölçeği toplam puanlarında iki çocuklu aileler ile üç çocuklu aileler arasında iki çocuklu aileler lehine .05 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu saptanmıştır.

Tablo 23a

Doğum sırası değişkenine göre DSCDS toplamı ve alt boyutları için yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçları

DSCDS	Çocuk sayısı	f, $\bar{x}$, ss değerleri				ANOVA sonuçları				
		N	$\bar{X}$	ss	Var. K.	KT	Sd	KO	F	p
Öz saygı alt boyutu	1 çocuk	66	33,818	4,584	G.Arası	562,221	2	140,555	1,644	0,198
	2 çocuk	25	34,800	4,183	G.İçi	22515,550	97	81,284		
	3 çocuk	9	31,667	4,272	Toplam	23077,770	99			
	Toplam	100	33,870	4,492						
Öz yeterlik alt boyutu	1 çocuk	66	37,470	3,993	G.Arası	5,059	2	1,265	5,336	0,006
	2 çocuk	25	38,160	4,413	G.İçi	64,388	97	0,233		
	3 çocuk	9	32,889	5,798	Toplam	69,447	99			
	Toplam	100	37,230	4,458						
Toplam benlik algısı	1 çocuk	66	71,288	8,082	G.Arası	103,920	2	25,980	3,464	0,035
	2 çocuk	25	72,960	8,254	G.İçi	2000,364	97	7,222		
	3 çocuk	9	64,556	9,748	Toplam	2104,284	99			
	Toplam	100	71,100	8,478						

Tablo 23a’da örneklemdaki çocukların Demoulin Çocuklar İçin Benlik Algısı Ölçeğinden aldıkları benlik algısı toplam puanları ile öz saygı ve öz yeterlik alt boyutlarından aldıkları puanların doğum sırası değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacı ile yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçları yer almaktadır.

Yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda ‘öz yeterlik’ alt boyutu ile ‘toplam benlik algısının’ aritmetik ortalamalarında .05 düzeyinde anlamlı fark bulunmuştur. Bu anlamlı farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek üzere varyansların homojen olmaması durumunda sıklıkla kullanılan ve alpha tipi hataya karşı duyarlı olan Tamhane’s T2 testi tercih edilmiştir.

Tablo 23b’de görüldüğü gibi, yapılan post-hoc Tamhane’s T2 testi sonucunda hem Öz Yeterlilik alt boyutu puanları hem de Benlik Algısı Ölçeği toplam puanlarında ikinci çocuk olanlar ile üçüncü çocuk olanlar arasında ikinci çocuk olanlar lehine .05 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu saptanmıştır. Diğer gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark ($p>.05$) bulunmamıştır.

Tablo 23b

DSCDS öz yeterlilik alt boyutu ve toplam benlik algısı puanlarının doğum sırası değişkenine göre hangi alt gruplar arasında farklılaştığını belirlemek üzere yapılan post-hoc Tamhane’s T2 testi sonuçları

DSCDS	Sayı (i)	Sayı (j)	Orti - Ortj	ss	p
Öz yeterlilik alt boyutu	1.çocuk	2.çocuk	-0,690	1,010	0,874
		3.çocuk	4,581	1,994	0,135
	2.çocuk	1.çocuk	0,690	1,010	0,874
		3.çocuk	5,271	2,125	0,046
	3.çocuk	1.çocuk	-4,581	1,994	0,135
		2.çocuk	-5,271	2,125	0,046
Toplam benlik algısı	1.çocuk	2.çocuk	-1,672	1,927	0,774
		3.çocuk	6,732	3,398	0,214
	2.çocuk	1.çocuk	1,672	1,927	0,774
		3.çocuk	8,404	3,645	0,013
	3.çocuk	1.çocuk	-6,732	3,398	0,214
		2.çocuk	-8,404	3,645	0,013

Tablo 24a

Çocuğun okul önce eğitim alma süresi değişkenine göre DSCDS toplamı ve alt boyutları için yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçları

DSCDS	Süre	f, $\bar{x}$, ss değerleri				ANOVA sonuçları				
		N	$\bar{X}$	ss	Var. K.	KT	Sd	KO	F	p
Öz saygı alt boyutu	1 yıl	55	32,782	4,520	G.Arası	9,094	2	1,819	6,521	0,002
	2 yıl	29	34,138	4,299	G.İçi	87,315	97	0,296		
	3 yıl ve üstü	16	37,125	3,052	Toplam	96,409	99			
	Toplam	100	33,870	4,492						
Öz yeterlik alt boyutu	1 yıl	55	35,891	4,837	G.Arası	316,206	2	63,241	5,336	0,006
	2 yıl	29	37,759	3,302	G.İçi	3792,186	97	12,855		
	3 yıl ve üstü	16	40,875	2,306	Toplam	4108,392	99			
	Toplam	100	37,230	4,458						
Toplam benlik algısı	1 yıl	55	68,673	8,878	G.Arası	340,687	2	68,137	3,464	0,035
	2 yıl	29	71,897	7,078	G.İçi	5687,067	97	19,278		
	3 yıl ve üstü	16	78,000	4,844	Toplam	6027,754	99			
	Toplam	100	71,100	8,478						

Tablo 24a’da örneklemdaki çocukların Demoulin Çocuklar İçin Benlik Algısı Ölçeğinden aldıkları benlik algısı toplam puanları ile öz saygı ve öz yeterlik alt boyutlarından aldıkları puanların çocuğun okul öncesi eğitim alma süresi değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacı ile yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçları yer almaktadır.

Yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda ‘öz yeterlik’, ‘öz saygı’ alt boyutları ile ‘toplam benlik algısının’ aritmetik ortalamalarında .05 düzeyinde anlamlı fark bulunmuştur. Bu anlamlı farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek üzere varyansların homojen olmaması durumunda sıklıkla kullanılan ve alpha tipi hataya karşı duyarlı olan Tamhane’s T2 testi tercih edilmiştir.

Tablo 24b

DSCDS alt boyutları ve toplam benlik algısı puan ortalamalarının çocuğun okul öncesi eğitim alma süresi değişkenine göre hangi alt gruplar arasında farklılaştığını belirlemek üzere yapılan post-hoc Tamhane's T2 testi sonuçları

DSCDS	Sayı (i)	Sayı (j)	Orti - Ortj	ss	p
Öz saygı alt boyutu	1 yıl	İki yıl	-1,356	1,004	0,453
		Üç yıl ve üstü	-4,343	0,977	0,000
	2 yıl	Bir yıl	1,356	1,004	0,453
		Üç yıl ve üstü	-2,987	1,104	0,030
	3 yıl ve üstü	Bir yıl	4,343	0,977	0,000
		İki yıl	2,987	1,104	0,030
Öz yeterlilik alt boyutu	1 yıl	İki yıl	-1,868	0,895	0,116
		Üç yıl ve üstü	-4,984	0,870	0,000
	2 yıl	Bir yıl	1,868	0,895	0,116
		Üç yıl ve üstü	-3,116	0,842	0,002
	3 yıl ve üstü	Bir yıl	4,984	0,870	0,000
		İki yıl	3,116	0,842	0,002
Toplam benlik algısı	1 yıl	İki yıl	-3,224	1,778	0,206
		Üç yıl ve üstü	-9,327	1,703	0,000
	2 yıl	Bir yıl	3,224	1,778	0,206
		Üç yıl ve üstü	-6,103	1,787	0,004
	3 yıl ve üstü	Bir yıl	9,327	1,703	0,000
		İki yıl	6,103	1,787	0,004

Tablo 24b’de görüldüğü gibi, yapılan post-hoc Tamhane’s T2 testi sonucunda hem testin toplam puanında hem de alt boyutlarından alınan puanlarda iki yıldır eğitim alan çocuklarla üç ve daha fazla yıldır eğitim alan çocuklar arasında üç ve daha fazla yıldır eğitim alan çocuklar lehine .05 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu saptanmıştır. Diğer gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark ($p>.05$) bulunmamıştır.

Çocukların ‘benlik algısı’ toplam puanları ile ‘öz saygı’ ve ‘öz yeterlik’ alt boyutlarından aldıkları puanların **annenin yaşı** ve **babanın yaşı** değişkenlerine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacı ile yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda aritmetik ortalamalar arasında anlamlı fark saptanamamıştır.

Tablo 25a Annenin öğrenim durumu değişkenine göre DSCDS toplamı ve alt boyutları için yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçları

DSCDS	Öğrenim	f, $\bar{x}$, ss değerleri				ANOVA sonuçları				
		N	$\bar{X}$	ss	Var. K.	KT	Sd	KO	F	p
Öz saygı alt boyutu	İlkokul	16	31,313	4,757	G.Arası	2,864	3	0,716	2,433	0,070
	Ortaokul	11	34,545	4,741	G.İçi	93,544	96	0,316		
	Lise	49	34,000	4,402	Toplam	96,409	99			
	Üniversite	24	35,000	3,967						
	Toplam	100	33,870	4,492						
Öz yeterlik alt boyutu	İlkokul	16	33,250	5,422	G.Arası	9,094	3	1,819	6,010	0,001
	Ortaokul	11	38,182	4,238	G.İçi	87,315	96	0,296		
	Lise	49	37,714	4,036	Toplam	96,409	99			
	Üniversite	24	38,458	3,323						
	Toplam	100	37,230	4,458						
Toplam benlik algısı	İlkokul	16	64,563	9,633	G.Arası	9989,157	3	1997,831	4,428	0,006
	Ortaokul	11	72,727	8,557	G.İçi	121095,9	96	410,494		
	Lise	49	71,714	7,992	Toplam	131085,0	99			
	Üniversite	24	73,458	6,789						
	Toplam	100	71,100	8,478						

Tablo 25a’da örneklemdaki çocukların Demoulin Çocuklar İçin Benlik Algısı Ölçeğinden aldıkları benlik algısı toplam puanları ile öz saygı ve öz yeterlik alt boyutlarından aldıkları puanların annenin öğrenim durumu değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacı ile yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçları yer almaktadır. Bu sonuçlara göre ‘öz yeterlik’ alt boyutu ve ‘toplam benlik algısının’ aritmetik ortalamalarında .05 düzeyinde anlamlı fark bulunmuştur. Bu anlamlı farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek üzere varyansların homojen olmaması durumunda sıklıkla kullanılan ve alpha tipi hataya karşı duyarlı olan Tamhane’s T2 testi tercih edilmiştir.

Tablo 25b’de görüldüğü gibi, yapılan post-hoc Tamhane’s T2 testi sonucunda Öz Yeterlilik alt boyutu puanlarında ilkokul mezunu olan anneler ile lise ve üniversite mezunu olan anneler arasında lise ve üniversite mezunu olanların lehine .05 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu saptanmıştır. Benlik Algısı Ölçeği toplam puanlarında ise ilkokul mezunu olan anneler ile üniversite mezunu olan anneler arasında üniversite mezunları lehine .05 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur. Diğer gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır.

Tablo 25b

DSCDS öz yeterlik alt boyutu ve toplam benlik algısı puanlarının annenin öğrenim durumu değişkenine göre hangi alt gruplar arasında farklılaştığını belirlemek üzere yapılan post-hoc Tamhane's T2 testi sonuçları

DSCDS	Sayı (i)	Sayı (j)	Orti - Ortj	ss	p
Öz yeterlilik alt boyutu	İlkokul mezunu	Ortaokul mezunu	-4,932	1,863	0,081
		Lise mezunu	-4,464	1,473	0,038
		Üniversite mezunu	-5,208	1,516	0,014
	Ortaokul mezunu	İlkokul mezunu	4,932	1,863	0,081
		Lise mezunu	0,468	1,402	1,000
		Üniversite mezunu	-0,277	1,447	1,000
	Lise mezunu	İlkokul mezunu	4,464	1,473	0,038
		Ortaokul mezunu	-0,468	1,402	1,000
		Üniversite mezunu	-0,744	0,890	0,956
	Üniversite mezunu	İlkokul mezunu	5,208	1,516	0,014
		Ortaokul mezunu	0,277	1,447	1,000
		Lise mezunu	0,744	0,890	0,956
Toplam benlik algısı	İlkokul mezunu	Ortaokul mezunu	-8,165	3,529	0,166
		Lise mezunu	-7,152	2,665	0,078
		Üniversite mezunu	-8,896	2,778	0,022
	Ortaokul mezunu	İlkokul mezunu	8,165	3,529	0,166
		Lise mezunu	1,013	2,821	1,000
		Üniversite mezunu	-0,731	2,929	1,000
	Lise mezunu	İlkokul mezunu	7,152	2,665	0,078
		Ortaokul mezunu	-1,013	2,821	1,000
		Üniversite mezunu	-1,744	1,795	0,914
	Üniversite mezunu	İlkokul mezunu	8,896	2,778	0,022
		Ortaokul mezunu	0,731	2,929	1,000
		Lise mezunu	1,744	1,795	0,914

Tablo 26a'da örneklemdaki çocukların Demoulin Çocuklar İçin Benlik Algısı Ölçeğinden aldıkları benlik algısı toplam puanları ile öz saygı ve öz yeterlik alt boyutlarından aldıkları puanların babanın öğrenim durumu değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacı ile yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçları yer almaktadır.

Tablo 26a

Babanın öğrenim durumu değişkenine göre DSCDS toplamı ve alt boyutları için yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçları

DSCDS	Öğrenim	f, $\bar{x}$, ss değerleri				ANOVA sonuçları				
		N	$\bar{X}$	ss	Var. K.	KT	Sd	KO	F	p
Öz saygı alt boyutu	İlkokul	14	31,643	4,500	G.Arası	116,702	2	29,175		
	Lise	36	33,944	4,922	G.İçi	2698,380	97	9,741	2,179	0,119
	Üniversite	50	34,440	4,041	Toplam	2815,082	99			
	Toplam	100	33,870	4,492						
Öz yeterlik alt boyutu	İlkokul	14	34,643	5,002	G.Arası	221,177	2	55,294		
	Lise	36	37,000	4,968	G.İçi	4510,596	97	16,284	3,579	0,332
	Üniversite	50	38,120	3,623	Toplam	4731,773	99			
	Toplam	100	37,230	4,458						
Toplam benlik algısı	İlkokul	14	66,286	9,269	G.Arası	165,871	2	33,174		
	Lise	36	70,944	9,466	G.İçi	3170,076	97	10,746	3,135	0,048
	Üniversite	50	72,560	7,043	Toplam	3335,947	99			
	Toplam	100	71,100	8,478						

Tek yönlü varyans analizi sonuçlarına göre yalnızca toplam benlik algısının aritmetik ortalamalarında .05 düzeyinde anlamlı fark bulunmuştur. Bu anlamlı farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek üzere varyansların homojen olmaması durumunda sıklıkla kullanılan ve alpha tipi hataya karşı duyarlı olan Tamhane's T2 testi tercih edilmiştir (Bkz. Tablo 26b).

Tablo 26b

DSCDS toplam benlik algısı puanlarının babanın öğrenim durumu değişkenine göre hangi alt gruplar arasında farklılaştığını belirlemek üzere yapılan post-hoc Tamhane's T2 testi sonuçları

DSCDS	Sayı (i)	Sayı (j)	Orti - Ortj	ss	p
Toplam benlik algısı	İlkokul mezunu	Lise mezunu	-4,659	2,937	0,332
		Üniversite mezunu	-6,274	2,670	0,040
	Lise mezunu	İlkokul mezunu	4,659	2,937	0,332
		Üniversite mezunu	-1,616	1,866	0,773
	Üniversite mezunu	İlkokul mezunu	6,274	2,670	0,040
		Lise mezunu	1,616	1,866	0,773

Tablo 26b'ye göre, yapılan post-hoc Tamhane's T2 testi sonucunda Benlik Algısı Ölçeği toplam puanlarında ilkokul mezunu olan babalar ile üniversite mezunu olan babalar arasında üniversite mezunu babalar lehine .05 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur. Diğer gruplar arasında ise istatistiksel olarak anlamlı fark saptanamamıştır.

Tablo 27

Annelerin çalışma durumu değişkenine göre DSCDS toplamı ve alt boyutları için yapılan ilişkisiz grup t testi sonuçları

DSCDS	Çalışma durumu	N	Ort.	ss	t	p
Öz saygı alt boyutu	Evet	26	35,308	4,654	1,923	0,057
	Hayır	74	33,365	4,353		
Öz yeterlik alt boyutu	Evet	26	38,615	4,364	1,865	0,065
	Hayır	74	36,743	4,417		
Toplam benlik algısı	Evet	26	73,923	8,588	2,004	0,048
	Hayır	74	70,108	8,269		

Çocukların benlik algısı toplam puanları ile öz saygı ve öz yeterlik alt boyutlarından aldıkları puanların annenin çalışma durumu değişkenine göre anlamlı bir fark gösterip göstermediğini belirlemek amacı ile ilişkisiz grup t testi yapılmıştır (Bkz. Tablo 27).

Elde edilen bulgulara göre; annesi çalışan çocukların ‘öz saygı’ ve ‘öz yeterlik’ alt boyutları puan ortalamaları annesi çalışmayan çocuklardan daha yüksektir, ancak her iki grup arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark bulunamamıştır. Toplam benlik algısı puan ortalamaları incelendiğinde ise annesi çalışan çocukların puan ortalamaları ile annesi çalışmayan çocukların puan ortalamaları arasında annesi çalışan çocuklar lehine .05 düzeyinde anlamlı fark saptanmıştır.

Tablo 28a

Babaları polis olan çocukların DSCDS toplamından ve alt boyutlarından aldıkları puanların ortalama ve standart sapma değerleri

DSCDS	N	Min.	Max.	Ort.	ss
Öz saygı alt boyutu	40	24,00	39,00	32,575	4,031
Öz yeterlik alt boyutu	40	26,00	43,00	35,500	4,309
Toplam benlik algısı	40	50,00	81,00	67,075	7,810

Tablo 28a’da babası emniyet mensubu (polis, komiser, emniyet amiri vb.) olan çocukların ölçeğin toplamından ve alt boyutlarından aldıkları puanların ortalama ve standart sapma değerleri verilmiştir. Tabloda da görüldüğü gibi, çocukların ölçeğin toplamından aldıkları puanların ortalaması 67.075, ‘öz saygı’ alt boyutundan aldıkları puanların ortalaması 32.575, ‘öz yeterlik’ alt boyutundan aldıkları puanların ortalaması ise 35.500’dir. Bu durumda çocukların benlik algısı ve öz saygı düzeylerinin orta dereceli, öz yeterlik düzeylerinin ise yüksek olduğu söylenebilir.

Tablo 28b

Babaların mesleği değişkenine göre DSCDS toplamı ve alt boyutları için yapılan ilişkisiz grup t testi sonuçları

DSCDS	Meslek	N	Ort.	ss	t	p
Öz saygı alt boyutu	Polis	40	32,575	4,031	-2,411	0,018
	Diğer	60	34,733	4,606		
Öz yeterlik alt boyutu	Polis	40	35,500	4,309	-3,325	0,001
	Diğer	60	38,383	4,207		
Toplam benlik algısı	Polis	40	68,075	7,810	-3,032	0,003
	Diğer	60	73,117	8,363		

Çocukların ‘benlik algısı’ toplam puanları ile ‘öz saygı’ ve ‘öz yeterlik’ alt boyutlarından aldıkları puanların babalarının mesleği (emniyet mensubu olup-olmama) değişkenine göre anlamlı bir fark gösterip göstermediğini belirlemek amacı ile ilişkisiz grup t testi yapılmıştır. Tablo 28b’de de görüldüğü gibi babası emniyet mensubu olan ve olmayan çocukların hem ‘öz saygı’ ve ‘öz yeterlik’ alt boyutları puan ortalamaları hem de toplam benlik algısı puan ortalamaları arasında babası polis olmayan çocuklar lehine .05 düzeyinde anlamlı fark saptanmıştır.

Tablo 29a

Ailenin aylık geliri değişkenine göre DSCDS toplamı ve alt boyutları için yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçları

DSCDS	Gelir	f, $\bar{x}$, ss değerleri				ANOVA sonuçları				
		N	$\bar{X}$	ss	Var. K.	KT	Sd	KO	F	p
Öz saygı alt boyutu	1500.- ve az	37	32,946	4,055	G.Arası	574,911	2	143,728	3,984	0,022
	1501-2000	23	32,739	4,484	G.İçi	10081,320	97	34,525		
	2001 ve üstü	40	35,375	4,561	Toplam	10656,230	99			
	Toplam	100	33,870	4,492						
Öz yeterlik alt boyutu	1500.- ve az	37	35,730	4,395	G.Arası	7,728	2	1,932	5,336	0,006
	1501-2000	23	36,696	4,771	G.İçi	104,468	97	0,358		
	2001 ve üstü	40	38,925	3,812	Toplam	112,196	99			
	Toplam	100	37,230	4,458						
Toplam benlik algısı	1500.- ve az	37	68,676	7,743	G.Arası	209,567	2	52,392	3,464	0,035
	1501-2000	23	69,435	8,974	G.İçi	4885,948	97	16,733		
	2001 ve üstü	40	74,300	7,997	Toplam	5095,515	99			
	Toplam	100	71,100	8,478						

Tablo 29a’da örneklemdaki çocukların Demoulin Çocuklar İçin Benlik Algısı Ölçeğinden aldıkları benlik algısı toplam puanları ile öz saygı ve öz yeterlik alt boyutlarından aldıkları puanların ailenin gelir düzeyi değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacı ile yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucuna göre hem ölçeğin toplam hem de alt boyutlar puanlarının gelir düzeyine göre farklılaştığı bulunmuştur.

Tablo 29b

DSCDS alt boyutları ve toplam benlik algısı puan ortalamalarının ailenin gelir düzeyi değişkenine göre hangi alt gruplar arasında farklılaştığını belirlemek üzere yapılan post-hoc Tamhane’s T2 testi sonuçları

DSCDS	Sayı (i)	Sayı (j)	Orti - Ortj	ss	p
Öz saygı alt boyutu	1500 YTL ve az	1501-2000 YTL	0,207	1,148	0,997
		2001 YTL ve üstü	-2,429	0,982	0,046
	1501-2000 YTL	1500 YTL ve az	-0,207	1,148	0,997
		2001 YTL ve üstü	-2,636	1,181	0,089
	2001 YTL ve üstü	1500 YTL ve az	2,429	0,982	0,046
		1501-2000 YTL	2,636	1,181	0,089
Öz yeterlilik alt boyutu	1500 YTL ve az	1501-2000 YTL	-0,966	1,230	0,821
		2001 YTL ve üstü	-3,195	0,941	0,003
	1501-2000 YTL	1500 YTL ve az	0,966	1,230	0,821
		2001 YTL ve üstü	-2,229	1,163	0,177
	2001 YTL ve üstü	1500 YTL ve az	3,195	0,941	0,003
		1501-2000 YTL	2,229	1,163	0,177
Toplam benlik algısı	1500 YTL ve az	1501-2000 YTL	-0,759	2,263	0,982
		2001 YTL ve üstü	-5,624	1,794	0,007
	1501-2000 YTL	1500 YTL ve az	0,759	2,263	0,982
		2001 YTL ve üstü	-4,865	2,258	0,107
	2001 YTL ve üstü	1500 YTL ve az	5,624	1,794	0,007
		1501-2000 YTL	4,865	2,258	0,107

Tablo 29b’de görüldüğü gibi, puanların ailenin gelir düzeyi değişkenine göre hangi gruplar arasında farklılaştığını belirlemek üzere yapılan post-hoc Tamhane’s T2 testi sonucunda her iki alt boyut ve ölçeğin toplam puanlarında 1500 YTL ve daha az geliri olanlarla 2001 YTL ve üstü geliri olanlar arasında 2001 YTL ve üstü geliri olanlar lehine .05 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu

saptanmıştır. Diğer gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır ($p>.05$).

4.3.Aile Değerlendirme Ölçeğine (ADÖ) İlişkin Bulgular

Aile Değerlendirme Ölçeği, örneklemdaki çocukların anne ve babalarına ayrı ayrı uygulanmıştır. Puanlamada önce anne ve baba puanları hesaplanmış, daha sonra bu puanların ortalamaları alınarak ‘aile puanı’ oluşturulmuştur. Aile Değerlendirme Ölçeğinin değerlendirilmesinde ‘2’ ayırt edici puan olarak kabul edilmektedir. 2’nin altında puan alan aileler ‘sağlıklı’, 2’nin üstünde puan alan aileler ise ‘sağlıksız’ aile işlevi göstermektedir.

Tablo 30
Ailelerin ADÖ alt ölçeklerinden aldıkları puanların ortalama ve standart sapma değerleri

Alt ölçekler	N	Min.	Max.	Ort.	ss
Problem çözme	100	1,00	3,42	1,710	0,505
İletişim	100	0,90	2,75	1,471	0,383
Roller	100	1,55	2,91	2,098	0,270
Duygusal tepki verebilme	100	1,00	3,67	1,559	0,491
Gereken ilgiyi gösterme	100	1,64	3,07	2,254	0,239
Davranış kontrolü	100	1,50	2,89	2,052	0,272
Genel fonksiyonlar	100	1,00	3,50	1,534	0,442

Tablo 30’da ailelerin ADÖ alt ölçeklerinden aldıkları puanların ortalamalarına bakıldığında problem çözme ($x= 1.710$), iletişim ($x=1,471$), duygusal tepki verebilme ($x=1,559$) ve genel fonksiyonlar ($x= 1,534$) alt ölçeklerinde ‘sağlıklı’ aile işlevleri gösterdikleri görülmektedir. En sağlıklı aile işlevi, en düşük ortalamaya sahip olan ‘iletişim’ alt boyutunda görülmektedir.

Buna karşın ailelerin roller ($x= 2,098$), gereken ilgiyi gösterme ($x= 2,254$) ve davranış kontrolü ($x= 2,052$) alt boyutlarında ‘sağlıksız’ aile işlevlerine sahip oldukları belirlenmiştir. En sağlıksız aile işlevi, en yüksek ortalamaya sahip olan ‘gereken ilgiyi gösterme’ alt boyutu olarak görülmektedir.

Örneklemdaki ebeveynlerin ADÖ alt ölçeklerinden aldıkları puanların **annenin yaşı** ve **babanın yaşı** değişkenlerine göre anlamlı fark gösterip göstermediğini

belirlemek amacı ile yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda gruplar arasında istatistiksel açıdan anlamlı fark saptanamamıştır.

Tablo 31a’da görüldüğü gibi annenin öğrenim durumu değişkenine göre ADÖ alt ölçekleri için yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda ölçeğin ‘iletişim’ ve ‘duygusal tepki verebilme’ alt ölçeklerinde istatistiksel açıdan anlamlı fark belirlenmiş; diğer alt ölçeklerde ise fark saptanamamıştır.

Tablo 31a Annenin öğrenim durumu değişkenine göre ADÖ alt ölçekleri için yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçları

Alt ölçekler	Öğrenim	f, $\bar{x}$, ss değerleri				ANOVA sonuçları				
		N	$\bar{X}$	ss	Var. K.	KT	Sd	KO	F	p
Problem çözme	İlkokul	16	1,595	0,574	G.Arası	109,168	3	27,292	2,105	0,105
	Ortaokul	11	1,870	0,468	G.İçi	4622,605	96	16,688		
	Lise	49	1,626	0,423	Toplam	4731,773	99			
	Üniversite	24	1,883	0,588						
	Toplam	100	1,710	0,505						
İletişim	İlkokul	16	1,732	0,486	G.Arası	8,746	3	2,915	3,136	0,029
	Ortaokul	11	1,569	0,523	G.İçi	4064,590	96	13,872		
	Lise	49	1,382	0,287	Toplam	4073,330	99			
	Üniversite	24	1,467	0,347						
	Toplam	100	1,471	0,383						
Roller	İlkokul	16	2,005	0,228	G.Arası	96,452	3	24,138	2,439	0,069
	Ortaokul	11	2,281	0,235	G.İçi	2718,430	96	9,714		
	Lise	49	2,088	0,257	Toplam	28145,082	99			
	Üniversite	24	2,098	0,309						
	Toplam	100	2,098	0,270						
Duygusal tepki verebilme	İlkokul	16	1,511	0,541	G.Arası	2182,000	3	0,727	3,913	0,011
	Ortaokul	11	2,016	0,738	G.İçi	57479,000	96	0,196		
	Lise	49	1,510	0,466	Toplam	59660,000	99			
	Üniversite	24	1,495	0,365						
	Toplam	100	1,559	0,491						
Gereken ilgiyi gösterme	İlkokul	16	2,329	0,262	G.Arası	28,792	3	9,597	1,127	0,342
	Ortaokul	11	2,318	0,265	G.İçi	2029,900	96	6,928		
	Lise	49	2,233	0,227	Toplam	205,690	99			
	Üniversite	24	2,216	0,233						
	Toplam	100	2,254	0,239						
Davranış kontrolü	İlkokul	16	1,986	0,301	G.Arası	0,669	3	0,223	0,591	0,622
	Ortaokul	11	2,111	0,294	G.İçi	11,527	96	0,381		
	Lise	49	2,045	0,236	Toplam	112,196	99			
	Üniversite	24	2,083	0,317						
	Toplam	100	2,052	0,272						
Genel fonksiyonlar	İlkokul	16	1,496	0,449	G.Arası	1,659	3	0,553	2,373	0,075
	Ortaokul	11	1,800	0,612	G.İçi	61,686	96	0,211		
	Lise	49	1,447	0,321	Toplam	63,346	99			
	Üniversite	24	1,616	0,523						
	Toplam	100	1,534	0,442						

Bu anlamlı farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek üzere varyansların homojen olmaması durumunda sıklıkla kullanılan ve alpha tipi hataya karşı duyarlı olan Tamhane's T2 testi tercih edilmiştir (Bkz. Tablo 31b).

Tablo 31b

ADÖ iletişim ve duygusal tepki verebilme alt ölçekleri puanlarının annenin öğrenim durumu değişkenine göre hangi alt gruplar arasında farklılaştığını belirlemek üzere yapılan post-hoc Tamhane's T2 testi sonuçları

Alt ölçekler	Sayı (i)	Sayı (j)	Orti - Ortj	ss	p
İletişim	İlkokul mezunu	Ortaokul mezunu	-0,163	0,196	0,960
		Lise mezunu	0,187	0,137	0,715
		Üniversite mezunu	0,102	0,149	0,984
	Ortaokul mezunu	İlkokul mezunu	0,163	0,196	0,960
		Lise mezunu	0,350	0,152	0,221
		Üniversite mezunu	0,265	0,163	0,549
	Lise mezunu	İlkokul mezunu	-0,187	0,137	0,715
		Ortaokul mezunu	-0,350	0,152	0,221
		Üniversite mezunu	-0,085	0,082	0,888
	Üniversite mezunu	İlkokul mezunu	-0,102	0,149	0,984
		Ortaokul mezunu	-0,265	0,163	0,549
		Lise mezunu	0,085	0,082	0,888
Duygusal tepki verebilme	İlkokul mezunu	Ortaokul mezunu	-0,505	0,260	0,348
		Lise mezunu	0,016	0,145	1,000
		Üniversite mezunu	0,002	0,165	1,000
	Ortaokul mezunu	İlkokul mezunu	0,505	0,260	0,348
		Lise mezunu	0,521	0,228	0,233
		Üniversite mezunu	0,507	0,242	0,028
	Lise mezunu	İlkokul mezunu	-0,016	0,145	1,000
		Ortaokul mezunu	-0,521	0,228	0,233
		Üniversite mezunu	-0,014	0,109	1,000
	Üniversite mezunu	İlkokul mezunu	-0,002	0,165	1,000
		Ortaokul mezunu	-0,507	0,242	0,028
		Lise mezunu	0,014	0,109	1,000

Tablo 31b'de görüldüğü gibi, 'iletişim' alt ölçeği puanlarının annenin öğrenim durumu değişkenine göre hangi alt gruplar arasında farklılaştığını belirlemek üzere yapılan post-hoc Tamhane's T2 testi sonucunda, tüm gruplar arasında ortaokul mezunları lehine .05 düzeyinde anlamlı fark olduğu saptanmıştır.

‘Duygusal tepki verebilme’ alt ölçeği puanlarının annenin öğrenim durumu değişkenine göre hangi alt gruplar arasında farklılaştığını belirlemek üzere yapılan post-hoc Tamhane’s T2 testi sonucunda, ortaokul ve üniversite mezunları arasında, ortaokul mezunları lehine .05 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı fark olduğu bulunmuştur.

Tablo 32a
Babanın öğrenim durumu değişkenine göre ADÖ alt ölçekleri için yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçları

Alt ölçekler	Öğrenim	f, $\bar{X}$, ss değerleri				ANOVA sonuçları				
		N	$\bar{X}$	ss	Var. K.	KT	Sd	KO	F	p
Problem çözme	İlkokul	14	1,822	0,636	G.Arası	264,333	2	88,111	2,105	0,105
	Lise	36	1,535	0,388	G.İçi	10391,900	97	35,467		
	Üniversite	50	1,804	0,515	Toplam	10656,230	99			
	Toplam	100	1,710	0,505						
İletişim	İlkokul	14	1,711	0,525	G.Arası	1641,521	2	547,174	3,136	0,029
	Lise	36	1,484	0,337	G.İçi	73343,310	97	250,318		
	Üniversite	50	1,358	0,341	Toplam	74984,800	99			
	Toplam	100	1,471	0,383						
Roller	İlkokul	14	2,124	0,262	G.Arası	834,300	2	208,575	2,439	0,069
	Lise	36	2,136	0,240	G.İçi	22243,470	97	80,301		
	Üniversite	50	2,064	0,292	Toplam	23077,770	99			
	Toplam	100	2,098	0,270						
Duygusal tepki verebilme	İlkokul	14	1,816	0,718	G.Arası	103,920	2	25,980	3,913	0,011
	Lise	36	1,465	0,379	G.İçi	2000,364	97	7,222		
	Üniversite	50	1,554	0,470	Toplam	2104,284	99			
	Toplam	100	1,559	0,491						
Gereken ilgiyi gösterme	İlkokul	14	2,429	0,272	G.Arası	1226,798	2	306,699	1,127	0,342
	Lise	36	2,246	0,171	G.İçi	82230,050	97	296,859		
	Üniversite	50	2,210	0,253	Toplam	8356,850	99			
	Toplam	100	2,254	0,239						
Davranış kontrolü	İlkokul	14	2,059	0,258	G.Arası	0,467	2	0,117	0,591	0,622
	Lise	36	2,049	0,272	G.İçi	55217,000	97	0,200		
	Üniversite	50	2,053	0,281	Toplam	55685,000	99			
	Toplam	100	2,052	0,272						
Genel fonksiyonlar	İlkokul	14	1,750	0,648	G.Arası	2,181	2	0,545	2,373	0,075
	Lise	36	1,425	0,284	G.İçi	67,266	97	0,244		
	Üniversite	50	1,553	0,450	Toplam	69,447	99			
	Toplam	100	1,534	0,442						

Tablo 32a’da görüldüğü gibi babanın öğrenim durumu değişkenine göre ADÖ alt ölçekleri için yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda ölçeğin ‘problem çözme’, ‘iletişim’ ve ‘gereken ilgiyi gösterme’ alt ölçeklerinde istatistiksel açıdan anlamlı fark belirlenmiş; diğer alt ölçeklerde ise fark saptanamamıştır.

Bu anlamlı farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek üzere varyansların homojen olmaması durumunda sıklıkla kullanılan ve alpha tipi hataya karşı duyarlı olan Tamhane’s T2 testi tercih edilmiştir (Bkz. Tablo 32b).

Tablo 32b

ADÖ problem çözme, iletişim ve gereken ilgiyi gösterme alt ölçekleri puanlarının babanın öğrenim durumu değişkenine göre hangi alt gruplar arasında farklılaştığını belirlemek üzere yapılan post-hoc Tamhane’s T2 testi sonuçları

Alt ölçekler	Sayı (i)	Sayı (j)	Orti - Ortj	ss	p
Problem çözme	İlkokul mezunu	Lise mezunu	0,287	0,182	0,348
		Üniversite mezunu	0,018	0,185	1,000
	Lise mezunu	İlkokul mezunu	-0,287	0,182	0,348
		Üniversite mezunu	-0,269	0,097	0,021
	Üniversite mezunu	İlkokul mezunu	-0,018	0,185	1,000
		Lise mezunu	0,269	0,097	0,021
İletişim	İlkokul mezunu	Lise mezunu	0,352	0,151	0,094
		Üniversite mezunu	0,227	0,148	0,376
	Lise mezunu	İlkokul mezunu	-0,352	0,151	0,094
		Üniversite mezunu	-0,126	0,074	0,047
	Üniversite mezunu	İlkokul mezunu	-0,227	0,148	0,376
		Lise mezunu	0,126	0,074	0,047
Gereken ilgiyi gösterme	İlkokul mezunu	Lise mezunu	0,183	0,078	0,092
		Üniversite mezunu	0,218	0,081	0,042
	Lise mezunu	İlkokul mezunu	-0,183	0,078	0,092
		Üniversite mezunu	0,035	0,046	0,825
	Üniversite mezunu	İlkokul mezunu	-0,218	0,081	0,042
		Lise mezunu	-0,035	0,046	0,825

Tablo 32b’de görüldüğü gibi, ‘problem çözme’, ‘iletişim’ ve ‘gereken ilgiyi gösterme’ alt ölçekleri puanlarının babanın öğrenim durumu değişkenine göre hangi alt gruplar arasında farklılaştığını belirlemek üzere yapılan post-hoc Tamhane’s T2 testi sonucunda üç alt ölçekte de lise mezunu babalar ile üniversite mezunu babalar arasında üniversite mezunu babalar lehine .05 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı

bir fark saptanmış; diğer gruplar arasında ise istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır ($p>.05$).

Örneklemdaki ebeveynlerin ADÖ alt ölçeklerinden (problem çözme, iletişim, roller, duygusal tepki verebilme, gereken ilgiyi gösterme, davranış kontrolü, genel fonksiyonlar) aldıkları puanların **evlilik süresi** değişkenine göre anlamlı fark gösterip göstermediğini belirlemek amacı ile yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda aritmetik ortalamalar arasında istatistiksel açıdan anlamlı fark saptanamamıştır.

Örneklemdaki ailelerin ADÖ alt ölçeklerinden (problem çözme, iletişim, roller, duygusal tepki verebilme, gereken ilgiyi gösterme, davranış kontrolü, genel fonksiyonlar) aldıkları puanların **çocuk sayısı** değişkenine göre anlamlı fark gösterip göstermediğini belirlemek amacı ile yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda aritmetik ortalamalar arasında istatistiksel açıdan anlamlı fark bulunamamıştır.

Tablo 33
Annenin çalışma durumu değişkenine göre ADÖ alt ölçekleri için yapılan ilişkisiz grup t testi sonuçları

Alt ölçekler	Çalışma durumu	N	Ort.	ss	t	p
Problem çözme	Evet	26	1,786	0,486	0,891	0,375
	Hayır	74	1,683	0,512		
İletişim	Evet	26	1,444	0,331	-0,405	0,686
	Hayır	74	1,480	0,401		
Roller	Evet	26	2,187	0,298	1,963	0,053
	Hayır	74	2,067	0,254		
Duygusal tepki verebilme	Evet	26	1,516	0,437	-0,510	0,611
	Hayır	74	1,573	0,510		
Gereken ilgiyi gösterme	Evet	26	2,239	0,211	-0,367	0,714
	Hayır	74	2,259	0,249		
Davranış kontrolü	Evet	26	2,133	0,298	1,790	0,076
	Hayır	74	2,024	0,259		
Genel fonksiyonlar	Evet	26	1,588	0,482	0,719	0,474
	Hayır	74	1,516	0,428		

Tablo 33’de görüldüğü gibi yapılan ilişkisiz grup t testi sonucunda çalışan ve çalışmayan anneler arasında ADÖ’nün tüm alt ölçeklerinde istatistiksel açıdan anlamlı fark saptanamamıştır.

Tablo 34a

Emniyet mensubu ailelerin ADÖ alt ölçeklerinden aldıkları puanların ortalama ve standart sapma değerleri

Alt ölçekler	N	Min.	Max.	Ort.	ss
Problem çözme	40	1,00	2,92	1,632	0,465
İletişim	40	0,90	2,75	1,454	0,405
Roller	40	1,59	2,68	2,075	0,284
Duygusal tepki verebilme	40	1,00	2,92	1,551	0,464
Gereken ilgiyi gösterme	40	1,64	3,07	2,262	0,252
Davranış kontrolü	40	1,50	2,83	2,021	0,287
Genel fonksiyonlar	40	1,04	2,50	1,480	0,383

Tablo 34a’da emniyet mensubu ailelerin ADÖ alt ölçeklerinden aldıkları puanların ortalamalarına bakıldığında, problem çözme ($x= 1.632$), iletişim ($x=1,454$), duygusal tepki verebilme ($x=1,551$) ve genel fonksiyonlar ($x= 1,480$) alt ölçekleri için ‘sağlıklı’ aile işlevleri gösterdikleri görülmektedir. En sağlıklı aile işlevi, en düşük ortalamaya sahip olan ‘genel fonksiyonlar’ olarak görülmektedir.

Buna karşın, emniyet mensubu ailelerin roller ($x= 2,075$), gereken ilgiyi gösterme ($x= 2,262$) ve davranış kontrolü ($x= 2,021$) alt ölçeklerinde ‘sağlıksız’ aile işlevlerine sahip oldukları belirlenmiştir. En sağlıksız aile işlevi, en yüksek ortalamaya sahip olan ‘gereken ilgiyi gösterebilme’ olarak görülmektedir.

Tablo 34b

Babanın mesleği değişkenine göre ADÖ alt ölçekleri için yapılan ilişkisiz grup t testi sonuçları

Alt ölçekler	Meslek	N	Ort.	ss	t	p
Problem çözme	Polis	40	1,632	0,465	-1,270	0,207
	Diğer	60	1,762	0,527		
İletişim	Polis	40	1,454	0,405	-0,356	0,723
	Diğer	60	1,482	0,369		
Roller	Polis	40	2,075	0,284	-0,706	0,482
	Diğer	60	2,114	0,261		
Duygusal tepki verebilme	Polis	40	1,551	0,464	-0,132	0,895
	Diğer	60	1,564	0,511		
Gereken ilgiyi gösterme	Polis	40	2,262	0,252	0,265	0,791
	Diğer	60	2,249	0,232		
Davranış kontrolü	Polis	40	2,021	0,287	-0,932	0,354
	Diğer	60	2,073	0,263		
Genel fonksiyonlar	Polis	40	1,480	0,383	-1,015	0,313
	Diğer	60	1,571	0,476		

Tablo 34b’de görüldüğü gibi babanın mesleği değişkenine göre ADÖ alt ölçekleri için yapılan ilişkisiz grup t testi sonucunda tüm alt ölçeklerde babanın polis olduğu ve olmadığı aileler arasında istatistiksel açıdan anlamlı fark saptanamamıştır.

Ailelerin ADÖ alt ölçeklerinden (problem çözme, iletişim, roller, duygusal tepki verebilme, gereken ilgiyi gösterme, davranış kontrolü, genel fonksiyonlar) aldıkları puanların gelir düzeyi değişkenine göre anlamlı fark gösterip göstermediğini belirlemek amacı ile yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda yalnızca ‘davranış kontrolü’ alt ölçeğinde gruplar arasında istatistiksel açıdan .05 düzeyinde anlamlı fark belirlenmiş; diğer alt ölçeklerde ise fark saptanamamıştır (Bkz. Tablo 35a).

Tablo 35a

Ailenin gelir düzeyi değişkenine göre ADÖ alt ölçekleri için yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçları

Alt ölçekler	Gelir	f, $\bar{x}$, ss değerleri				ANOVA sonuçları				
		N	$\bar{X}$	ss	Var. K.	KT	Sd	KO	F	p
Problem çözme	1500 ve az	37	1,665	0,481	G.Arası	2,182	2	0,727	0,976	0,381
	1501-2000	23	1,634	0,570	G.İçi	57,479	97	0,196		
	2001 ve üstü	40	1,795	0,487	Toplam	59,660	99			
	Toplam	100	1,710	0,505						
İletişim	1500 ve az	37	1,508	0,432	G.Arası	1,315	2	0,329	0,314	0,731
	1501-2000	23	1,465	0,423	G.İçi	58,346	97	0,200		
	2001 ve üstü	40	1,439	0,309	Toplam	59,660	99			
	Toplam	100	1,471	0,383						
Roller	1500 ve az	37	2,081	0,282	G.Arası	2,099	2	0,525	0,806	0,450
	1501-2000	23	2,056	0,249	G.İçi	124,659	97	0,427		
	2001 ve üstü	40	2,139	0,272	Toplam	126,757	99			
	Toplam	100	2,098	0,270						
Düğüsal tepki verebilme	1500 ve az	37	1,651	0,601	G.Arası	10,426	2	2,607	1,121	0,330
	1501-2000	23	1,474	0,425	G.İçi	2444,187	97	8,371		
	2001 ve üstü	40	1,521	0,402	Toplam	2454,613	99			
	Toplam	100	1,559	0,491						
Gereken İlgiyi gösterme	1500 ve az	37	2,274	0,251	G.Arası	25,602	2	6,401	0,351	0,705
	1501-2000	23	2,263	0,299	G.İçi	2033,091	97	6,963		
	2001 ve üstü	40	2,230	0,188	Toplam	2058,694	99			
	Toplam	100	2,254	0,239						
Davranış kontrolü	1500 ve az	37	2,075	0,285	G.Arası	209567,000	2	52,392	3,309	0,041
	1501-2000	23	1,929	0,229	G.İçi	4885,948	97	16,733		
	2001 ve üstü	40	2,102	0,268	Toplam	5095515,000	99			
	Toplam	100	2,052	0,272						
Genel fonksiyonlar	1500 ve az	37	1,548	0,451	G.Arası	2999,500	2	7,499	0,319	0,728
	1501-2000	23	1,470	0,455	G.İçi	10626,230	97	36,391		
	2001 ve üstü	40	1,559	0,433	Toplam	10656,230	99			
	Toplam	100	1,534	0,442						

Yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda saptanan davranış kontrolü alt ölçeğindeki anlamlı farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek üzere varyansların homojen olmaması durumunda sıklıkla kullanılan ve alpha tipi hataya karşı duyarlı olan Tamhane's T2 testi tercih edilmiştir (Bkz. Tablo 35b).

Tablo 35b

ADÖ davranış kontrolü alt ölçeği puanlarının ailenin gelir düzeyi değişkenine göre hangi alt gruplar arasında farklılaştığını belirlemek üzere yapılan post-hoc Tamhane testi sonuçları

Alt ölçek	Sayı (i)	Sayı (j)	Orti - Ortj	ss	p
Davranış kontrolü	1500 YTL ve daha az	1501-2000 YTL	0,146	0,067	0,096
		2001 YTL ve üstü	-0,027	0,063	0,964
	1501-2000 YTL	1500 YTL ve daha az	-0,146	0,067	0,096
		2001 YTL ve üstü	-0,173	0,064	0,027
	2001 YTL ve üstü	1500 YTL ve daha az	0,027	0,063	0,964
		1501-2000 YTL	0,173	0,064	0,027

Tablo 35b’de görüldüğü gibi, davranış kontrolü alt ölçeği için yapılan post-hoc Tamhane testi sonucunda, 1501-2000 YTL geliri olanlar ile 2001 YTL ve üstü geliri olanlar arasında 2001 YTL ve üstü geliri olanlar lehine .05 düzeyinde anlamlı fark saptanmış; diğer gruplar arasında ise anlamlı fark bulunmamıştır ($p>.05$).

Annelerin ADÖ alt ölçeklerinden (problem çözme, iletişim, roller, duygusal tepki verebilme, gereken ilgiyi gösterme, davranış kontrolü, genel fonksiyonlar) aldıkları puanların **kendi anneleri tarafından yetiştirilme tutumu** değişkenine göre anlamlı fark gösterip göstermediğini belirlemek amacı ile yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda tutumlar arasında istatistiksel açıdan anlamlı fark saptanamamıştır.

Babaların ADÖ alt ölçeklerinden (problem çözme, iletişim, roller, duygusal tepki verebilme, gereken ilgiyi gösterme, davranış kontrolü, genel fonksiyonlar) aldıkları puanların **kendi anneleri tarafından yetiştirilme tutumu** değişkenine göre anlamlı fark gösterip göstermediğini belirlemek amacı ile yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda tutumlar arasında istatistiksel açıdan anlamlı fark saptanamamıştır.

Babaların ADÖ alt ölçeklerinden (problem çözme, iletişim, roller, duygusal tepki verebilme, gereken ilgiyi gösterme, davranış kontrolü, genel fonksiyonlar) aldıkları puanların **kendi babaları tarafından yetiştirilme tutumu** değişkenine göre anlamlı fark gösterip göstermediğini belirlemek amacı ile yapılan tek yönlü varyans analizi

(ANOVA) sonucunda tutumlar arasında istatistiksel açıdan anlamlı fark saptanamamıştır.

Annelerin ADÖ alt ölçeklerinden (problem çözme, iletişim, roller, duygusal tepki verebilme, gereken ilgiyi gösterme, davranış kontrolü, genel fonksiyonlar) aldıkları puanların kendi babaları tarafından yetiştirilme tutumu değişkenine göre anlamlı fark gösterip göstermediğini belirlemek amacı ile yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda ‘problem çözme’ ve ‘genel fonksiyonlar’ alt ölçeklerinde istatistiksel açıdan anlamlı fark bulunmuştur (Bkz. Tablo 36a).

Tablo 36a Annenin kendi babası tarafından yetiştirilme tutumu değişkenine göre ADÖ alt ölçekleri için yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçları

Alt ölçekler	Tutum	f, $\bar{x}$, ss değerleri			ANOVA sonuçları					
		N	$\bar{X}$	ss	Var. K.	KT	Sd	KO	F	p
Problem çözme	Aşırı koruyucu	8	1,625	0,449	G.Arası	2,181	4	0,545	2,918	0,026
	Demokratik	38	1,645	0,438	G.İçi	67,266	90	0,244		
	Baskıcı-otoriter	23	1,726	0,502	Toplam	69,447	94			
	Tutarsız	10	2,160	0,664						
	Aşırı hoşgörülü	16	1,532	0,456						
	Toplam	95	1,698	0,504						
İletişim	Aşırı koruyucu	8	1,375	0,371	G.Arası	2,632	4	0,658	1,120	0,352
	Demokratik	38	1,437	0,324	G.İçi	95,000	90	0,344		
	Baskıcı-otoriter	23	1,459	0,358	Toplam	97,633	94			
	Tutarsız	10	1,705	0,539						
	Aşırı hoşgörülü	16	1,491	0,466						
	Toplam	95	1,474	0,389						
Roller	Aşırı koruyucu	8	2,056	0,271	G.Arası	131,170	4	32,793	1,297	0,277
	Demokratik	38	2,060	0,252	G.İçi	4600,603	90	16,609		
	Baskıcı-otoriter	23	2,063	0,240	Toplam	4731,773	94			
	Tutarsız	10	2,223	0,425						
	Aşırı hoşgörülü	16	2,184	0,219						
	Toplam	95	2,098	0,270						
Duygusal tepki verebilme	Aşırı koruyucu	8	1,490	0,553	G.Arası	562,221	4	140,555	1,435	0,229
	Demokratik	38	1,481	0,442	G.İçi	22515,55	90	81,284		
	Baskıcı-otoriter	23	1,612	0,378	Toplam	23077,77	94			
	Tutarsız	10	1,884	0,808						
	Aşırı hoşgörülü	16	1,537	0,483						
	Toplam	95	1,565	0,498						
Gereken ilgiyi gösterme	Aşırı koruyucu	8	2,233	0,254	G.Arası	8356,85	4	306,699	1,255	0,293
	Demokratik	38	2,221	0,264	G.İçi	82230,05	90	296,859		
	Baskıcı-otoriter	23	2,253	0,226	Toplam	1226,798	94			
	Tutarsız	10	2,407	0,217						
	Aşırı hoşgörülü	16	2,228	0,201						
	Toplam	95	2,251	0,241						
Davranış kontrolü	Aşırı koruyucu	8	1,951	0,193	G.Arası	0,467	4	0,117	0,650	0,622
	Demokratik	38	2,026	0,271	G.İçi	55,217	90	0,200		
	Baskıcı-otoriter	23	2,082	0,274	Toplam	55,685	94			
	Tutarsız	10	2,127	0,331						
	Aşırı hoşgörülü	16	2,084	0,286						
	Toplam	95	2,054	0,274						
Genel fonksiyonlar	Aşırı koruyucu	8	1,438	0,393	G.Arası	103,92	4	25,980	3,247	0,015
	Demokratik	38	1,393	0,266	G.İçi	2000,364	90	7,222		
	Baskıcı-otoriter	23	1,591	0,331	Toplam	2104,284	94			
	Tutarsız	10	1,955	0,832						
	Aşırı hoşgörülü	16	1,481	0,345						
	Toplam	95	1,533	0,450						

Yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda ‘problem çözme’ ve ‘genel fonksiyonlar’ alt ölçeklerindeki anlamlı farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek üzere varyansların homojen olmaması durumunda sıklıkla kullanılan ve alpha tipi hataya karşı duyarlı olan Tamhane’s T2 testi tercih edilmiştir (Bkz. Tablo 36b).

Tablo 36b

ADÖ problem çözme, genel fonksiyonlar alt ölçekleri puanlarının, annenin kendi babası tarafından yetiştirilme tutumu değişkenine göre hangi alt gruplar arasında farklılaştığını belirlemek üzere yapılan post-hoc Tamhane’s T2 testi sonuçları

Alt Ölçekler	Sayı (i)	Sayı (j)	Orti-Ortj	ss	p
Problem Çözme	Aşırı Koruyucu	Demokratik	-0,273	0,158	0,028
		Baskıcı-Otoriter	-0,152	0,082	0,962
		Tutarsız	0,078	0,168	0,665
		Aşırı Hoşgörülü	-0,265	0,126	0,096
	Demokratik	Aşırı Koruyucu	0,273	0,158	0,028
		Baskıcı-Otoriter	0,326	0,184	0,046
		Tutarsız	-0,277	0,142	0,368
		Aşırı Hoşgörülü	-0,018	0,136	0,078
	Baskıcı-Otoriter	Aşırı Koruyucu	0,152	0,082	0,962
		Demokratik	-0,326	0,184	0,046
		Tutarsız	-0,016	0,114	0,726
		Aşırı Hoşgörülü	0,036	0,182	0,086
	Tutarsız	Aşırı Koruyucu	-0,078	0,168	0,665
		Demokratik	0,277	0,142	0,368
		Baskıcı-Otoriter	0,016	0,114	0,726
		Aşırı Hoşgörülü	-0,269	0,176	0,666
	Aşırı Hoşgörülü	Aşırı Koruyucu	0,265	0,126	0,096
		Demokratik	0,018	0,136	0,078
		Baskıcı-Otoriter	-0,036	0,182	0,085
		Tutarsız	0,269	0,176	0,666

Tablo 36b (Devamı)

Alt Ölçekler	Sayı (i)	Sayı (j)	Orti-Ortj	ss	p
Genel Fonksiyonlar	Aşırı Koruyucu	Demokratik	0,026	0,122	0,967
		Baskıcı-Otoriter	0,426	0,212	0,096
		Tutarsız	-0,262	0,126	0,997
		Aşırı Hoşgörülü	0,038	0,166	0,089
	Demokratik	Aşırı Koruyucu	-0,026	0,122	0,967
		Baskıcı-Otoriter	0,266	0,168	0,078
		Tutarsız	0,321	0,151	0,008
		Aşırı Hoşgörülü	-0,066	0,148	0,268
	Baskıcı-Otoriter	Aşırı Koruyucu	-0,426	0,212	0,368
		Demokratik	-0,266	0,168	0,078
		Tutarsız	0,012	0,185	0,884
		Aşırı Hoşgörülü	-0,288	0,128	0,078
	Tutarsız	Aşırı Koruyucu	0,262	0,126	0,997
		Demokratik	-0,321	0,151	0,008
		Baskıcı-Otoriter	-0,012	0,185	0,884
		Aşırı Hoşgörülü	0,364	0,144	0,266
	Aşırı Hoşgörülü	Aşırı Koruyucu	-0,038	0,166	0,089
		Demokratik	0,066	0,148	0,268
		Baskıcı-Otoriter	0,288	0,128	0,078
		Tutarsız	-0,364	0,144	0,266

Tablo 36b’de görüldüğü gibi “Problem Çözme” ve “Genel Fonksiyonlar” alt ölçeği puanlarının annenin kendi babası tarafından yetiştirilme tutumu değişkenine göre hangi alt gruplar arasında farklılaştığını belirlemek üzere yapılan post-hoc Tamhane’s T2 testi sonucunda Problem Çözme alt ölçeğinde babası tarafından Demokratik tutumla yetiştirilenler ile Aşırı koruyucu tutumla yetiştirilenler arasında ve yine Demokratik tutumla yetiştirilenler ile Baskıcı-Otoriter tutumla yetiştirilenler arasında Demokratik tutumla yetiştirilenler lehine .05 düzeyinde anlamlı fark saptanmış; diğer gruplar arasında ise anlamlı fark bulunmamıştır ($p>.05$).

“Genel Fonksiyonlar” alt boyutunda ise; babası tarafından Demokratik Tutumla yetiştirilenler ile Tutarsız Tutumla yetiştirilenler arasında Demokratik tutumla yetiştirilenler lehine .05 düzeyinde anlamlı fark saptanmıştır. Diğer gruplar arasında ise anlamlı fark bulunmamıştır ($p>.05$).

Tablo 37
Aile Değerlendirme Ölçeği ile Demoulin Çocuklar İçin Benlik Algısı Ölçeği arasındaki ilişkinin incelenmesi

Alt ölçekler	İstatistik	Öz saygı alt boyutu	Öz yeterlik alt boyutu	Toplam benlik algısı
Problem çözme	r	-0,019	-0,033	-0,027
	p	0,852	0,746	0,788
	N	100	100	100
İletişim	r	-0,049	-0,051	-0,053
	p	0,630	0,616	0,604
	N	100	100	100
Roller	r	0,016	0,096	0,059
	p	0,872	0,344	0,560
	N	100	100	100
Duygusal tepki verebilme	r	-0,103	-0,068	-0,090
	p	0,307	0,503	0,371
	N	100	100	100
Gereken ilgiyi gösterme	r	-0,183	-0,119	-0,160
	p	0,068	0,238	0,112
	N	100	100	100
Davranış kontrolü	r	0,202	0,248	0,238
	p	0,044	0,013	0,017
	N	100	100	100
Genel fonksiyonlar	r	0,002	0,021	0,012
	p	0,984	0,836	0,904
	N	100	100	100

Tablo 37’de görüldüğü gibi ölçekler arasındaki ilişkiyi saptamak amacıyla yapılan korelasyon analizi sonuçlarına göre yalnızca Demoulin Çocuklar İçin Benlik Algısı Ölçeği ve iki alt boyutu (öz saygı ve öz yeterlik) ile Aile Değerlendirme Ölçeği ‘davranış kontrolü’ alt ölçeği arasındaki ilişki istatistiksel olarak anlamlı ($p<0,05$) bulunmuştur.

Tablodaki 0,202 değeri, ‘davranış kontrolü’ alt ölçeği ile ‘öz saygı’ alt boyutu arasında zayıf düzeyde pozitif ve .05 düzeyinde anlamlı ($r=0,202$; $p=0,044<0,05$) bir ilişki olduğunu göstermektedir. Davranış kontrolü alt ölçeğindeki puan değişimi öz saygı alt boyutunda da aynı yönde bir değişime neden olacaktır, yani davranış kontrolü puanı arttıkça öz saygı puanı da artacaktır.

Tablodaki 0,248 değeri, ‘davranış kontrolü’ alt ölçeği ile ‘öz yeterlilik’ alt boyutu arasında zayıf düzeyde pozitif ve .05 düzeyinde anlamlı ($r=0,248$; $p=0,013<0,05$) bir ilişki olduğunu göstermektedir. Davranış kontrolü alt ölçeğindeki puan değişimi öz yeterlilik alt boyutunda da aynı yönde bir değişime neden olacaktır, yani davranış kontrolü puanı arttıkça öz yeterlilik puanı da artacaktır.

Tablodaki 0,238 değeri, ‘davranış kontrolü’ alt ölçeği ile ‘benlik algısı’ arasında zayıf düzeyde pozitif ve .05 düzeyinde anlamlı ($r=0,238$; $p=0,017<0,05$) bir ilişki olduğunu göstermektedir. Davranış kontrolü alt ölçeğindeki puan değişimi benlik algısı alt boyutunda da aynı yönde bir değişime neden olacaktır, yani davranış kontrolü puanı arttıkça benlik algısı puanı da artacaktır.

BÖLÜM V

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

5.1. Sonuç ve Tartışma

Araştırma, 6 yaş grubundaki çocukların benlik algısı düzeyleri ile aile işlevleri arasındaki ilişkinin bazı değişkenlere göre incelenmesi amacıyla yapılmıştır.

5.1.1. Aile Bilgi Formuna İlişkin Sonuçlar

Araştırmanın örneklemini İstanbul'daki üç bağımsız anaokulu (Menekşe Bağımsız Anaokulu, Nene Hatun Bağımsız Anaokulu, Yasemin Bağımsız Anaokulu) ile bir anasınıfında (TOKİ İlköğretim Okulu) eğitim gören 100 tane 6 yaş çocuğu ile bu çocukların ebeveynlerinden (100 anne ve 100 baba) oluşmaktadır.

Örneklemdaki çocukların % 44'ü kız, % 56'sı erkektir. % 66'sı ailenin ilk çocuğudur; % 55'i bir yıldır, % 29'u iki yıldır bir okul öncesi eğitim kurumuna devam etmektedir.

Örneklemdaki annelerin % 39'u 30 yaş ve altı, % 40'ı 31-35 yaş arası, % 21'i 36 ve üzeri yaştadır; babaların % 15'i 30 yaş ve altı, % 42'si 31-35 yaş arası, %27'si 36-40 yaş arasındadır. Annelerin % 16'sı ilkokul, % 11'i ortaokul, % 49'u lise ve % 24'ü üniversite; babaların % 14'ü ilkokul, % 36'sı lise, % 50'si üniversite mezunudur.

Ebeveynlerin % 66'sının evlilik süresi 6-10, % 23'nün 11-15 yıl arasındadır. %31'inin bir çocuğu, % 57'sinin iki çocuğu vardır. Annelerin % 26'sı çalışmakta, % 74'ü ise çalışmamaktadır. Babaların % 40'ı polis, % 60'ı ise diğer meslek gruplarındandır. Örneklemini oluşturan ailelerin % 37'si 1500 YTL ve daha az, % 23'ü 1501-2000 YTL, % 40'ı ise 2001 YTL ve üstünde aylık gelire sahiptir.

Annelerin % 37'si kendi annesi tarafından aşırı koyucu, % 38'i babası tarafından demokratik tutum ile yetiştirildiklerini söylemiştir. Babaların % 40'ı annesi tarafından aşırı koruyucu, % 32'si babası tarafından demokratik tutum ile yetiştirildiklerini belirtmiştir.

Örneklemdaki çocukların ve ebeveynlerinin demografik özelliklerine ilişkin veriler Aile Bilgi Formu, çocukların benlik algısı düzeylerine ilişkin veriler Demoulin Çocuklar İçin Benlik Algısı Ölçeği (DSCDS), aile işlevlerine ilişkin veriler ise ailelere uygulanan Aile Değerlendirme Ölçeği (ADÖ) ile elde edilmiştir.

5.1.2.Demoulin Çocuklar İçin Benlik Algısı Ölçeğine (DSCDS) İlişkin Sonuçlar

Örneklemdaki çocukların Demoulin Çocuklar İçin Benlik Algısı Ölçeğinden aldıkları puanlara bakıldığında çocukların % 45'inin orta derecede öz saygı düzeyine, % 55'inin ise yüksek derecede öz saygı düzeyine; % 30'unun orta derecede öz yeterlik düzeyine, % 70'inin ise yüksek derecede öz yeterlik düzeyine sahip oldukları görülmüştür. Toplam benlik algısı puanlarında ise çocukların % 37'sinin orta derecede benlik algısı düzeyine, % 63'ünün ise yüksek derecede benlik algısı düzeyine sahip olduğu belirlenmiştir.

Yapılan ilişkisiz grup t testi sonucunda çocukların öz saygı, öz yeterlik ve benlik algısı toplam puanlarının **cinsiyet** değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı fark göstermediği bulunmuştur. Şeremet (2006) yaptığı bir araştırmada 5-6 yaş çocuklarının kendilik algılarının cinsiyete göre anlamlı fark göstermediğini saptamıştır. Örgün (2000) de, anne baba tutumları ile 8. sınıf öğrencilerinin benlik saygıları ve atılganlıkları arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmasının sonucunda kız ve erkek öğrencilerin benlik saygısı düzeyleri arasında cinsiyete göre istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmadığını tespit etmiştir. Bu araştırmada kullanılan Demoulin Çocuklar İçin Benlik Algısı Ölçeğini geliştiren Demoulin tarafından gerçekleştirilen ilgili tüm araştırmalarda da benlik algısının cinsiyete göre farklılaşmadığı saptanmıştır. Önder (1997) altı yaş çocukları, Turaşlı (2006) okul öncesi çocukları, Harter (1982) ilkökul çocukları, Lawler ve Grymes (1990) okul öncesi çocukları, Gabay (1996) ilkökul 4. ve 5. sınıf öğrencileri, Chapman ve Mullis (2002) ortaokul ve lise öğrencileri ile yaptıkları araştırmalarda benzer sonuçlar bulmuştur.

Çocukların kendilik değerinde cinsiyete göre bir farklılaşma olup olmadığı, üzerinde tartışılan bir konudur (Harter; 1983; akt. Önder, 1997). Valsamma (2000) yaptığı araştırmada Birleşik Arap Emirliği'ndeki 8-16 yaş grubu çocukların kendilik

algısı profillerini farklı değişkenler açısından incelemiş; cinsiyet değişkeni ile çocukların kendilik algısı profilleri arasında güçlü bir ilişkinin olduğunu, puanların erkek çocuklar lehine artış gösterdiğini belirlemiştir (Argun; 2005).

Örneklemdaki çocukların Demoulin Çocuklar İçin Benlik Algısı Ölçeğinden aldıkları benlik algısı toplam puanları ile öz saygı ve öz yeterlik alt boyutlarından aldıkları puanların **ailedeki çocuk sayısı** değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacı ile yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda öz yeterlik alt boyutu ile toplam benlik algısının aritmetik ortalamalarında .05 düzeyinde anlamlı fark bulunmuştur. Bu anlamlı farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek üzere yapılan analiz sonucunda hem öz yeterlik hem de benlik algısında iki çocuklu aileler ile üç çocuklu aileler arasında iki çocuklu aileler lehine .05 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu saptanmıştır.

Çocukların benlik algısı puanları ile öz saygı ve öz yeterlik puanlarının **doğum sırası (kaçıncı çocuk olduğu)** değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacı ile yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda öz yeterlik alt boyutu ile toplam benlik algısının aritmetik ortalamalarında .05 düzeyinde anlamlı fark bulunmuştur. Bu anlamlı farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek üzere Tamhane's T2 testi tercih edilmiştir. Yapılan analiz sonucunda hem öz yeterlik hem de benlik algısı toplam puanlarında ikinci çocuk olanlar ile üçüncü çocuk olanlar arasında ikinci çocuk olanlar lehine .05 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu belirlenmiştir. Diğer gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark ($p>.05$) bulunmamıştır.

Şeremet (2006) araştırmasında, okul öncesi çocukların kendilik algıları ile doğum sırası arasında istatistiksel açıdan anlamlı fark tespit edememiştir. Çetin de (2008) çalışmasında doğum sırasına göre özsaygı puanlarında anlamlı bir farklılık olmadığını belirlemiştir. Dikici (1998) ise çocukların benlik saygı düzeylerini çeşitli değişkenlere göre incelediği araştırmasında ailede ilk çocuk olmanın benlik saygısı üzerinde anlamlı farklılık yarattığını saptamıştır (akt. Şeremet, 2006). Benzer bir sonucu da Adler (2000) bulmuştur. Ailedeki çocukların doğum sırasına ve bunun çocuğun gelişimi üzerindeki etkilerine dikkat çekmiş; kişinin doğum sırasının benlik değerini algılamasına ve davranışlarına etki ettiğini belirtmiştir. Çünkü ailenin ilgi

odağı olan ilk çocuğa kardeş geldiğinde çocuk, anne-babanın ilgi merkezinden çıktığını düşünmektedir (akt. Çetin, 2008).

Bu araştırmada **çocuğun okul öncesi eğitime devam etme süresi** değişkeninin öz yeterlik, öz saygı ve toplam benlik algısında farklılığa neden olup olmadığı tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ile incelenmiş; okul öncesi eğitime devam etme süresinin öz saygı, öz yeterlik ve benlik algısı toplam puanlarında istatistiksel olarak .05 düzeyinde anlamlı fark oluşturduğu saptanmıştır. Bu anlamlı farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek üzere varyansların homojen olmaması durumunda sıklıkla kullanılan ve alpha tipi hataya karşı duyarlı olan Tamhane's T2 testi tercih edilmiştir. Analiz sonuçlarına bakıldığında iki yıldır eğitim alan çocuklarla üç ve daha fazla yıldır eğitim alan çocuklar arasında üç ve daha fazla yıldır eğitim alan çocuklar lehine .05 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu saptanmıştır. Diğer gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark ($p > .05$) bulunmamıştır.

Turaşlı (2006) tarafından altı yaş çocuklarıyla gerçekleştirilen çalışmada öz saygı, öz yeterlik ve benlik algısı toplam puanlarının 2 ve daha fazla yıldır okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden çocuklar lehine anlamlı fark gösterdiği bulunmuştur. Önder (1997) çalışmasında en az 5 aydan beri aynı okula devam eden çocukların akranları tarafından kabul edilme algılarının en fazla iki haftadan beri aynı okula devam eden çocuklardan daha yüksek olduğunu saptamıştır. Örgün (2000), 8. sınıf öğrencileriyle yaptığı çalışmada anaokuluna gidip gitmeme değişkeni ile benlik saygısı arasındaki ilişkiyi incelemiş, anlamlı bulunmadığını tespit etmiştir.

Çocukların benlik algısı toplam puanları ile öz saygı ve öz yeterlik alt boyutlarından aldıkları puanların **annenin yaşı** ve **babanın yaşı** değişkenlerine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacı ile yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda aritmetik ortalamalar arasında anlamlı fark saptanamamıştır. Benzer bir sonuç da Argun (2005)'un yaptığı araştırmada ortaya çıkmıştır. Argun, anne-babaların yaşları ile çocukların kendilik algısı puanları arasında istatistiksel açıdan anlamlı fark olmadığını bulmuştur.

Çocukların benlik algısı toplam puanları ile öz saygı ve öz yeterlik alt boyutlarından aldıkları puanların **annenin öğrenim durumu** değişkenine göre

anlamli fark gösterip göstermediğini belirlemek amacı ile yapılan tek yönlü varyans analizi sonuçlarına göre öz yeterlik alt boyutu ve toplam benlik algısının aritmetik ortalamalarında .05 düzeyinde anlamli fark bulunmuştur. Bu farkın hangi gruptan kaynaklandığını belirlemek üzere yapılan Tamhane's T2 sonucunda öz yeterlik alt boyutu puanlarında ilkokul mezunu olan anneler ile lise ve  niversite mezunu olan anneler arasında lise ve  niversite mezunu olanların; toplam benlik algısı puanlarında ise ilkokul mezunu olan anneler ile  niversite mezunu olan anneler arasında  niversite mezunları lehine .05 düzeyinde istatistiksel olarak anlamli fark bulunmuştur.

Çocukların benlik algısı toplam puanları ile öz saygı ve öz yeterlik alt boyutlarından aldıkları puanların **babanın öğrenim durumu** değişkenine göre anlamli fark gösterip göstermediğini belirlemek amacı ile yapılan tek yönlü varyans analizi sonuçlarına toplam benlik algısının aritmetik ortalamalarında .05 düzeyinde anlamli fark bulunmuştur. Bu farkın hangi gruptan kaynaklandığını belirlemek üzere yapılan Tamhane's T2 sonucunda Benlik Algısı  l eği toplam puanlarında ilkokul mezunu olan babalar ile  niversite mezunu olan babalar arasında  niversite mezunu babalar lehine .05 düzeyinde istatistiksel olarak anlamli fark bulunmuştur. Literatürde bu sonuçlarla benzer sonuçlar gösteren araştırmalar olduğu gibi farklı sonuçlar elde edilen araştırmalar da vardır.

şeremet (2006) araştırmasında annenin ve babanın öğrenim düzeyi yükseldikçe okul öncesi çocuklarının kendilik algılarının yükseldiğini bulmuştur. Lise mezunu olan annelerin çocuklarının okur-yazar ve ilkokul mezunu olan annelerin çocuklarına oranla kendilerini daha olumlu olarak algıladıklarını saptamıştır. Babası  niversite mezunu olan çocukların babası okur-yazar ve ilkokul mezunu olan çocuklara oranla kendilerini daha olumlu olarak algıladıklarını belirlenmiştir.

Bhatnagar ve Sharma (1992) tarafından anne-baba öğrenim düzeyi ile çocukların sosyal uyumu ve kendilik algıları arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere yapılan araştırma sonucunda annenin öğrenim düzeyi ile çocuğun sosyal uyumu ve kendilik algısı arasında anlamli düzeyde bir ilişki olduğu saptanmıştır (akt.  aplı, 1993; Argun, 2005).

Akduman, Çolak ve Cantürk (2007) yaptıkları araştırmada 7-15 yaş grubundaki çocukların kendilik algısı ve saldırganlık eğilimi arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Araştırma sonucunda çocukların anne-baba öğrenim düzeylerinin kendilik algısı puanlarında .01 düzeyinde anlamlı farklılığa yol açtığı belirlenmiştir.

Alvarez (1985) çalışmasında çocukların olumlu benlik algılarının annelerinin öğrenim düzeyi ile ilişkili olduğunu tespit etmiştir.

Turaşlı, Örgün, Bencik ve Dikici'nin yaptıkları farklı araştırmalarda ise tamamen tersi sonuçlar elde edilmiştir. Turaşlı (2006)'nın okul öncesi çocukları ile yaptığı araştırmada, bu çalışmada da kullanılan Demoulin Çocuklar İçin Benlik Algısı Ölçeği toplam ve öz yeterlik ile öz saygı alt boyut puanlarında annenin ve babanın öğrenim durumu değişkenleri açısından istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunamamıştır. Dikici (1998), anasınıfına devam eden çocukların benlik saygısı düzeylerinin anne-babanın öğrenim durumu değişkenleri açısından istatistiksel olarak anlamlı bir fark göstermediğini tespit etmiştir (akt. Şeremet, 2006). Örgün (2000), sekizinci sınıf öğrencilerinin benlik saygısı düzeylerinin anne ve babanın öğretim düzeyine göre farklılaşmadığını bulmuştur. Bencik (2006) ise üstün yetenekli çocuklarla yaptığı araştırmada benlik algısı düzeyinin anne ve babanın öğrenim düzeyine göre farklılaşmadığını saptamıştır.

Çocukların benlik algısı toplam puanları ile öz saygı ve öz yeterlik alt boyutlarından aldıkları puanların **annenin çalışma durumu** değişkenine göre anlamlı bir fark gösterip göstermediğini belirlemek amacı ile yapılan ilişkisiz grup t testi sonucunda yalnızca toplam benlik algısı düzeyinde annesi çalışan çocuklar lehine .05 düzeyinde anlamlı fark bulunmuştur. Alvarez (1985) çalışmasında annenin çalışma durumu ile çocukların kendilerini olumlu olarak algılamaları arasında ilişki olduğunu belirlemiştir. Şeremet (2006) ile Dikici (1998) ise okul öncesi dönem çocuklarının kendilik algıları ile benlik saygısı düzeylerinin annenin çalışıp çalışmamasına göre farklılaşmadığını saptamışlardır.

Bu araştırmanın örneklemini oluşturan çocukların gittikleri okul öncesi eğitim kurumlarından ikisinin polis lojmanları içinde olması nedeniyle babası emniyet mensubu (polis, komiser, emniyet amiri vb.) olan çocukların Demoulin Çocuklar İçin Benlik Algısı Ölçeğinden aldığı puanlar ayrıca değerlendirmiştir. Babası emniyet

mensubu olan çocukların ölçeğin toplamından aldıkları puanların ortalaması 67.075, öz saygı alt boyutundan aldıkları puanların ortalaması 32.575, öz yeterlik alt boyutundan aldıkları puanların ortalaması ise 35.500'dir. Bu durumda çocukların benlik algısı ve öz saygı düzeylerinin orta dereceli, öz yeterlik düzeylerinin ise yüksek olduğu söylenebilir.

Çocukların benlik algısı toplam puanları ile öz saygı ve öz yeterlik alt boyutlarından aldıkları puanların **babalarının mesleği** değişkenine göre anlamlı bir fark gösterip göstermediğini belirlemek amacı ile yapılan ilişkisiz grup t testi sonucunda babası emniyet mensubu olan ve olmayan çocukların hem öz saygı ve öz yeterlik alt boyutları puan ortalamaları hem de toplam benlik algısı puan ortalamaları arasında babası polis olmayan çocuklar lehine .05 düzeyinde anlamlı fark saptanmıştır.

Çocukların benlik algısı toplam puanları ile öz saygı ve öz yeterlik alt boyutlarından aldıkları puanların **ailenin gelir düzeyi** değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacı ile yapılan tek yönlü varyans analizi sonucuna göre hem ölçeğin toplam hem de alt boyut puanlarının gelir düzeyine göre farklılaştığı bulunmuştur. Bu farkın hangi gruplar arasında farklılaştığını belirlemek üzere yapılan post-hoc Tamhane's T2 testi sonucunda her iki alt boyut ve ölçeğin toplam puanlarında 1500 YTL ve daha az geliri olanlarla 2001 YTL ve üstü geliri olanlar arasında 2001 YTL ve üstü geliri olanlar lehine .05 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu saptanmıştır.

Çetinkaya ve arkadaşları (2006) tarafından yapılan çalışmada sosyo-ekonomik düzeyi farklı üç ilköğretim okulu öğrencilerinin benlik saygı düzeyleri incelenmiştir. Sosyo-ekonomik durumu düşük olan okuldaki öğrencilerin benlik saygısı düzeyi iyi ve orta olan okullarda bulunan öğrencilere göre anlamlı ($p < 0.05$) derecede düşük bulunmuştur. İlkın, yaptığı araştırmada ilkokula giden çocukların kendilik algılarının sosyo-ekonomik düzey değişkenine göre farklılaştığını tespit etmiştir (akt. Argun, 2005). Baran (1989), 10 yaşındaki çocukların davranış bozuklukları ile benlik kavramının gelişimi arasında ilişkiyi incelediği çalışmasında üst sosyo-ekonomik düzeyde bu ilişkinin önemli olmadığını, orta ve düşük sosyo-ekonomik düzeyde ise önemli olduğunu belirlemiştir.

5.1.3.Aile Değerlendirme Ölçeğine (ADÖ) İlişkin Sonuçlar

Örneklemdaki ailelerin ADÖ alt ölçeklerinden aldıkları puanların ortalamalarına bakıldığında problem çözme ($x= 1.710$), iletişim ($x=1,471$), duygusal tepki verebilme ($x=1,559$) ve genel fonksiyonlar ($x= 1,534$) alt ölçeklerinde ‘sağlıklı’ aile işlevleri gösterdikleri görülmektedir. En sağlıklı aile işlevi, en düşük ortalamaya sahip olan ‘iletişim’ alt boyutunda görülmektedir.

Buna karşın ailelerin roller ($x= 2,098$), gereken ilgiyi gösterme ($x= 2,254$) ve davranış kontrolü ($x= 2,052$) alt boyutlarında ‘sağlıksız’ aile işlevlerine sahip oldukları belirlenmiştir. En sağlıksız aile işlevi, en yüksek ortalamaya sahip olan ‘gereken ilgiyi gösterme’ alt boyutu olarak görülmektedir.

Örneklemdaki ebeveynlerin ADÖ alt ölçeklerinden aldıkları puanların **annenin yaşı** ve **babanın yaşı** değişkenlerine göre anlamlı fark gösterip göstermediğini belirlemek amacı ile yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda gruplar arasında istatistiksel açıdan anlamlı fark saptanamamıştır. Çakıcı (2006), altı yaş çocuğuna sahip alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki ailelerin aile işlevlerini, anne-çocuk ilişkilerini ve aile işlevlerinin anne-çocuk ilişkilerine etkilerini incelediği araştırmasında aile işlevlerinin sağlıklı ya da sağlıksız oluşunun annenin yaşına göre farklılaşmadığını; babanın yaşına göre ise .05 düzeyinde farklılaştığını bulmuştur. Bu araştırmaların sonuçlarının tersine Ersoy (1997), aile iletişimleri ve ailede meydana gelen sorunların hangi konularda olduğunu belirlemek amacıyla yaptığı çalışmada annenin yaşının aile içi karar verme, problemlere çözüm arama ile ilgili sorunlarla anlamlı derecede ilişkili olduğunu tespit etmiştir (akt. Sarıhan, 2007). Akıncı (2007) engelli çocuğa sahip olan ve olmayan babaların aile işlevlerini algılamaları ile sosyal uyum düzeyleri arasındaki ilişkiyi saptamak amacıyla bir araştırma gerçekleştirmiştir. Araştırma sonucunda ADÖ’nün alt ölçek puanlarının babanın yaşına göre farklılaşmadığı görülmüştür.

Ailelerin ADÖ alt ölçeklerinden aldıkları puanların **annenin öğrenim durumu** değişkenine göre tek yönlü varyans analizi ile incelenmesi sonucunda ölçeğin ‘iletişim’ ve ‘duygusal tepki verebilme’ alt ölçeklerinde istatistiksel açıdan anlamlı fark belirlenmiştir. Bu anlamlı farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek üzere varyansların homojen olmaması durumunda sıklıkla kullanılan ve

alpha tipi hataya karşı duyarlı olan Tamhane's T2 testi sonucunda 'iletişim' alt ölçeği puanlarının tüm gruplar arasında ortaokul mezunu anneler lehine .05; 'duygusal tepki verebilme' alt ölçeği puanlarının ise ortaokul ve üniversite mezunları arasında ortaokul mezunları lehine .05 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı fark olduğu bulunmuştur.

Ailelerin ADÖ alt ölçeklerinden aldıkları puanların **babanın öğrenim durumu** değişkenine göre tek yönlü varyans analizi ile incelenmesi sonucunda ölçeğin 'problem çözme', 'iletişim' ve 'gereken ilgiyi gösterme' alt ölçeklerinde istatistiksel açıdan anlamlı fark belirlenmiştir. Bu anlamlı farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek üzere varyansların homojen olmaması durumunda sıklıkla kullanılan ve alpha tipi hataya karşı duyarlı olan Tamhane's T2 testi sonucunda üç alt ölçekte de lise mezunu babalar ile üniversite mezunu babalar arasında üniversite mezunu babalar lehine .05 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir fark saptanmıştır.

Kağıtçıbaşı ve diğerleri (2001), düşük sosyo-ekonomik düzeydeki anneler ve 3-5 yaş arası çocuklarında erken müdahalenin etkilerini araştırdıkları araştırmalarında aile içi statüleri ve genel aile ilişkilerini değerlendirmiş ve eğitilmiş anne-babaların daha uyumlu, anlayışlı ve işbirlikçi olduklarını, daha pozitif aile atmosferine sahip olduklarını ve genel aile ilişkileri ve yakınlıklarının daha yüksek olduğunu bulmuştur.

Çakıcı (2006) araştırmasında farklı sosyo-ekonomik gruplar içerisinde Aile Değerlendirme Ölçeği puanları ile annelerin öğrenim durumu ilişkisini ortaya koymuş ve 'roller' ile 'duygusal tepki verebilme' alt ölçeklerinde anlamlı farkların olduğunu belirlemiştir. Yine aynı çalışmada, babaların öğrenim durumunun aile işlevlerine etkisi incelenmiş ve sosyo-ekonomik düzey grupları içerisinde babaların öğrenim durumları ile 'problem çözme', 'iletişim', 'roller' ve 'duygusal tepki verebilme' alt ölçeklerinde anlamlı farkların olduğu saptanmıştır.

Nazlı (1997), ailenin demografik özellikleri, madde bağımlılığı, ruh hastalığı ve şiddet gibi değişkenlerin aile işlevlerine etkisini incelediği çalışması sonucunda babanın öğrenim düzeyi arttıkça aile işlevlerinin daha sağlıklı olduğunu bulmuştur (akt. Çakıcı, 2006).

Örneklemdaki ebeveynlerin ADÖ alt ölçeklerinden (problem çözme, iletişim, roller, duygusal tepki verebilme, gereken ilgiyi gösterme, davranış kontrolü, genel fonksiyonlar) aldıkları puanların **evlilik süresi** değişkenine göre anlamlı fark gösterip göstermediğini belirlemek amacı ile yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda aritmetik ortalamalar arasında istatistiksel açıdan anlamlı fark saptanamamıştır. Çakıcı (2006), altı yaş çocuğuna sahip alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki ailelerin aile işlevlerini, anne-çocuk ilişkilerini ve aile işlevlerinin anne-çocuk ilişkilerine etkilerini incelediği araştırmasında aile işlevlerinin sağlıklı ya da sağlıklı oluşunun evlilik süresine göre farklılaşmadığını belirlemiştir.

Örneklemdaki ailelerin ADÖ alt ölçeklerinden (problem çözme, iletişim, roller, duygusal tepki verebilme, gereken ilgiyi gösterme, davranış kontrolü, genel fonksiyonlar) aldıkları puanların **çocuk sayısı** değişkenine göre anlamlı fark gösterip göstermediğini belirlemek amacı ile yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda aritmetik ortalamalar arasında istatistiksel açıdan anlamlı fark bulunamamıştır. Çakıcı (2006), altı yaş çocuğuna sahip alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki ailelerin aile işlevlerini, anne-çocuk ilişkilerini ve aile işlevlerinin anne-çocuk ilişkilerine etkilerini incelediği araştırmasında aile işlevlerinin sağlıklı ya da sağlıklı oluşunun çocuk sayısına göre farklılaşmadığını tespit etmiştir. Akıncı (2007) engelli çocuğa sahip olan ve olmayan babaların aile işlevlerini algılamaları ile sosyal uyum düzeyleri arasındaki ilişkiyi saptamak amacıyla bir araştırma gerçekleştirmiştir. Araştırma sonucunda ADÖ'nün alt ölçek puanlarının çocuk sayısı değişkenine göre farklılaştığı görülmüştür.

Örneklemdaki ailelerin ADÖ alt ölçeklerinden (problem çözme, iletişim, roller, duygusal tepki verebilme, gereken ilgiyi gösterme, davranış kontrolü, genel fonksiyonlar) aldıkları puanların **annenin çalışma durumu** değişkenine göre anlamlı fark gösterip göstermediğini belirlemek amacı ile yapılan ilişkisiz grup t testi sonucunda çalışan ve çalışmayan anneler arasında istatistiksel açıdan anlamlı fark saptanamamıştır.

Bu araştırmanın örneklemini oluşturan çocukların gittikleri okul öncesi eğitim kurumlarından ikisinin polis lojmanları içinde olması nedeniyle babanın emniyet mensubu (polis, komiser, emniyet amiri vb.) olduğu ailelerin Aile Değerlendirme

Ölçeğinden aldığı puanlar ayrıca değerlendirmiştir. Bu ailelerin ADÖ alt ölçeklerinden aldıkları puanların ortalamalarına bakıldığında problem çözme ($x=1.632$), iletişim ($x=1,454$), duygusal tepki verebilme ($x=1,551$) ve genel fonksiyonlar ($x=1,480$) alt ölçekleri için ‘sağlıklı’ aile işlevleri gösterdikleri görülmektedir. En sağlıklı aile işlevi, en düşük ortalamaya sahip olan ‘genel fonksiyonlar’ olarak görülmektedir. Buna karşın, roller ($x=2,075$), gereken ilgiyi gösterme ($x=2,262$) ve davranış kontrolü ($x=2,021$) alt ölçeklerinde ‘sağlıksız’ aile işlevlerine sahip oldukları belirlenmiştir. En sağlıksız aile işlevi, en yüksek ortalamaya sahip olan ‘gereken ilgiyi gösterebilme’ olarak görülmektedir.

Ailelerin ADÖ alt ölçeklerinden aldıkları puanlar ve **babanın mesleği** değişkeni için yapılan ilişkisiz grup t testi sonucunda tüm alt ölçeklerde babanın polis olduğu ve olmadığı aileler arasında istatistiksel açıdan anlamlı fark saptanamamıştır.

Ailelerin ADÖ alt ölçeklerinden (problem çözme, iletişim, roller, duygusal tepki verebilme, gereken ilgiyi gösterme, davranış kontrolü, genel fonksiyonlar) aldıkları puanların **gelir düzeyi** değişkenine göre anlamlı fark gösterip göstermediğini belirlemek amacı ile yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda yalnızca ‘davranış kontrolü’ alt ölçeğinde gruplar arasında istatistiksel açıdan .05 düzeyinde anlamlı fark belirlenmiştir. Bu farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek üzere uygulanan Tamhane’s T2 testi sonucunda 1501-2000 YTL geliri olanlar ile 2001 YTL ve üstü geliri olanlar arasında 2001 YTL ve üstü geliri olanlar lehine .05 düzeyinde anlamlı fark belirlenmiştir.

Mete (2005) tarafından yapılan araştırmada lise son sınıf öğrencilerinin empati becerileri ile aile işlevleri arasındaki ilişki çeşitli değişkenler açısından araştırılmıştır. Elde edilen sonuçlara bakıldığında gelir düzeyi yüksek ve orta olanlar gelir düzeyi düşük olanlara göre roller, duygusal tepki verebilme ve genel işlevler alt ölçeklerinde daha sağlıklı bulunmuştur.

Annelerin ADÖ puanlarının **kendi anneleri tarafından yetiştirilme tutumu** değişkenine göre anlamlı fark gösterip göstermediğini belirlemek amacı ile yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda tutumlar arasında istatistiksel açıdan anlamlı fark saptanamamıştır.

Babaların ADÖ puanlarının **kendi anneleri tarafından yetiştirilme tutumu** ve **kendi babaları tarafından yetiştirilme tutumu** değişkenlerine göre anlamlı fark gösterip göstermediğini belirlemek amacı ile yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda tutumlar arasında istatistiksel açıdan anlamlı fark belirlenememiştir.

Annelerin ADÖ alt ölçeklerinden (problem çözme, iletişim, roller, duygusal tepki verebilme, gereken ilgiyi gösterme, davranış kontrolü, genel fonksiyonlar) aldıkları puanların **kendi babaları tarafından yetiştirilme tutumu** değişkenine göre anlamlı fark gösterip göstermediğini belirlemek amacı ile yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda ‘problem çözme’ ve ‘genel fonksiyonlar’ alt ölçeklerinde istatistiksel açıdan .05 düzeyinde anlamlı fark bulunmuştur.

5.1.4.Demoulin Çocuklar İçin Benlik Algısı Ölçeği ile Aile Değerlendirme Ölçeği Arasındaki İlişkiye Ait Sonuçlar

Çocukların benlik algısı düzeyi ile ailelerinin aile işlevleri arasında ilişki olup olmadığını saptamak amacıyla yapılan korelasyon analizi sonuçlarına göre Demoulin Çocuklar İçin Benlik Algısı Ölçeği ve iki alt boyutu (öz saygı ve öz yeterlik) ile Aile Değerlendirme Ölçeği ‘davranış kontrolü’ alt ölçeği arasındaki ilişki istatistiksel olarak anlamlı ($p<0,05$) bulunmuştur.

‘Davranış kontrolü’ alt ölçeği ile ‘öz saygı’ alt boyutu arasında zayıf düzeyde pozitif ve .05 düzeyinde anlamlı ($r=0,202$; $p=0,044<0,05$) bir ilişki saptanmıştır. Davranış kontrolü alt ölçeğindeki puan değişimi öz saygı alt boyutunda da aynı yönde bir değişime neden olacaktır, yani davranış kontrolü puanı arttıkça öz saygı puanı da artacaktır.

‘Davranış kontrolü’ alt ölçeği ile ‘öz yeterlilik’ alt boyutu arasında zayıf düzeyde pozitif ve .05 düzeyinde anlamlı ($r=0,248$; $p=0,013<0,05$) bir ilişki bulunmuştur. Davranış kontrolü alt ölçeğindeki puan değişimi öz yeterlilik alt boyutunda da aynı yönde bir değişime neden olacaktır, yani davranış kontrolü puanı arttıkça öz yeterlilik puanı da artacaktır.

‘Davranış kontrolü’ alt ölçeği ile ‘benlik algısı’ arasında zayıf düzeyde pozitif ve .05 düzeyinde anlamlı ($r=0,238$; $p=0,017<0,05$) bir ilişki olduğu görülmektedir. Davranış kontrolü alt ölçeğindeki puan değişimi benlik algısı alt boyutunda da aynı

yönde bir değişime neden olacaktır, yani davranış kontrolü puanı arttıkça benlik algısı puanı da artacaktır.

Topçugil (2002) yaptığı çalışmada çocukların gelişimleri ile aile işlevlerini karşılaştırmıştır. Bu karşılaştırma sonucunda aileler ADÖ'nün tüm alanlarda sağlıklı olarak değerlendirilmiştir. Annelerin 'davranış kontrolü' alt ölçeğinden aldıkları puanlar ile çocukların algı gelişimi, kavram gelişimi ve sosyal-duygusal gelişim puanları arasında beklenen yönde anlamlı ilişki saptanmıştır. Annenin davranış kontrolü alt ölçeği puanı algılama puanını % 5, kavram gelişimi puanını % 4, sosyal-duygusal gelişim puanını da % 9 oranında belirleyebilmektedir. Babanın davranış kontrolü alt ölçeği puanı çocukların algılama puanını % 1 gibi oldukça düşük oranda etkilemektedir. Babanın genel fonksiyon puanı ile çocukların küçük kas gelişimi arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Öz saygının gelişimi üzerinde yapılan son araştırmalar benlik kavramı gelişiminde aile ilişkilerinin önemini ortaya koymuştur. Dickstein ve Posner (1978) tarafından gerçekleştirilen araştırmada aile-çocuk ilişkileri ve bunun çocuğun öz saygısına etkileri 8 ve 11 yaşlarındaki 42 çocuk üzerinde incelenmiştir. Araştırma sonuçları çocukların öz saygı düzeylerinin aile-çocuk ilişkisinin yakınlığıyla birebir bağlantılı olduğu hipotezini doğrulamıştır.

Raschle ve Raschle (1979), yaptıkları araştırmada aile yapısının çocuğun benlik kavramıyla olan ilişkisini incelemişlerdir. Örneklem grubu; boşanmış aileler, tek ebeveynli aileler ve yeniden evlenmiş aileler olmak üzere üç farklı ebeveyn topluluğundan oluşmuştur. Araştırmadan elde edilen sonuçlarda çocuğun içinde bulunduğu aile yapısının çocuğun benlik algısını doğrudan etkilemediği, ancak aileleriyle ilişkilerinde daha fazla çelişki yaşayan çocukların benlik algısı değerinin düştüğü görülmüştür.

Bishop ve Ingersoll (1989), 8-12 yaş arasındaki çocuklarda aile yapısı ve aile içindeki uyumsuzluğun çocukların benlik kavramlarıyla olan ilişkisini araştırmışlardır. Örneklem boşanmış ve boşanmamış 33 aile ve bu ailelerin çocukları alınmıştır. Kızgınlığın ve saldırganlığın az olduğu ailelerde yetişen çocukların benlik algısı düzeylerinin, kızgınlığın ve saldırganlığın fazla olduğu ailelerde yetişenlere göre daha yüksek olduğu bulunmuştur. Boşanmış ve

boşanmamış ailelerdeki çocukların benlik kavramları mutluluk boyutu açısından farklılık göstermiştir. Boşanmış aileden gelen çocuklar mutluluk boyutundan daha yüksek puan almışlardır. Ailesel uyumsuzluğun düşük seviyede ve ailedeki bağlılık ve sevginin yüksek seviyede olduğu ailelerden gelen çocukların daha yüksek pozitif benlik algısı geliştirdikleri ortaya çıkmıştır.

Kanigsberg ve Levant (1988) tarafından yapılan araştırmada ‘kişilik gelişimi’ ve ‘iletişim özellikleri’ konulu iki farklı eğitim programından birine katılan ailelerin aile tutumlarının değişmesi ile çocuklarının benlik algısında değişim olup olmayacağının belirlenmesi amaçlanmıştır. Sonuçlara bakıldığında evde kabulü içeren anne-çocuk ilişkisinin olması, evde çocuğa konulan kuralların nedenleri ve sonuçlarının açıkça belirtilmesi durumunda çocukların benlik algılarının olumlu olarak etkilendiği görülmüştür.

Cruse, Foss ve Colbert (1981) tarafından gerçekleştirilen çalışmanın amacı aile-çocuk etkileşimine bağlı olarak çocukların (5-6 yaş) benlik kavramı gelişimlerini ortaya koymaktır. Kızlar ve erkeklerin benlik algısı düzeyleri annelerde ayrımın kabulü, muhalif otorite ve bağdaşmaz disiplin, babalarda suçla kontrol etme ve bağdaşmaz disiplin alt boyutlarıyla ilişkili bulunmuştur.

Graybill, annenin çocuk yetiştirme tutumu ile çocukların benlik algısı arasındaki ilişkiyi inceleyen bir araştırma gerçekleştirmiştir. Bu araştırmada anneleri tarafından psikolojik baskı teknikleri kullanılarak disipline edilen çocukların anneleri tarafından kabul edilen ve daha yüksek toleransla yetiştirilen çocuklardan daha düşük benlik algısına sahip olduğu belirlenmiştir (akt. Cruse, Foss & Colbert, 1981).

Bir çocuğun benlik algısının şekillendiği ve gelişmeye başladığı 2-6 yaşları arasında yaşadığı pozitif çocukluk deneyimleri son derece önemlidir. Daha da önemlisi bir çocuğun benlik algısının yaklaşık % 80’i beş yaşına kadar gelişir (Purdue News; 1997; akt. Banham, Hanson, Higgins & Jarrett, 2000). Banham (2000) ve arkadaşlarının aktardığına göre, erken çocukluk döneminde çocuğun benlik algısının gelişimi büyük ölçüde ailevi değerlendirmeler, ilgiler ve beklentiler tarafından etkilenir, böylece aile çocuğun sağlıklı bir benlik algısı gelişimde aktif rol oynar. Gelişimi desteklemenin bir yolu çocuğa pozitif destek verebilmektir (Marion, 1999; Barnes, 1998). Geri besleme muhtemelen bireyin benlik algısı gelişimine

destek veren en güçlü tamamlayıcıdır (Hattie, 1992:251). Marion'a göre (1999) çocuğa anlamlı bir destek (geri besleme) vermek, bir çocuğun en iyiyi yapabileceği gerçeğini çocuk üzerinde odaklayarak ona kendi yeteneklerini fark etmesi açısından yardımcı olur. Çocuğun ihtiyacı olan şey, güven verici ve destekleyici bir aile yapısı ve destekleyici yetişkinlerin oluşturduğu arkadaş canlısı bir çevredir. Güvenilir ve destekleyici yetişkinler anlaşılır bir iletişim tarzına sahiptirler. Çocuklarıyla iletişim kurarken mesajlarını sade, nazikçe, kesin olarak ve sürekli bir biçimde iletirler (Marion, 1995:51).

5.2.Öneriler

Olumlu benlik algısına sahip bireylerden oluşan bir toplum oluşturmak için araştırmada elde edilen sonuçlara dayanarak anne-babalara, öğretmenlere ve araştırmacılara şu öneriler getirilmiştir:

- Çocuğun kendisiyle ilgili olumlu bir benlik geliştirebilmesi için bağımsız davranışları desteklenmeli, başkalarıyla kıyaslamaktan kaçınmalı, onun ayrı bir birey olduğu bilinci ile hareket edilmelidir. Anne-babalar ve öğretmenler çocukların gelişim dönemlerini, bu dönemlere ait özellikleri bilmeli ve bu dönemlere ait ihtiyaçlara karşı duyarlı olmalıdır.
- Okulda ve ailede çocuğun bireysel özellikleri ve güçlü yönleri ön plana çıkarılmalı, bağımsız davranışları desteklenmelidir
- Anne-baba olacakların öğrenim düzeyi yüksek olmalıdır. Bu, çocukların iyi yetiştirilmesi ve eğitilmesinde olduğu kadar özsaygı, özyeterlik ve benlik algısı düzeylerinin yükselmesi için de önemlidir.
- Okul öncesi eğitimin ülke çapında yaygınlaştırılması ve en kısa sürede zorunlu eğitim kapsamına alınması gerçekleştirilmelidir, çünkü okul öncesi eğitim kurumuna giden çocukların benlik algıları da yükselmektedir.
- Anne-baba ve öğretmenlere çocukların özsaygı, özyeterlik ve benlik algısı gelişimleri ile bunların geliştirilmesi konusunda eğitim programları düzenlenmelidir.
- Ülkemizde okul öncesi dönem çocuklarının benlik algıları ile ilgili olarak yapılan çalışmaların yetersiz olması nedeniyle daha fazla sayıda araştırma yapılarak farklı değişkenlerle benlik algıları arasındaki ilişkiler incelenmelidir.

KAYNAKÇA

- Adana, F. (2000). *Anne baba tutumlarının çocuktaki benlik kavramı üzerine etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Aile Yapısı Araştırması (2006). TC. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Türkiye Aile İstatistik Kurumu.
- Akduman, G. G., Çolak, M. ve Cantürk, G. (2007). Çocuklarda kendilik algısı ve saldırganlık eğilimi ilişkisi: Erzurum örneği. *Adli Psikiyatri Dergisi*,3.
- Akıncı, G. (2007). *Engelli çocuğa sahip olan ve olmayan babaların aile işlevlerini algılamaları ile sosyal uyum düzeylerinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Albukrek, İ. (2002). *Anne baba ve çocuk tarafından algılanan babanın çocuğuna karşı tutumu ile çocuğun benlik kavramı arasındaki ilişki*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Alvarez, W. F. (1985). The meaning of maternal employment for mothers and their perceptions of their three year old children. *Child Development*, 56(2), 350-360.
- Aral, N., Kandır, A. ve Yaşar, M. C. (2000). *Okul öncesi eğitim ve anasınıfı programları*. İstanbul: Ya-Pa Yayınevi.
- Argun, Y. (2005). *Anne-baba ve öğretmenlerin öğrenilmiş güçlülüğü ile okul öncesi çocukların davranışsal-duygusal güçlüğü ve kendilik algısı arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Arıkan, Ç. ve Dilek, L. (1996). *Ruh hastalıklarının tedavisinde psiko-sosyal bir boyut*. Ankara: Şafak Matbaacılık.
- Aslıhan, N. M. (1998). *Parçalanmış veya tam aileye sahip çocukların öz kavramı, depresyon düzeyleri ve akademik başarılarının yas ve cinsiyet yönünden*

karsılaştırılması. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Ayaz, H. (1996). *Elazığ'daki özürlü çocukları olan anne-babaların çocuk yetiştirme tutumlarının, normal çocuklu anne-babalarla karşılaştırmalı olarak incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.

Aydın, O. ve Aydın, H. (1999). Okul öncesi çocuğunun gelişim özellikleri. *Marmara Üniversitesi Anaokulu/Anasınıfı El Kitabı* (Ed. R. Zembat Editör), İstanbul: Ya-Pa Yayınevi, s.11-18.

Bacanlı, H. (2004). *Sosyal ilişkilerde benlik (kendini ayarlama psikolojisi)*, (2. basım). İstanbul: M.E.B. Yayınları.

Bakırcıoğlu, R. (1994). *İlköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretimde rehberlik ve psikolojik danışma*.

Bal, E. (2006). *İlköğretim öğrencilerinin benlik algıları ile atılganlık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Baran, G. (1989). *On yaş çocuklarında davranış bozuklukları ile benlik kavramının gelişimi arasındaki ilişki üzerine bir araştırma*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Baran, G. (2005). Dört-beş yaş çocuklarının sosyal davranışlarının ve aile ortamlarının incelenmesi. *ağdaş Eğitim Dergisi*,321.

Barnhill, L. (1979). *Healthy family systems. Family coordinator*. 28:94-100

Baymur, F. (1994). *Genel psikoloji*. İstanbul: İnkılap Kitapevi.

Bencik, S. (2006). *Üstün yetenekli çocuklarda mükemmeliyetçilik ve benlik algısı arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Bilen, M. (1983). *Sağlıklı insan ilişkileri ailede/kurumlarda/toplumlarda* (2.basım). Ankara: Teknik Basım Sitesi.

Bilen, M. (2004). *Sağlıklı insan ilişkileri*. Anı Yayıncılık: Ankara.

- Bilgin, S. (2001). *Ergenlerde benlik saygısı ile kaygı arasındaki ilişki*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Bishop, S. & Ingersoll, M. G. (1989). Effects of marital conflict and family structure on the self-concepts of pre and early adolescents. *Journal of Youth and Adolescence*, 18, 25-36.
- Bowlby, J. (1980). Attachment and loss. *Loss* (3), New York: Basic Books.
- Budak, S. (2000). *Psikoloji sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat.
- Bulut, I. (1990). *Aile Değerlendirme Ölçeği el kitabı*. Ankara: Özgüneli Matbaası.
- Bulut, I. (1993). *Ruh hastalığının aile işlevlerine etkisi*. Ankara: Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı.
- Büyüköztürk, Ş. (2002). *Veri analizi el kitabı*. Ankara: PegemA Yayıncılık.
- Byrne, D. (1974). *An introduction to personality* (2nd edition). New Jersey: Prentice-Hall, Inc., Englewood Cliffs.
- Can, G. (1990). *Lise öğrencilerinin benlik tasarımlarını etkileyen etmenler*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Coleman, P. K. & Karakker, K. H. (1997). Self-efficacy and parenting quality: Findings and future applications. *Developmental Review*, 18, 47-85.
- Cruse, S. J., Foss, C. J. & Colbert, K. K. (1981). Children self-concept and perception of parents behavior. *Journal of Psychology*, 108, 297-303.
- Cremins, J. (1988). *An investigation of the effect of a self-enhancement workshop upon the self-concept, clinical performance, and academic performance of associate degree nursing students*. Yayınlanmamış doktora tezi, University Of South Florida, The Department Of Adult And Vocational Education.
- Cüceloğlu, D. (1993). *İnsan ve davranışı. Psikolojinin temel kavramları* (3. basım). İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Cüceloğlu, D. (1997). *İçimizdeki çocuk*. İstanbul: Remzi Kitapevi.

- Çakıcı, S. (2006). *Alt ve üst sosyoekonomik düzeydeki ailelerin aile işlevlerinin, anne-çocuk ilişkilerinin ve aile işlevlerinin anne-çocuk ilişkilerine etkisinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Çelik, A. (1992). SSK Ankara Hastanesi çocuk psikiyatri servisine başvuran 9-14 yaş arasındaki çocukların benlik kavramlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Kriz Dergisi*, (2)1, 240-246.
- Çelik, E., Tuğrul, B. ve Yalçın, S. S. (2002). Dört-altı yaşlar arasındaki anaokulu çocuklarının duygusal yüz ifadesiyle kendilerini, anne-babalarını ve öğretmenlerini algılaması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22, 29-39.
- Çetin, C. N. (2008). *İlköğretim dördüncü sınıf öğrencilerinin empatik beceri düzeylerinin anne-baba tutumları ve özsaygı ile ilişkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Çetinkaya, S., Arslan, S., Nur, N., Özdemir, D., Demir, Ö. F. ve Sümer, H. (2006). Sivas il merkezinde sosyoekonomik düzeyi farklı üç ilköğretim okulu öğrencilerinin benlik saygısı düzeyi. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 9(3), 116-122.
- Demirsan, A. (1985). *Çocuk ve anne-baba ilişkileri*. İstanbul: Redhause Yayınevi.
- Demoulin, D. F. (1992). *Demographic characteristics associated with perceived self-efficacy levels of elementary, middle and secondary principals*. Department of Educational Administration, University of Missouri, Columbia.
- Demoulin, D. F. (1998). Reading empowers self concept. *Kapa Delta Pi Record*, (35)1, 31-33.
- Demoulin, D. F. (1998a). *Complete summary of a four-part Project for the 'I Like Me' Program*. Department of Educational Studies, University of Tennessee, Martin.
- Demoulin, D. F. & Vista, C. (1999). *Addressing self concept and reading needs of elementary children*, <http://www.ilikeme.org/article.html>.

- Demoulin, D. F. (1999a). *Re-conceptualizing the self-efficacy paradigm: Analysis of an eight year study*. University of Missouri, Columbia.
- Demoulin, D. F. (1999b). A personalized development of self-concept for beginning readers. *Education*, 120(1).
- Dickstein, E. B. & Posner, J. M. (1978). Self-esteem and relationship with parents. *The Journal of Genetic Psychology*, 133, 273-276.
- Dönmezler, İ. (1999). *Ailede iletişim ve etkileşim*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Duyan, G. Ç. (2000). *Aile işlevleri ile ailenin sosyal, demografik ve ekonomik nitelikleri ve yaşam döngüsü arasındaki ilişkiler*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Erdoğan, E. Y. (2006). Ana-baba tutumları ile öğretmen davranışlarının çocuklarda öğrenilmiş çaresizlik düzeyi ile ilişkileri. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 13(3), 8-105.
- Erikçi, M. (2005). *Ana-baba yoksunluğunun 9-15 yaş grubu çocukların benlik kavramı üzerindeki etkilerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Ersanlı, K. (1996). *Benliğin gelişimi ve görevleri* (2. basım). Samsun: Eser Ofset.
- Ersoy, A. F. (1997). Aile içi etkileşim ve ailede meydana gelen bazı sorunlar üzerine bir araştırma. *Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 127-139.
- Evirgen, Ş. (2002). *Anne eğitiminin anneler üzerindeki etkileri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Frude N. (1991). *Understanding family problems*. Chishester: John Wiley and Sons.
- Gabay, R. (1996). *Çocuklarda benlik sisteminin incelenmesi*. Yayınlanmamış doktora tezi. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Gander, J. M. & Gandiner, H. W. (1995). *Çocuk ve ergen gelişimi* (Çev. A. Dönmez, N. Çelen, B. Onur). Ankara: İmge Kitapevi Yayınları.

- Garcia-Shelton, L. M. & Brody, H. (1983). Family structure and development, (In: Taylor RB Ed.) *Fundamentals of Medicine*. New York: Springer-Verlag New York., 8-21.
- Gençtan, E. (1993a). *Psikodinamik psikiyatri ve normal dışı davranışlar* (10.basım). İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Gençtan, E. (1993b). *Psikanaliz ve sonrası*. İstanbul: Hür Yayıncılık.
- Gençtan, E. (1998). *İnsan olmak*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Gezici, M. ve Güvenç, G. (2003). Çalışan kadınların ve ev kadınlarının benlik-algısı ve benlik-kurgusu açısından karşılaştırılması. *Türk Psikoloji Dergisi*, (18)51, 1-14.
- Gülence, A. (1998). *Aile ölçekleri*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Güngörmüş, O. (1986). *Baba yoksunluğunun benlik kavramına etkisi ve babasız örgencilerin problemlerinin hangi alanlarda yoğunlaştığının saptanması*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Tıp Fakültesi Çocuk Sağlığı Enstitüsü, İstanbul.
- Harter, S. (1993). Causes and consequences of low self- esteem in children and adolescents. (In: R.F. Baumeister). *Self-Esteem: The Puzzle of Low Self Regard*. New York: Plenum.
- Işık, E. N. (2006). *Öğretmen adaylarının benlik kavramları ile mesleki benlik kavramları arasındaki bağdaşımın bazı değişkenlere göre incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- İşitan, S. (2005). *Resimli çocuk kitaplarının benlik kavramıyla ilgili konuları içermesi yönünden incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Jung, C. G. (1997). *Analitik psikoloji*. İstanbul: Panel Yayınevi.
- Kalaycı, Ş. (2006). *SPPS uygulamalı çok değişkenli istatistik teknikleri*. Ankara: Asil Yayınevi.

- Kaniserg, S. S. & Levant, R. F. (1988). Parental attitudes and children's self-concept and behavior following parents participation in parent training groups. *Journal of Community Psychology*, 16, 152-160.
- Kartal, H. (2005). *Erken çocukluk eğitimi programlarından Anne-Çocuk Eğitim Programının 6 yaş grubundaki çocukların bilişsel gelişimine etkisi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Kazaz, A. (1993). *Meslek liselerinde okuyan öğrencilerin benlik tasarım düzeyleri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Keskin, G. Ü. ve Orgun, F. (2006). Öğrencilerin öz etkililik-yeterlilik düzeyleri ile başa çıkma stratejilerinin incelenmesi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 7, 92-99.
- King, A. (1997). Self-concept and self-esteem a clarification of terms. *Journal of School Health*, 67(2), 68-70.
- Klein, H. A. (2000). Self-esteem and beyond. *Childhood Education*, (76)4, 240.
- Köknel, Ö. (1982). *Kaygıdan mutluluğa kişilik* (3. basım). İstanbul: Altın KitaplarYayınevi.
- Kulaksızoğlu, A. (2000). *Ergenlik psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Kurbanoglu, S. (2004). Öz-yeterlilik inancı ve bilgi profesyonelleri için önemi. *Bilgi Dünyası*, 5(2), 137-152.
- Kuzgun. Y. (2002). *İlköğretimde rehberlik*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Mavili-Aktaş, A. (1998). Aile içi iletişim. *I. Ulusal Aile Hizmetleri Sempozyumu*. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı.
- Mete, B. (2005). *Lise son sınıf öğrencilerinin empatik becerileri ile aile işlevleri arasındaki ilişkinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Morganett, S. R. (2005). *Yaşam becerileri* (Çev. S. Gürçay, A. Kaya, M. Saçkes). Ankara: Pegem Yayıncılık.

- Nystul, M. S. (1993). *The art and science of counseling and psychotherapy*. New York: McMiller Publishing Company.
- Oktay, A. (2000). *Yaşamın sihirli yılları: Okul öncesi dönem* (2.basım). İstanbul: Epsilon Yayıncılık.
- Onur, B. (1987). *Ergenlik psikolojisi*. Ankara: Hacettepe Taş Kitapçılık.
- Onur, B. (1995). *Gelişim psikolojisi: Yetişkinlik, yaşlılık, ölüm*. Ankara: İmge Kitapevi.
- Ökte, M. (2001). *Ergenlerde içe dönüklük-dışadönüklük kişilik özelliği ile aile işlevleri arasındaki ilişkiler*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Önder, A. (1997). *Küçük Çocuklar İçin Kendilik Algısı Ölçeğinin Türkçeye uyarlanması ve okul öncesi çocuklarında kendilik algısının yaş cinsiyet prematüre doğma ve okula devam etme süresine ilişkin olarak incelenmesi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Öner, U. (1985). *Ergenlik psikolojisi*. Ankara: Hacettepe Taş Yayınları.
- Öner, U. (1987). *Benlik gelişimine ilişkin kuramlar-ergenlik psikolojisi* (2.basım). Ankara: Hacettepe Taş Yayınları.
- Örgün, S. K. (2000). *Anne baba tutumları ile 8. sınıf öğrencilerinin benlik saygıları ve atılganlıkları arasındaki ilişki*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Özbay, Y. (2004). *Gelişim ve öğrenme psikolojisi (kuram, araştırma, uygulama)*. Ankara: PegamA Yayıncılık.
- Özbesler, C. (2001). *Çocukluk çağı lösemileri ve sosyal destek sistemlerinin aile işlevlerine etkisi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Özcan, C. T. (2002). *Dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu olan çocukların anne-babalarının empati düzeyi ile aile işlevlerinin incelenmesi*. Genelkurmay

Başkanlığı Gülhane Askeri Tıp Akademisi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Özdağ, S. (1999). *Psikodrama gruplarının hemşirelik yüksekokulu öğrencilerinin, benlik saygısı, atılgan davranış, empatik eğilim ve empatik beceri düzeylerine etkisi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Özer, D. S. ve Özer, K. (2000). *Çocuklarda motor gelişim*. İstanbul: Kazancı A.Ş.

Özgen, C. (1999). *Kız ve erkek lise öğrencilerinin kimlik duyguları ve aile arasındaki ilişki*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Öztürk, S. (2006). *Anne-babası boşanmış 9-13 yaşlarındaki çocuklar ile aynı yaş grubundaki anne-babası boşanmamış çocukların benlik saygısı ve kaygı düzeyleri ilişkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Öztürk, O. (1995). *Ruh sağlığı ve bozuklukları*. Ankara: Hekimler Yayın Birliği.

Özyürek, M. (2005). *Bireysel farklılıkları inceleme yaklaşımları*. Ankara: Kök Yayıncılık.

Poloai, U. (1980). *An investigation of the relationship between self-concept and selected academic achievement variables*. Brigham Young University, Department of Educational Psychology.

Poyraz, M. (2007). *Babaların babalık rolünü algılamalarıyla kendi ebeveynlerinin tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Raschle, H. J. & Raschle, V. J. (1979). Family conflict and children's self-concept: A comparison of intact and single parents families. *Journal of Marriage and The Family*, 41, 367-374.

Rogers, C. R. (1965). *Client-centered therapy*. Boston: Houghton Mifflin Company.

Rosenberg, M. (1989). Self-concept research: A historical overview. *Social Forces*, (68)1, 34-44.

- Sarıhan, C.Ö. (2007). *Engelli çocuğa sahip olan ve olmayan annelerin aile işlevlerini algılamaları ile yalnızlık düzeylerinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Senemoğlu, N. (1997). *Gelişim, öğrenme ve öğretim (kuramdan uygulamaya)*. Ankara: Spot Matbaacılık.
- Semiz, C. (1998). Aile içi ilişkiler ve çocuk. *III. Aile Şurası Bildirileri*, Devlet Bakanlığı Aile Araştırma Kurulu Başkanlığı.
- Tanju, E. (1995). *İlkokul 4. ve 5. sınıfa devam eden normal ve işitme engelli öğrencilerde benlik kavramının gelişiminin incelenmesi*. Yayınlanmamış bilim uzmanlığı tezi, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Tarhan, S. (1995). *Lise öğrencilerinin beden imajlarından hoşnut olma düzeylerinin özsaygıları ve akademik başarıları üzerine etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Temel, Z. F. ve Aksoy, B. A. (2001). *Ergen ve gelişimi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- T.C. Başbakanlık Türkiye Aile İstatistik Kurumu (2006). *Aile yapısı araştırması*. T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü.
- Topçugil, N. (2002). *Ankara defterdarlığı gündüz çocuk bakımevine devam eden 3-6 yaş grubundaki çocukların aile işlevselliğinin değerlendirilmesi ve aile işlevlerinin çocukların psikolojik, sosyal ve fiziksel gelişimleri üzerindeki etkisinin araştırılması*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Turaşlı, N. K. (2006). *6 yaş grubu çocuklarda benlik algısını desteklemeye yönelik sosyal-duygusal hazırlık programının etkililiğinin incelenmesi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Uzun, M. (2003). *9-14 yaş grubu çocukların benlik kavramı ve saldırganlığı pekiştirici faktörlerin belirlenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

- Wall, C. (1986). Self concept: An element of success in the female. *Journal of Library Administration*, 6(4), 53-65.
- Yanbastı, G. (1996). *Kişilik kuramları* (2. basım). İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.
- Yavuzer, H. (1989). Aile içi etkileşim ve aile dışı öğelerin doğurduğu psiko-pedagojik sonuçlar, Türkiye’de çocuğun durumu. *1990’ların Çocuk Politikası Kongresi*, T.C. Başbakanlık Yayınları, Ankara.
- Yavuzer, H. (1994). *Çocuk psikolojisi* (2. basım). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yavuzer, H. (2002). *Eğitim ve gelişim özellikleriyle okul çağı çocuğu* (8. basım). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yıldırım, A. (1997). *9-12 yaşları arasındaki korunmaya muhtaç çocuklarda kendilik tasarımı*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Yılmaz, M., Köseoğlu, P., Gerçek, C. ve Soran, H. (2005). Öğretmen öz yeterlilik inancı. *MEB Dergiler*, 58.
- Yörükoğlu, A. (1990). *Gençlik çağı ruh sağlığı ve sorunları* (7. basım). İstanbul: Özgür Yayın Dağıtım.
- Yurdagül, Ş. (1987). *Bazı sosyoekonomik değişkenlerin lise öğrencilerinin benlik tasarımına etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

www.7cokgec.org

<http://www.ilikeme.org/article.html>).